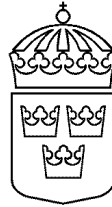

Riksdagens protokoll

1994/95:112

Onsdagen den 31 maj

Kl. 9.00 – 17.53
19.00 – 19.42

Protokoll
1994/95:112

1 § Meddelande om val

Tredje vice talmannen meddelade att torsdagen den 1 juni skulle företas val av sex ledamöter jämte personliga suppleanter för fem av dem i styrelsen för Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

2 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Propositioner
1994/95:222 och 228 till näringsutskottet
1994/95:230 till bostadsutskottet
1994/95:231 till jordbruksutskottet

3 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter
Justitietskottets betänkanden 1994/95:JuU21–JuU23
Lagutskottets betänkande 1994/95:LU30
Socialutskottets betänkanden 1994/95:SoU21, SoU23–SoU25 och SoU27
Utbildningsutskottets betänkanden 1994/95:UbU16–UbU19

4 § Granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning

Föredrogs
Konstitutionsutskottets betänkande 1994/95:KU30
Granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning

*Fel! Okänt
växelargument.*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

*Regeringens sammansättning och regeringsarbetets organisation m.m
(avsnitt 1–8)*

Anf. 1 KURT OVE JOHANSSON (s)

Herr talman! Makt korrupperar, sägs det. Det finns mycket sanning i det uttrycket. I slutna samhällen är korrumperade makthavare snarare regel än undantag. Risken för upptäckt och straff minskar ju, ju högre upp man kommer i hierarkin. I ett öppet samhälle som det svenska förhåller det sig annorlunda. Där kommer allt fuffens som makthavarna har för sig förr eller senare upp till ytan.

De missförhållanden inom det statliga Vägverket som nu kommer i dagen är ett bra exempel på detta. En öppen och effektiv granskning av makten och dess utövare är en av de viktigaste grundbultarna i ett demokratiskt samhälle och för en levande demokrati. Det är viktigt att makthavarna granskas kontinuerligt och att det finns granskare som törs granska. I vårt land finns det ett ganska finmaskigt nätverk av granskare som oberoende av varandra har uppgiften att syna makten och myndighetsutövningen i sömmarna. Riksrevisionsverket, Riksdagens revisorer och vårt unika JO-ämbete är väsentliga delar av detta nätverk.

Den viktigaste förutsättningen för en effektiv granskning av makthavarna och deras ämbetsutövning är dock att vi har många fria och fristående medier. Den i det svenska folkdjupet väl förankrade offentlighetsprincipen i kombination med seriösa, orädda och grävande journalister är den bästa garantin mot maktmissbruk. De kan vända ut och in på vad som sker i maktens korridorer på olika nivåer.

KU:s uppgift som granskare av regeringsmakten skall inte heller undervärderas. Den utgör en viktig del av den demokratiska kontrollen. KU:s granskning av den högsta makten har under årens lopp kommit att bli alltmer uppmärksammas. KU har blivit ett begrepp hos den svenska allmänheten. Det förpliktigar naturligtvis.

När jag i början av 1970-talet valdes till riksdagsledamot och inträdde i konstitutionsutskottet var granskningsbetänkandena ganska tunna. Dechargedebatterna, som de hette på den tiden, var korta och inte speciellt heta. Sedan dess har emellertid KU:s granskning förändrats avsevärt. Årets granskningsbetänkande är ett av de mest omfattande någonsin.

KU:s granskningsuppgift som den kommer till uttryck i regeringsformen 12 kap. 1 § är dock densamma som förut. Utskottets uppgift är att granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Att granska regeringens och statsrådets göranden och låtanden är naturligtvis mot denna bakgrund en mycket grannlaga uppgift. Det mödosamma arbete som KU lägger ner i sin årliga granskning har enligt min mening stor betydelse för allmänhetens rätt till insyn i regeringsarbetet och för den demokratiska processen.

Jag vill här också ta tillfället i akt och tacka vårt mycket kompetenta kansli för insatserna i årets granskning. Det är ingen tvekan om att en så omfattande granskning inte hade kunnat göras om vi inte hade haft ett mycket kvalificerat kansli bakom oss.

Årets betänkande innehåller 21 reservationer. Det kan verka mycket. Det förtjänar dock att framhållas att det finns mycket av samsyn mellan riksdagspartierna i de konstitutionella frågorna.

En väsentlig fråga i vårt granskningsarbete har varit att undersöka hur det går med jämställdhetssträvandena inom regeringskansliet. Vi kan konstatera att situationen alltfjämt är otillfredsställande när det gäller både personalsammansättning och lönenivåer. Vad beträffar kansliet har det skett en klar förbättring när det gäller kvinnornas löner. Men när det gäller den betydligt större gruppen kvinnliga departementssekreterare förhåller det sig tvärtom; där har det skett en försämring. Enligt utskottet är det angeläget att arbetet för jämställdhet intensifieras i dessa avseenden.

KU har sedan länge särskilt granskat kommittéväsendet från jämställdhetssynpunkt. Årets genomlysning av situationen ger närmast en beklämmande bild. Många statsråd i den borgerliga regeringen talade vitt och brett om vikten av flera kvinnor i statliga kommittéer utan att ha åstadkommit ett enda dyft. Vi har i tidigare granskningar påtalat vikten av att andelen kvinnor bland sakkunniga och framför allt ordförande bör öka. Vi kan nu konstatera att det kvinnliga inslaget i båda dessa grupper minskat. Också sett ur perspektivet jämställdhet ledde alltså Carl Bildts regeringsperiod till en tillbakagång i detta avseende.

Statsråd i den nuvarande regeringen håller också flammande tal om jämställdhet. Utskottet utgår därför ifrån att andelen kvinnor bland sakkunniga och ordförande i statliga kommittéer som regeringen ensam bestämmer om kommer att öka. Jag hoppas att Mona Sahlin och kamraterna i Rosenbad hör mig när jag nu säger: Räkna med kritik från utskottet om ni inte åstadkommer ett ordentligt trendbrott i den f.d. borgerliga regeringens jämställdhetspolitik.

I granskningsbetänkandet riktas hård kritik mot ett par statsråd i den f.d. borgerliga regeringen. Den som tar del av utskottets redovisning kommer att finna att den kritik som riktas mot dessa statsråd är berättigad. F.d. statsminister Carl Bildt är den som får den hårdaste kritiken. Han får kritik bl.a. därför att han på ett otillbörligt sätt försökte blanda sig i utskottets granskningsarbete. Jag har deltagit i KU:s arbete i ungefär 20 år. Aldrig tidigare har det förekommit att en statsminister eller ett statsråd på ett så flagrant sätt försökt lägga sig i konstitutionsutskottets arbete. Det är beklagligt att moderaterna i utskottet inte hade kunnat nog att som alla övriga partier i utskottet ta avstånd från Carl Bildts klumpiga handlingsätt i det här fallet.

Jag vill gärna tro att utskottets ledamöter oavsett partifärg är besjälade av att objektivt och med bevarad integritet syna regeringens fögderi. Det är alltfjämt mitt bestående intryck från många års arbete i utskottet. Det finns alltid, och det måste man som KU-ledamot alltid ha klart för sig, en gräns för den politiska gråzonen i granskningsarbetet som inte kan överträdas om utskottet vill förbli trovärdigt. Enligt min mening har KU genom åren på ett hedervärdigt sätt klarat den gränsdragningen.

Men trovärdigheten kräver också att man som granskare har modet att kritisera egna statsråd när de har gått för långt. Har man inte det

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

modet, då är man en dålig granskare. Det finns exempel i årets granskningsbetänkande där modet kunde ha varit större

Jag tror vidare att ett par av de statsråd som har varit föremål för KU:s granskning hade vunnit på att medge att man borde ha handlat annorlunda än som skedde. Carl Bildt borde t.ex. ha medgivit att brevet till KU om att ta itu med sin ordförande var ett misstag. Han skulle naturligtvis inte heller som statsminister ha varit så slarvig som han var i sina uttalanden på borggården den 9 augusti 1994 om svensk under rättelseverksamhet mot Sovjetunionen på 1950-talet. Han borde likaså ha kunnat medge att brevet till Boris Jeltsin naturligtvis skulle ha dragits i Utrikesnämnden.

Det är min absoluta övertygelse att utskottet hade beaktat en sådan öppenhet och uppriktighet från f.d. statsminister Carl Bildts sida. Han, liksom alla andra, är inte ofelbar. Även en statsminister kan göra fel och bör kunna erkänna att ett annat handlingsätt hade varit bättre.

Det kan som jag ser det inte vara en uppgift för KU i första hand att till varje pris nagla fast ett felande statsråd vid väggen för att vinna en och annan politisk poäng. Viktigare för KU är att uttala sig så i granskningsarbetet att statsråden får klart för sig var gränserna går så att begångna fel inte återupprepas.

Ett sådant synsätt på granskningen förutsätter naturligtvis också att den som blivit granskad tar till sig kritiken för framtiden och handlar därefter. Men då kan man inte sitta i London eller Washington och telegrafera hem och förklara sig ofelbar och utsatt för en politisk vendetta. Då har man inte förstått granskningens syfte och allvar.

Ett statsråd som flagrant brustit i omdöme eller begått allvarliga fel med konstitutionell anknytning kan naturligtvis inte undgå kritik. Men vår uppgift som granskare måste ändå i första hand vara att bidra till att förbättra rutiner och praxis. Vår granskning skall i första hand tjäna ett viktigt preventivt syfte.

Efter varje års granskning finns det alltid de som anser att KU:s ställningstaganden inte är invändningsfria. Det ligger måhända i sakens natur att det är så. Jag har dock svårt att förstå att de uppgifter som åligger konstitutionsutskottet skulle kunna utföras mindre invändningsfritt av några andra.

Till sist, herr talman, vill jag ändå slå fast att det aldrig kan vara fel att KU är kritiskt mot sig självt i den meningen att vi drar lärdom av vårt eget arbete, dvs. att vi utvärderar erfarenheterna av vårt granskningsarbete i syfte att göra vårt arbete bättre och effektivare. Vi har redan talat om detta och kommer inom kort att påbörja en sådan diskussion.

Jag yrkar bifall till utskottets anmälan.

Anf. 2 BIRGER HAGÅRD (m)

Herr talman! Dechargedebatterna infaller regelbundet i slutet av maj. Det är nu ett år sedan vi senast stod här och diskuterade göranden och låtanden hos den tidigare regeringen. Jag inledde den gången med att göra några principiella anmärkningar när det gäller KU:s granskningsarbete.

KU har anledning att vara kritiskt mot sig självt, sade Kurt Ove Johansson, för att se om man kan förbättra förhållandena eller situationen för framtiden. Det finns kanske anledning att upprepa de principiella betänkligheter som jag för ett år sedan gav uttryck för.

Problemet är självfallet att vi i vårt granskningsarbete befinner oss någonstans i gränslandet mellan politik och juridik. Situationen har sedan förra året förändrats på så sätt, att majoritetsförhållandena nu är andra. Med så mycket större eftertryck kan jag då säga att den kritik som jag förde fram för ett år sedan, när vi själva kunde räkna med en majoritet i kammaren, står sig i dag. Därigenom borde den också få ökad tyngd.

Den stora svagheten är givetvis partipolitiseringsen, som vi möter varje år. Alldeles oavsett hur vi försöker att linda in detta måste vi erkänna att det finns en klar partipolitiseringsen.

Detta är förvisso inte någonting nytt i konstitutionsutskottets historia. Politiseringsen av anmärkningsförfarandet började redan under ständsriksdagens tid. Varje form av kritik kom snart att uppfattas som en politisk prickning, och successivt kom utskottsanmärkningarna också att mottas med allt mindre respekt.

Under årens lopp har det framförts en rad olika förslag som har syftat till att effektivisera och avpolitiseringsen granskningen. Min statsvetenskaplige lärofader, Nils André, – jag erinrar om honom även i år – framhöll i det stora arbetet om samhälle och riksdag, som kom ut 1966, att granskningens stora dilemma låg i svårigheten att ”hålla isär den politiska funktionen och den i princip opolitiska uppgiften att undersöka och redovisa allmän praxis vid handläggningen av regeringsärendena”.

För riksdagen och de granskande riksdagspolitikerna måste det naturligtvis vara svårt att undvika partipolitiska synpunkter och taktiska överväganden.

Nils Andréns förslag till en avdramatiserad och samtidigt effektiviserad kontroll var att granskningen skulle utföras av en ”konstitutionsutskottets ombudsman”, en hög och oväldig ämbetsman. Denne skulle på riksdagens uppdrag och på utskottets vägnar granska administrativ praxis i kanslihuset, och granskningen skulle sedan publiceras på samma sätt som i dag sker med JO:s ämbetsberättelse.

Detta är ett förslag, som – synes det mig – ligger ganska nära tanken på ett särskilt granskningsråd, som väl då skulle bestå av höga jurister, såsom har förts fram i en tidningsartikel av Widar Andersson och som en annan ledamot av denna kammare, Bengt Harding Olson, sedan har givit sitt stöd.

Jag är inte säker på att det skulle lösa så många problem om vi hade en konstitutionsutskottets ombudsman eller om vi hade ett särskilt granskningsråd. Våra utmärkta föredragande i KU klarar med glans att ta fram fakta i de olika ärendena, och gör det väl så bra som någon speciell juristkommission – jag vill framföra ett tack till KU:s kansli för det mödosamma arbete som det har lagt ned och som har gjort det möjligt för oss att över huvud taget stå här i talarstolen i dag. Det är dessutom ytterst sällan som meningarna går isär när det gäller den s.k.

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

reciten, dvs. just faktaframplockandet. Där brukar det råda stor enighet om vad som skall stå i betänkandet.

Kanske ligger det största felet i stället i att konstitutionsutskottet nu känner sig nödsakat att också komma med en betygsättning, som sedan skall bli föremål för riksdagens omröstning. Ingen kritik, viss kritik, kan ej undgå kritik, olämpligt, etc. – det är sådana omdömen som brukar fällas i utskottets bedömning. Men vi kan observera att någon fast betygsskala förvisso inte finns.

Behövs den här betygsättningen över huvud taget? Det är här som partipolitiseringen sätter in och som de tillfälliga majoritetsförhållandena blir avgörande för riksdagens votum.

Hur riksdagen röstar får inte heller några direkta konsekvenser för det f.d. eller nuvarande statsråd som blir föremål för anmärkning. Är lösningen på våra problem kanske så enkel att konstitutionsutskottet bör avstå från att göra en direkt bedömning och i stället låta de fakta som har tagits fram tala för sig själva, till rättelse för framtiden? Detta är ju faktiskt vad som redan sker i fråga om mycket av granskningen av regeringens administrativa praxis, som ju till större delen har avpolitiserats och som förvisso är av stor betydelse när det gäller att förbättra rutinerna för framtiden.

Kanske borde konstitutionsutskottet också vara betydligt hårdare vid bedömningen av de anmälningar som kommer in till utskottet. Kanske skulle vi där gemensamt försöka sovra betydligt mer än vad som nu sker.

Vad beror då detta på? Ja, *kanske* beror det på att det numera är många icke-KU-medlemmar som kommer med anmälningar. Tidigare var det i regel enbart KU-medlemmar som förde fram anmälningar till utskottet. Det hade måhända en viss återhållande effekt, i varje fall när det gällde s.k. okynnesanmälningar.

Men all right – vi lever inte i den bästa av världar. Det här var bara ett litet bidrag till diskussionen om hur man skulle kunna lösa några av de problem som utskottet har att dras med.

Låt mig nu återgå till den krassa verkligheten och se på årets granskningsbetänkande. Det präglas förvisso av att vi just nu befinner oss i en skarv. Majoritetsförhållandena i riksdagen har förändrats, och socialdemokraterna utnyttjar nu gärna sin nyvunna styrka till att med främst kommunisters och miljöpartisters hjälp försöka ”sätta dit” sina motståndare – och då främst de f.d. moderata statsråden – detta också i sådana frågor där man inte lyckades under förra mandatperioden.

Det har närmast varit fråga om vad man skulle kunna karakterisera som en förföljelse av Carl Bildt och Ulf Dinkelspiel, och jag måste säga redan nu att angreppen på Ulf Dinkelspiel hör till de tarvligaste som har skådats i riksdagen. Här har anständighetens gräns förvisso överträtts. Det här kompletteras med påhopp på Per Unckel och Per Westerberg.

Volvo–Renault-affären, Nordbanken, statsrådets förmögenhetsförhållanden och Carl Bildts brev till konstitutionsutskottet med anledning av förre KU-ordföranden Thage G Petersons agerande är gamla bekanta. Men det är ont om nytt vin i de gamla läglarna, och i vilket fall

som helst är det här vinet inte särskilt välsmakande. Det finns all anledning att på alla punkter avvisa den dåligt underbyggda kritiken.

Jag vill också konstatera att två av de frågor som har tagits upp kan sägas vara av närmast ideologisk betydelse. Det gäller Volvo–Renault-affären där den socialdemokratiska bedömningen med så mycket politisk inblandning som möjligt ligger ljusår från den borgerliga uppfattningen att staten har sitt ansvarsområde och att det enskilda näringslivet har sitt och att man inte i onödan skall klampa in på det fält som det enskilda näringslivet har att förvalta. Den andra principiella frågan av större vikt gäller statsrådets förmögenhetsförhållanden. Ifrån majoritetens sida är man tydligen beredd att helt diskriminera och diskvalificera som blivande statsråd de personer som har råkat förvalta sitt pund väl och som har en förmögenhet att falla tillbaka på.

Herr talman! Jag ber att få återkomma senare till de speciella yrkandena under de särskilda punkterna. Jag vill bara avsluta med att säga att den kritik som har förekommit inte är särskilt väl underbyggd.

Anf. 3 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Herr talman! Det är litet synd att Birger Hagårds anförande var något ojämnt. Jag tycker att den första delen av Birger Hagårds anförande var mycket konstruktiv. Han ville i fortsättningen diskutera t.ex. KU:s betygsättning o.d. i betänkandet. Det fanns också en del andra uppslag i den första delen av Birger Hagårds anförande som jag tycker kan vara beaktansvärda. Jag vill gärna säga att vi har delade meningar om det är så att Birger Hagård menar att en juristkommission eller speciellt utsedda jurister skulle kunna klara uppgiften att granska regeringen på ett bättre sätt än konstitutionsutskottet. Det tror jag inte särskilt mycket på.

Som jag sade fanns det dock en del uppslag i Birger Hagårds anförande som det är värt att fundera vidare på. Precis som jag sade i mitt inledningsanförande kommer det också att ske.

Däremot tycker jag att det var beklagligt att höra den andra delen av Birger Hagårds anförande. På gammalt känt maner försöker han hävda att så fort man kritiserar ett borgerligt statsråd är man ute efter en politisk vendetta. Så är det naturligtvis inte. Jag tror att alla som vill ta sig den tid det tar att gå igenom konstitutionsutskottets betänkande kommer att finna att den kritik som majoriteten har enat sig om mot de borgerliga statsråden verkligen är berättigad. Det finns goda sakskaäl för den kritiken.

Jag tror således att när man tittar på konstitutionsutskottets betänkande skall man också uppmärksamma att det inte är så som Birger Hagård påstår, att det är Socialdemokraterna och Vänsterpartiet som nu i maktskiftets tidevarv försöker ta hämnd på en tidigare borgerlig regering. Det visar sig att i ett par väsentliga fall är det inte bara Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet som står bakom reservationerna utan också Folkpartiet och Centerpartiet.

Anf. 4 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Herr talman! Jag tackar Kurt Ove Johansson för att han tydligen är seriöst beredd att diskutera de problem som vi kan få i KU. Jag vill

Prot.

1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

bara rätta honom på en punkt. Jag sade inte att en juristkommission var att föredra. Tvärtom framhöll jag att det jobbet sköter våra utmärkta föredragande alldeles perfekt. På det området är vi nog ense.

Det är ingen tvekan om att vi ännu inte har kommit dithän att vi kan sätta oss ovanpå och granska neråt vad som har hänt i regeringen. Här har partipolitiserings tagit vid. Till skillnad från Kurt Ove Johansson är det för mig helt uppenbart att vi, som jag sade, befinner oss i en skarv. Majoritetsförhållandena har ändrats. Detta tar sig klara uttryck även i de skrivningar som har gjorts. Det finns anledning att återkomma till detta under de olika punkter som här är uppsatta.

Anf. 5 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Herr talman! Jag vidhåller fortfarande att Birger Hagårds historieskrivning är fullkomligt fel när han alltså säger att det skulle vara fråga om någon politisk vendetta från ett par partiers sida och att det nu skulle få möjlighet att påverka utskottets skrivningar. I de fall där kritiken är som allra hårdast, Birger Hagård, är det inte bara Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet som står bakom kritiken. Den kritiken står även Birger Hagårds partis tidigare regeringskamrater bakom. Både Folkpartiet och Centerpartiet står bakom den kritiken.

En sak som jag finner vara mycket anmärkningsvärd och som medförde att jag tyckte att vi har rätt att ställa vissa krav även på dem som granskar, är att när det t.ex. gällde det brev till Saddam Hussein som Ingvar Carlsson skrev för några år sedan stod Birger Hagårds parti bakom en ganska skarp skrivning. Man tyckte att det skulle dras i Utrikesnämnden. När det nu gäller brevet till Jeltsin, visar det sig att Birger Hagård helt plötsligt tycker att det inte hade någon dignitet alls och att det brevet över huvud taget inte skulle behöva dras i Utrikesnämnden. Denna inkonsekvens i granskningen tycker jag att Birger Hagård skall ta till sig.

Det är fel och en falsk historieskrivning att prata om politisk vendetta när Birger Hagård i så väsentliga avseenden gör helt om i sitt granskningsarbete. När man gör det, Birger Hagård, är man en dålig granskare. Därför hoppas jag att vi som har skyldigheten att granska, också har den ryggrad som behövs när det finns fog att kritisera våra egna partikamrater.

Anf. 6 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Herr talman! I ett par fall är det riktigt att det också finns andra partier än vänsterpartierna som står bakom kritiken. Men det är snarast ett problem för dessa partier och inte så mycket för mig eller för oss moderater.

Jag vill bara erinra om skillnaden mellan brevet till Jeltsin och till Saddam Hussein. Brevet till Saddam Hussein var förvisso en sensation. Det var något nytt som inträffade. Däremot var brevet till Jeltsin bara ett led i en pågående ubåtsdialog.

Anf. 7 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Herr talman! På KU:s initiativ beslöt riksdagen i höstas att regeringen skall förse fackutskottet med information om EU:s blivande lagar på ett så tidigt stadium att en offentlig diskussion hinns med och fortförande kan påverka utvecklingen. Helst redan innan EU-kommissionen har lämnat ett förslag bör talmannen få det för distribution till relevant fackutskott som kan yttra sig till EU-nämnden och därmed ge denna både sakkunskap och framförhållning. Det är begripligt om det har varit svårt att klara detta uppdrag på en gång. Jag utgår från att KU i fortsättningen kommer att granska de rutiner som regeringen bygger upp här för i samband med den administrativa granskningen.

Herr talman! Enligt grundlagen granskar KU statsrådets tjänsteutövning. Vi granskar *inte* riksdagens ledamöter, talmän, generaldirektörer, tjänstemän, regeringsrådgivare eller ambassadörer. Jag tror dess värre att mycket få människor i vårt land vet om detta. De spektakulära offentliga utfrågningarna som intresserar massmedierna brukar regelmässigt fokuseras på personer som utskottet har bett komma för att belysa ett statsråds tjänsteutövning. Det verkar helt felaktigt som om det var de inbjudna personerna som sitter på de anklagades bänk. Man kan få läsa i massmedierna att den eller den talmannen eller styrelseordföranden nu skall ”stå till svars för sina handlingar i KU”. Det förekommer också indignerade artiklar om att KU minsann låter bli att pricka sig självt och att KU friar diverse medborgare – som alla har det gemensamt att de *inte* är statsråd och därmed inte föremål för KU:s granskning.

Inte ens den förre statsministern tycks vara medveten om vilka regler som gäller för KU, när han skriver brev och kräver att utskottet skall granska sin egen ordförande.

Det här är ett enormt pedagogiskt problem, eftersom missuppfattningarna tycks så fast rotade att man inte är öppen för sakargument. Jag anser att vi i KU verkligen måste ta itu med en diskussion om hur vi skall kunna göra klart för alla vilken KU:s uppgift är och vad vi faktiskt enligt grundlagen är förhindrade att syssla med. Det är väldigt viktigt att vi i KU tar fasta på det.

Det har varit intressant att lyssna på debatten om hur vi skall granska oss själva och ta till oss kritik, men det här centrala måste vi göra klart, så att varenda journalist, varenda medborgare i Sverige inser att vi har en viktig uppgift men att vi inte har i uppgift att granska någon annan än statsråden.

Centerpartiet kritiserar både den regering som vi har ingått i och den nuvarande på några punkter, men vi friar hellre än vi fäller. Jag tänker här göra en kort sammanfattning av Centerns inställning. För att spara tid kommer jag inte att delta i debatten kring dessa ärenden. Jag kommer bara att delta i debatten om Öresundsbron och de EU-ärenden som jag själv har tagit upp.

Centern anser att Carl Bildt borde ha samrått med Utrikesnämnden innan han sände brev med anklagelser till Rysslands president. Vare sig det handlar om minskar eller inte så bör inte ett parti skicka brev med

Prot.

1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

betydelse för landets förhållande till främmande makt utan att förankra det i riksdagen.

Vi tycker vidare att den förra socialdemokratiska regeringen har brustit i ägaransvar när det gäller Nordbanken. Kjell-Olof Feldt medgav att man improviserade. Jag anser också att det är märkligt att man inte utarbetade en affärsidé för vad staten ville med sitt ägarskap.

När det gäller anklagelserna i Volvo–Renault-affären, dels för att den borgerliga regeringen visste för mycket och dels för att man visste för litet, tycker jag att slutsatsen blir att det ibland är bäst att låta storföretagen sköta sig själva.

Jag tycker att den socialdemokratiska regeringen har anklagats helt i onödan vad gäller metoderna att nominera ämbetsmän till höga EU-poster. Man följer ju ett välkänt mönster, t.ex. tillämpat av Moderaterna när de överraskade de flesta med utnämningen av Sveriges representant i EES övervakningsorgan, vår dittills högsta EU-ämbetsman.

Den borgerliga regeringen övertog rutiner för upphandling av konsulter, rutiner som präglats av en annan lag om offentlig upphandling än den som gäller nu. Det finns ingen anledning att anmärka på hur t.ex. Per Unckel försökt komma till rätta med problemen.

Jag tycker att Carl Bildt handlade klokt när han på borggården också officiellt medgav att Sverige stött den estniska frihetskampen under 50-talet. Även om praxis då krävde en dementi från svensk sida, är det ingenting att skämmas för. Jag tror att ökad öppenhet är en förutsättning för att förtroendet mellan länder skall öka.

Till sist, herr talman! Det finns ingen anledning att anmärka på att Carl Bildt utsåg Ulf Dinkelspiel till statsråd bara för att Ulf Dinkelspiel är förmögen, lika litet som det finns anledning att anmärka på att den socialdemokratiska regeringen anlitade honom som chefsförhandlare i samband med anslutningen till EU.

Anf. 8 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Herr talman! Jag begärde replik med anledning av det sista Birgitta Hambraeus tog upp, nämligen det hon sade om Ulf Dinkelspiel. Jag vill nog gärna göra kammaren uppmärksam på att det vi har granskat i årets betänkande inte är Ulf Dinkelspiel, utan vad vi har granskat i årets betänkande är statsråds förmögenhetsförhållanden och vilka konsekvenser detta kan ha på regeringsutövningen.

Vår utgångspunkt i den granskningen har gällt 6 kap. 9 § andra stycket i regeringsformen. Vi har tidigare i utskottsgranskningen mellan partierna varit överens om att det yttersta formella ansvaret för att statsråden uppfyller kraven i 6 kap. 9 § andra stycket i regeringsformen ligger hos statsministern.

Vi har dessutom varit överens om att statsråds förmögenhetsinnehav kan medföra intressekonflikter och att det är nödvändigt att vidta försiktighetsåtgärder, så att inte allmänhetens förtroende för statsråden och regeringsutövningen rubbas.

Det är alltså detta som har legat till grund för konstitutionsutskottets granskning den här gången.

Jag märker i debatten att det finns ledamöter som hela tiden hänvisar till Ulf Dinkelspiel, men det är inte honom personligen som granskningen har gått ut på, utan granskningen har gällt huruvida Carl Bildt när han bildade sin regering verkligen levde upp till vad som stadgas i 6 kap. 9 § andra stycket regeringsformen. På den punkten har vi i vår granskning kommit fram till att Carl Bildt tog litet för lättvindigt på den här uppgiften.

Jag tänker inte nu fördjupa mig särskilt mycket mer i den här debatten, eftersom frågan kommer upp i ett annat sammanhang under dagen.

Anf. 9 HÅKAN HOLMBERG (fp)

Herr talman! Konstitutionsutskottets roll är att granska och vid behov ifrågasätta regeringens och statsrådets åtgärder. Det är en nödvändig uppgift i en demokrati, och den bör utövas med konsekvens och med strävan efter rimlighet och saklighet i bedömningarna. Jag vill också här rikta ett tack till kansliet, som gör sitt bästa för att utskottet skall klara den uppgiften.

Det är allvarligt när KU:s förmåga att fylla denna roll med innehåll ifrågasätts. Enligt min mening finns det fog för mycket av den kritik som har riktats mot KU:s, eller majoritetens i KU:s, sätt att arbeta. Med ”majoritet” avser jag då inte bara den majoritet som kan förknippas med den för ögonblicket sittande regeringen. Problemet är mer övergripande och kan beskrivas på olika sätt.

En del har talat om KU som ett forum för personliga och politiska vendettor. Andra har konstaterat att partipolitiseringen generellt har gått för långt. KU är inget vanligt utskott. Det skall, åtminstone i granskningsarbetet, vara det utskott som är minst partipolitiserat, men det framstår just i samband med granskningsarbetet som det mest partipolitiserade i hela riksdagen. Vi har redan fått illustrationer av detta i dagens debatt.

Det inger naturligtvis inte förtroende när parti A:s ledamöter aldrig skriver under på kritik mot statsråd från andra partier än parti B och alltid finner att statsråd från det egna partiet uppträtt föredömligt. Det inger inte heller förtroende när parti B:s ledamöter gör precis likadant, fast tvärtom. Om detta mönster skall vara det normala, behövs inte KU-granskningen alls. Det räcker i så fall med en stämpeldyna eller möjligen två.

Jag vill inte med detta påstå att vissa partier alltid uppträder mindre rekommendabelt än andra. Det vore att förvandla ett allvarligt problem just till en fråga om partipolitisering. Därför tror jag inte heller att det är någon som helst lösning på problemet att – som Widar Andersson har framkastat – låta mindre partier bli överrepresenterade i KU. Det finns ingen garanti för att jag och andra som företräder partier som för ögonblicket är mindre än vi tycker att vi skulle vara skulle uppträda mer ovärdigt än andra. Vad det i stället gäller är att skapa en starkare känsla hos alla KU-ledamöter för att de åtminstone i granskningsarbetet har hela riksdagens uppdrag.

I stället för att ge vissa partier en starkare ställning i KU skulle man möjligen kunna se över formerna för hur ledamöterna över lag utses.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Utan att här lägga fram något förslag vill jag påminna om det system som tillämpas när man utser tryckfrihetsjury – den ena parten har då rätt att protestera mot ett visst antal juryledamöter.

Kanske är det här svårt att tillämpa i riksdagen, men kanske kunde man tänka sig ett annorlunda nomineringsförfarande just vad gäller KU eller för den del av KU:s arbete som gäller just granskningen, i syfte att tillförsäkra sig ett aktivt stöd av större delen av riksdagen.

En annan tanke som har kastats fram är att en särskild granskningsnämnd inrättas och att denna t.ex. skulle kunna förbereda delar av granskningsarbetet.

Jag tycker också att de synpunkter som Birger Hagård utvecklade i fråga om det betygssystem som inte finns men som ändå uppfattas som ett betygssystem är tänkvärda.

Herr talman! Jag, Margitta Edgren och Birgit Friggebo skall senare återkomma till mina och Folkpartiet liberalernas synpunkter på några av de konkreta ärenden som har varit uppe till granskning i år. Jag vill nu bara lämna några övergripande kommentarer.

Kurt Ove Johansson har försökt framställa årets granskningsbetänkande som en enda lång vidräkning med regeringen Bildt, för att inte säga med förutvarande statsministern själv. Jag accepterar inte att de synpunkter som vi har framfört från Folkpartiets sida utnyttjas i något slags kampanj av Kurt Ove Johansson. Att två eller flera partier i en viss fråga hamnar på samma ståndpunkt betyder inte automatiskt att man har samma syften eller utgångspunkter.

När det gäller det s.k. Jeltsinbrevet har vi alla haft att utgå från regeringsformen, där det stadgas att utrikesärenden av större vikt skall föredras i Utrikesnämnden. Man kan alltid diskutera när ett ärende är så beskaffat att det blir av större vikt, men även reservanterna från Moderata samlingspartiet uttrycker sig ju så att de inte helt utesluter tanken att detta brev skulle kunna vara av det slag som regeringsformen säger borde föredras i Utrikesnämnden.

År 1991 skrev dåvarande statsministern Ingvar Carlsson ett brev till Saddam Hussein under Kuwaitkriget. Den gången fann både Folkpartiets, Centerns och Moderaternas ledamöter i KU – jag var inte med själv – att detta brev borde ha blivit föremål för överläggning i Utrikesnämnden. Socialdemokraterna fann den gången att allt hade varit i sin ordning och att inget skäl till kritik fanns.

När Folkpartiet liberalernas ledamöter i KU denna gång hävdar att Jeltsinbrevet borde ha diskuterats i Utrikesnämnden är det inte i avsikten att i största allmänhet komma åt Carl Bildt eller den förra regeringen, vars allmänna handlag med utrikesfrågorna och i synnerhet dem som har gällt Ryssland och Baltikum vi finner mer förtroendeingivande än den nuvarande regeringens, utan endast att visa konsekvens i förhållande till den uppfattning som vi uttryckte för fyra år sedan.

Som framgått av pressen var de moderata ledamöterna i KU mycket nära att instämma i dessa synpunkter. Vid presskonferensen om KU:s granskningsbetänkande påpekade jag själv, utan att jag hörde några protester, att det var fråga om en mycket lång enig skrivning i sakfrågan och att egentligen endast slutsatsen eller sammanfattningen avvek.

Vi har sedan fått veta att den moderata reservationen avses täcka en större del av texten än vad som framgick av det material som då hade offentliggjorts. Även med kännedom om den upplysningen kvarstår dock mitt intryck att meningsskiljaktigheten i sak inte är så oerhört stor.

När Kurt Ove Johansson förtjust konstaterar att också Folkpartiet och Centern har synpunkter på det här brevet borde han fundera över sin egen trovärdighet. Den hade varit betydligt större, om han själv 1991 hade förmått uttrycka samma synpunkter på Ingvar Carlssons brev till Saddam Hussein. Det gjorde han nu inte.

Det vore bra om Kurt Ove Johansson i denna debatt klargjorde, om det går, varför det som var fel 1994 var rätt 1991.

Också när det gäller Carl Bildts brev till KU med anledning av de olika uppgifter som häromåret spreds av Thage G Peterson kring Volvo–Renault-affären förefaller Kurt Ove Johansson vilja få det att framstå som om Folkpartiet liberalerna och Centern helt delar Socialdemokraternas synsätt och motiv. I själva verket har vi så att säga i den materiella sakfrågan, den om Thage G Petersons påståenden, betydande förståelse för den irritation som drev Carl Bildt när han skrev brevet till KU. Inte desto mindre tycker jag att dessa välmotiverade synpunkter borde ha framförts på ett annat sätt.

KU:s integritet är naturligtvis en känslig sak och måste så vara för att vi inte skall glida in i en praxis med skrivelser från än det ena, än det andra statsrådet. Men dessa två aspekter av ett och samma problemkomplex måste hållas isär, även om den som försöker göra det givetvis utsätter sig för vissa risker.

På dessa två punkter har vi tillhört en majoritet i KU som haft synpunkter på Carl Bildts agerande. På andra punkter tillhör vi den minoritet som finner att kritiken är obefogad och just ett uttryck för den form av överdriven partipolitiserings av KU:s arbete som nu ifrågasatts, jag höll på att säga överallt utanför detta hus.

Det mest anmärkningsvärda är den kritik som riktas mot att Bildt utsåg Ulf Dinkelspiel till statsråd utan att ta hänsyn till dennes speciella förmögenhetsförhållanden och den uppmärksamhet som dessa kunde skapa. ”Försiktighetsåtgärder” hette det nyss i en replik från Kurt Ove Johansson. Jag undrar vad Carl Bildt egentligen skulle ha gjort om det inte var just att låta bli att utse Ulf Dinkelspiel.

Vad är detta för slags inställning till människor och till politiska förtroendeuppdrag? Skulle en person vara diskvalificerad på förhand från en statsrådspost, trots att inget jäv kan påvisas och trots att ingen kritik i sak mot den aktuella personen antytts men bara därför att han eller hon är förmögen? Vilken typ av samhälle får vi, om en persons duglighet för en uppgift inte längre skall få vara avgörande när befattningen tillsätts?

Herr talman! I ytterligare några frågor ingår Folkpartiet i en majoritet tillsammans med flera partier, bl.a. Socialdemokraterna och Moderaterna. Reservationer har där avgivits från helt andra håll. Det handlar i första hand om de punkter som gäller EU-information. Jag skall inte nu fördjupa mig i detta utan bara konstatera att jag nog får det intrycket att det knappast hade varit möjligt att något material från regeringen

Prot.

1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

inte skulle ha KU-anmälts av de mest inbitna på nej-sidan. Allt var fel i det som regeringen gjorde i dessa frågor, eftersom allt skulle vara fel. Det är ett slags överdriven partipolitiserings, om än i en speciell form.

Herr talman! Om kritiken mot konstitutionsutskottet fortsätter blir det enligt min uppfattning nödvändigt att se över både granskningens former och formerna för utseende av ledamöter, och det kommer då att handla om hela den politiska processens anseende. Det vore allvarligt om vi skulle hamna i det läget, men som jag uppfattar situationen är risken för detta ganska stor. Jag kommer senare att återkomma till enskilda delfrågor.

Anf. 10 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Herr talman! Jag tycker att det är litet grötmyndigt av en ledamot som har suttit i konstitutionsutskottet i några månader att gå ut med tvärsäkra ståndpunkter om hur arbetet i konstitutionsutskottet skall bedrivas. Håkan Holmberg hade i och för sig varit en farlig motståndare, om kunskaperna om KU hade stått väl i proportion till självsäkerheten, men så är ju ingalunda fallet. Jag tror nog att Håkan Holmberg när det gäller KU:s arbetssätt skulle tjäna oerhört mycket på att sänka tonläget något.

Jag måste när det gäller brevet till Saddam Hussein berätta för Håkan Holmberg att han tyvärr på den punkten har helt fel. Det var inte så att socialdemokraterna i konstitutionsutskottet bara sade att det inte fanns anledning att ha några synpunkter på Ingvar Carlssons brev till Saddam Hussein. Jag skulle nog rekommendera Håkan Holmberg att se efter i handlingarna vad som egentligen sades. Utrikesministern Sten Andersson sade att det hade varit en fördel om Ingvar Carlssons brev hade föredragits i Utrikesnämnden, och konstitutionsutskottets socialdemokratiska grupp hade precis samma uppfattning.

Håkan Holmberg är alltså egentligen ganska dåligt informerad om vad som sades från den socialdemokratiska sidan när det gäller Ingvar Carlssons brev till Saddam Hussein. Jag tycker faktiskt att Håkan Holmberg skulle tjäna på att se igenom de berörda handlingarna ytterligare någon gång.

Anf. 11 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Herr talman! Det är visserligen sant att jag inte har suttit i konstitutionsutskottet lika länge som Kurt Ove Johansson, men jag är inte alldeles övertygad om att det nödvändigtvis är till nackdel. Det kan också vara så att man, om man sitter mycket länge i ett utskott, kommer in i ett slags rutin där man reagerar reflexmässigt på annat än de sakförhållanden som man har att granska, t.ex. partifärgen på de statsråd som det råkar vara fråga om.

Jag väntade länge på substansen i det som Kurt Ove Johansson sade om grötmyndighet osv., och den kom så småningom fram i samband med brevet till Saddam Hussein. Den operativa meningen, det som hela utlåtandet från Socialdemokraterna och Vänsterpartiet landar på, är att någon kritik mot regeringen inte är befogad. Jag tycker att detta är

tydligt nog. Man gjorde en annan bedömning av detta brev än vad man har gjort av det brev som nu är aktuellt.

Detta betyder inte att dessa brev är alldeles identiska vad gäller graden av komplikation i förhållande till regeringsformen osv. Man kan diskutera mycket länge och försöka göra olika nyanseringar av vad olika formuleringar i breven och i utlåtandena från utskottet den gången och i år egentligen betyder. För allmänheten tror jag att detta praktiskt taget enbart skulle framstå som hårklyverier.

Vad det är fråga om är att vi här har två tämligen likartade situationer, där socialdemokraterna 1991 tyckte att allt var i sin ordning och 1994 tycker att det är precis tvärtom.

Anf. 12 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Herr talman! Nej, Håkan Holmberg, det är inte fel att det kommer in nytt blod i konstitutionsutskottet. Men när man är ny i konstitutionsutskottet – om man har suttit där i sju månader – bör man nog vara lite ödmjuk inför uppgiften.

Jag har förvisso suttit i snart 20 år i konstitutionsutskottet, men jag har blivit allt ödmjukare inför uppgiften ju längre tid som har gått. Det hade varit snyggt om det så småningom hade satt sin prägel även på Håkan Holmberg.

Det är riktigt som Håkan Holmberg säger att man skall skilja mellan äpplen och päron. Man skall skilja agnarna från vetet, som det heter. Han kom själv in på att det fanns en viss skillnad mellan brevet till Saddam Hussein och Carl Bildts brev till Jeltsin. Det är helt riktigt.

Det brev som gällde Saddam Hussein hade tidigare i ett frågesvar behandlats av utrikesminister Sten Andersson. Det som är det intressanta i det sammanhanget är att brevet som Ingvar Carlsson sedermera sände till Saddam Hussein hade det innehåll som utrikesministern hade redovisat i kammaren i ett frågesvar. Det är det som är intressant. Det var alltså ingen skillnad mellan Mellanösternpolitiken i brevet och den Mellanösternpolitik som riksdagen hade uttalat. Det är det som är skillnaden.

Folkpartiet och Socialdemokraterna står bakom samma skrivning i konstitutionsutskottet när det gäller kritik av Carl Bildt. Jag tycker att det är litet konstigt att Håkan Holmberg vill framställa det på det sättet att det skulle vara en hederligare kritik från Folkpartiets sida än från Socialdemokraternas sida. Ni vill inte komma åt Carl Bildt, men vi skulle alltså vilja göra det. Det är ett tankefel hos Håkan Holmberg på den punkten.

Anf. 13 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Herr talman! Det är nästan rörande att höra Kurt Ove Johansson tala om ödmjukhet. Jag reagerade mot hans försök att utan vidare bunta ihop Folkpartiet och även Centerpartiet med sitt eget parti – det har skett i tidningsintervjuer och liknande – på de punkter där vi har landat på samma ståndpunkter. Jag tycker att det är ganska rimligt att man reagerar mot det, därför att det är helt uppenbart att förutsättningarna är olika av precis de skäl vi var inne på i det förra replikskiftet.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Vad det handlar om är huruvida man i första hand vill försöka vara konsekvent i bedömningen av tämligen likartade ärenden mellan olika år, eller om man snarare förefaller styras av andra hänsyn.

Det finns naturligtvis skillnader mellan dessa brev. Det vore löjligt att påstå att de vore identiska. De var riktade till olika personer och tillkom i olika politiska lägen och kan naturligtvis inte exakt jämföras med varandra. Men politik är faktiskt inte någon exakt vetenskap.

Vad det handlar om är att det finns föreskrifter om att viktiga utrikesfrågor skall vara föremål för överläggningar i Utrikesnämnden. Ibland är det rätt att låta bli det, och ibland är det tydligen fel. Jag tycker att man skall hålla sig till det som är stadgat, oavsett om regeringen ser ut si eller så.

Anf. 14 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Herr talman! Jag vill bara rätta till vad som eventuellt kan vara ett missförstånd.

Statsminister Bildt uppgav vid utskottsutfrågningen att Jeltsinbrevet skulle ha berörts i Utrikesnämnden den 9 september 1994. När vår föredragande tittade närmare på det visade det sig att den 9 september inte stämde i detta fall. Det var i själva verket den 9 augusti.

Det skall inte förnekas att det utbröt en viss förvirring när vi moderater först fick höra att brevet över huvud taget inte omnämnts i Utrikesnämnden den 9 september. Däremot klarlades det att frågan väl hade berörts den 9 augusti.

Eftersom brevet överlämnades den 30 maj i Moskva blir frågan följande: Skulle en särskild utrikesnämnd ha inkallats för detta? Vi nöjde oss helt med Carl Bildts förklaring att brevet var ett led i den löpande dialogen. Det fanns alltså inte något behov av att särskilt inkalla Utrikesnämnden för detta ärende. Därmed fanns det enligt vårt förmenande heller ingen anledning till kritik mot statsministern på denna punkt.

Anf. 15 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Herr talman! Jag vill bara erinra om att jag i min kommentar när det gäller moderaternas agerande i denna fråga över huvud taget inte tog upp de olika datumen för när det ena eller andra hände eller inte hände. Det var en mer allmän reflexion.

Den grundades på att jag också – jag tror inte att jag på något sätt var ensam om det i utskottet – uppfattade det hela som att det också från moderat sida fanns en förståelse för att det gick att anse och hävda att det som står i regeringsformen om vad som skall gälla för utrikesärenden av större vikt också skulle kunna vara tillämpligt på detta brev.

I ett skede föreföll det som om det skulle ha gått att bli eniga om en skrivning kring detta. Sedan drog sig moderaterna snabbt undan. Jag kan i och för sig begripa det, men för vår del kändes det faktiskt inte rimligt att göra det.

Jag tror att det är viktigt för respekten för konstitutionsutskottets granskningsarbete att man, som jag har försökt säga flera gånger förut, gör samma bedömningar i likartade ärenden år efter år.

Anf. 16 BIRGER HAGÅRD (m) replik
Herr talman! Frågan var just om det var ett ärende av större vikt eller inte. Statsministern gjorde bedömningen att det inte var ett ärende av större vikt. Det fanns ingen anledning att påstå motsatsen.

Man kan också göra följande reflexion: Om det hade varit ett ärende av större vikt hade Ingvar Carlsson eller Lena Hjelm-Wallén rimligtvis tagit upp frågan och berört den närmare på Utrikesnämndens sammanträde den 9 augusti. De brukar inte vara alldeles buskablyga. Men det gjorde de uppenbarligen inte.

Anf. 17 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik
Herr talman! Jag har inga kommentarer till vad Ingvar Carlsson och andra gjorde och inte gjorde. Det får de fundera över själva.

Jag tycker att det intressanta är den viktiga principfråga som gäller hur noga man skall vara med att sådant som kan tänkas uppfattas som väsentliga utrikespolitiska frågor verkligen behandlas enligt alla kons- tens regler.

Man kan självfallet göra olika bedömningar av sakinnehållet i olika frågor. Men möjligen är det bättre att vara något för försiktig och redovisa något brev för mycket snarare än att redovisa något eller några brev för litet, för att undvika att skapa en situation då någon framtida regering kan tycka att historien ger grönt ljus för att låta bli att ta upp riktigt viktiga och väsentliga saker i Utrikesnämnden.

Anf. 18 KENNETH KVIST (v)
Herr talman! Hittills har granskningen framför allt handlat om den borgerliga regeringsperioden. Det är givet att det också då mest blir den borgerliga regeringen och dess företrädare som får kritik. Den socialdemokratiska ministären har ju bara suttit några månader, och ännu kortare tid innan granskningsanmälningar var möjliga att göra.

Jag kan försäkra att vi kommer att eftersträva lika mannamån när det gäller bedömningen av statsrådets ämbetsutövning och regeringens handläggning av sina ärenden.

Jag delar i mycket Kurt Ove Johanssons uppfattning, inte minst vad gäller det han sade i sitt första anförande om nödvändigheten av att granska makthavarna och att granska makten. Jag förstår att man, om man skall vara någon sorts försvarsadvokat för Carl Bildt och hans agerande, kanske vill tona ned det faktum att KU skall fälla omdömen om statsråden. Det skulle göra den uppgiften något bekvämare. Men icke desto mindre tror jag att det är nödvändigt att vi har den typ av granskning och omdömen från konstitutionsutskottet som vi har.

Diskussionen handlar ganska mycket om partipolitisering eller inte. Detta är en svår och grannlaga avgränsningsfråga som vi inom konstitutionsutskottet har att syssla med. När man som ny ledamot kommer in i arbetet ser man att det är svårt och grannlaga men också att det faktisk läggs ner en betydande omsorg på att hålla sig inom vad som är en bra gräns.

Gränserna mellan är inte skarpa. Det står i regeringsformens 12 kap. 1 § att vi skall granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsären-

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

denas handläggning. Det står inte att denna granskning enbart skall vara juridisk och formell. Det ligger en spänning och dynamik i granskningsarbetet just därför att gränserna inte är helt skarpa.

Vid förra årets granskningsdebatt sade Centerens dåvarande representant Bertil Fiskesjö – en i KU kanske klassisk gestalt, om man nu får beteckna en erfaren man så – att KU inte får förminska till något där man bara tuggar regler, utan att KU och dess granskning befinner sig i ett gränsland mellan juridik, statsrätt och politik.

Det ligger faktiskt en hel del i detta. KU-granskningen gäller politiken. Även om dess ämnen framför allt gäller hur regeringen sköter sitt ämbete och genomför sin politik och inte själva politikens innehåll finner man snart att avgränsningen i varje fall är problematisk och inte helt självklar.

Om nu vår granskning till stor del är formell och juridisk måste man också se att juridiken faktiskt har en politisk sida. Lagar och regler är tillkomna efter politiska beslut. De speglar styrkeförhållandena och motsättningarna i samhället även när det råder konsensus, dvs. samstämmighet, kring dem.

Den förhärskande rättsuppfattningen är föränderlig och en summa som är influerad av samhällets olika politiska och moraliska åskådningar, eller den för tillfället rådande hegemoniska uppfattningen, samt motsättningar och styrkeförhållanden mellan olika åskådningar och krafter. Därför är också rättsuppfattningen och rätten föränderlig. Den speglar och understundom påverkar samhällsutvecklingen.

Vi utför alltså en granskning av hur regelverk följs. Men regelverket står inte över samhällets sociala, ideologiska och kulturella spänningar, konflikter och utveckling. Därför bjuder granskningsarbetet en spännande dialektik men ställer också krav på oss som granskar att söka bena isär vad som är medel och innehåll. När det någon gång förekommer uppenbara formella fel och brister är definitionsproblemen mindre. Men inom en räcka ärenden handlar det om en annan typ av kritik.

Granskningen skall inte avse en regerings eller statsråds åsikter eller rätt att bedriva politik, om nu politik och åsikter ryms inom de demokratiska ramar som återspeglas såväl i konstitutionen som det i och för sig föränderliga allmänna rättsmedvetandet och är förankrade i riksdagsbeslut, följer lagstiftarens intentioner, osv.

Granskningen måste emellertid också kunna avse omständigheter och förhållanden som har att göra med regeringens allmänna trovärdighet, politikens trovärdighet och också hur man tar till vara i och för sig kanske inte alltid självklart definierade men dock vad vi kan erkänna som nationella intressen.

Framöver kommer också granskningen att tvingas att ta hänsyn till ytterligare en faktor, nämligen EU-medlemskapet. Vi får genom EU-medlemskapet lagstiftare som är utöver riksdagen och står över riksdagen. Det kommer säkert att föranleda ytterligare teoretiska diskussioner kring granskningsarbetets utgångspunkter.

Min uppfattning är att det måste vara det politiskt sammansatta och avsättningsbara konstitutionsutskottet som genomför granskningen.

Varje form av en ovanför politiken stående granskningsinstans offrar åt en illusion att det finns människor i ett samhälle som står över de motstående intressena i ett samhälle. Det strider också mot folksuveränitetens princip. I sista hand är det väljarna, folket, som skall styra landet och dess politiska och rättsliga utveckling.

Det ställer också i granskningen krav på anmälningarna. Det måste nog diskuteras vidare, och det har berörts förut. Jag menar att anmälningar inte får bli ett sätt att föra fram åsikter i sakfrågor. Man kanske är missnöjd med hur man har kommit ut med sin politiska kritik av det ena eller det andra, och då tar man till en KU-anmälan för att komma ut i massmedierna för att politiskt föra fram den ena eller den andra åsikten. Det är en svårighet för oss att hitta en metod att begränsa denna frestelse, eller denna kritik.

Det har diskuterats mycket partipolitisering. Man får vara litet försiktig när man tar till de orden. Birger Hagård sade att det har varit en skarv och att det nu är en ny majoritet. Det som förut inte gav kritik ger nu upphov till kritik av regeringen, säger Hagård.

Det kanske kan ha varit precis tvärtom mot vad Hagård säger. Partipolitiseringsen som moderaterna uppenbart bedriver av KU:s arbete gjorde att man när man satt i majoritetsställning kunde förhindra befogad kritik medan man nu inte har den möjligheten, och därför framförs kritiken.

Ser man på en del av anmälningarna som kommer från moderat håll – inte minst anmälningen av Margareta Winbergs uttalande i folkomröstningsdebatten inför EU-valet, som är en anmälan av ett debattinlägg vid en folkomröstning, och inte avser ett statsråds ämbetsutövning eller någonting som har att göra med regeringsärenden eller liknande – är de snarare ett sätt att försöka få till stånd en sorts åsiktsföljelse bedriven av KU. Det är verkligen i ordets sämre mening en partipolitisering av konstitutionsutskottets arbete som måste kritiseras.

Herr talman! Jag hade lovat utskottet att förkorta mitt anförande i förhållande till den först anmälda taletiden, men jag ser att jag nog måste utnyttja den tid jag tänkte använda till att göra ett par anmärkningar om de första avsnitten som vi behandlar samt den generella debatten i övriga frågor. Jag får återkomma i olika sakfrågor senare.

De första avsnitten ger en intressant beskrivning av hur regeringarna har arbetat utan att det har förelegat några granskningar.

Jag vill inte minst lyfta fram granskningen av bristerna i jämställdhetsarbetet inom regeringskansliet, och det gäller regeringarna oavsett partifärg. Kvinnodiskrimineringen fortgår trots att vi skryter om att vi har världens mest jämlika regering.

En annan jämställdhetsfråga som ligger på ett annat plan skyntar förbi på ett nästan obemärkt sätt i granskningsbetänkandet. KU vanns för ståndpunkten – och jag vill framhålla att det var Vänsterpartiet som väckte frågan när 1993/94 års riksdag behandlade lokaldemokrati – att reglerna för förtroendevalda borde ses över. Vad som främst avsågs var att reglerna för ledighet för skiftarbetande som har ett förtroendeuppdrag borde anpassas till realiteterna.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

En förtroendevald skiftarbetande kan ju ha ett arbetspass på natten och sedan tvingas gå till ett förtroendeuppdrag på morgonen. Då är man ju formellt ledig när man skall gå till förtroendeuppdraget, men samtidigt har man kanske inte möjlighet att på ett rimligt sätt fullgöra förtroendeuppdraget.

Den borgerliga regeringen gjorde ett bemyndigande om att det skulle tillsättas en utredning. Men efter valet återkallades detta bemyndigande. Jag menar att det kan komma att ge anledning till kritik av den nya regeringen. Nu har det sagts att det kommer en utredning i en annan form och förslag i en annan form. Jag vill avvakta att detta inträffar inom rimlig tid. Annars kommer det att bli ett granskningsärende om hur riksdagens skrivelser hanteras. Det kan ni vara förvissade om.

Herr talman! Jag återkommer vidare under de särskilda punkterna när de gäller de sakfrågor där jag finner anledning att särskilt markera mina ståndpunkter. Med detta ber jag att få yrka bifall till de reservationer som jag har undertecknat ifall det glöms under den långa debatt som följer.

Anf. 19 PETER ERIKSSON (mp)

Herr talman! Som politiker vill man naturligtvis nå inflytande. Ett självklart mål är att få regera och på så sätt få vara med och påverka och förändra verkligheten.

Men Miljöpartiet är än så länge ett ungt parti. Vi har inte haft förmånen att få vara med och regera och sitta på regeringstaburetterna. Som ledamot i konstitutionsutskottet känns detta faktiskt som en liten fördel. Vi har inga bindningar, vare sig till den gamla regeringen eller till den nya. Vi har inga bindningar till f.d. statsråd eller till dem som sitter där nu. När det gäller att granska och att utfärda befogad kritik känns det litet lättare att slippa tänka på att man har varit med själv i en tidigare regering.

Det här har varit mitt första år i konstitutionsutskottet. Min erfarenhet är i sammanfattning att KU trots allt fungerar. Det går naturligtvis inte att komma ifrån att granskningen påverkas av intressen som vi politiker har. Jag själv gör granskningsanmälningar som gäller politiska områden som jag tycker är viktiga och där jag är engagerad.

Det går inte heller att helt komma ifrån ett visst mått av politiskt taktiskt spel. Vi är inte mer än människor någon av oss i KU.

Årets granskning har ändå visat att det inte bara är partipolitiska hänsyn som styr politikernas ställningstaganden i KU. Centerns och Folkpartiets ledamöter förtjänar en eloge för att de visat integritet när de två gånger ställde upp på en uppenbart befogad kritik av Carl Bildt.

Speciellt viktigt var det att vi fick en bred majoritet bakom kritiken av Bildt för det brev han skrev till konstitutionsutskottet där han ansåg att KU skulle granska uttalanden av sin egen ordförande. Det kanske är för mycket begärt, men det hade onekligen stärkt konstitutionen och KU:s ställning om även moderaterna hade anslutit sig till den här kritiken. Men moderaterna orkade inte med att sätta sig över sina egna intressen. Det försvagar naturligtvis KU, men det är allra mest pinsamt för moderaterna själva.

Det är väl här som problemet ligger för KU. Har vi politiker med integritet kan den svenska granskningsmodellen överleva, annars kommer den sannolikt att självdö.

Den fråga som jag menar är mest uppenbar att majoriteten i KU har misskött är den om informationen till svenska folket inför folkomröstningen om EU. Här har uppenbara och grova övergrepp skett av statsrådet Dinkelspiel. De borde innebära att han omöjligen kan få en sådan position en gång till. Men inget av ja-partierna har haft integritet nog för att sätta sig över det partipolitiska intresset i den här frågan. Den frågan är uppenbarligen fortfarande alldeles för känslig.

Den stora fördelen med en institution som KU är ändå att vi gör en utredning och granskning av ett antal viktiga frågor. Det pågår framför allt ett seriöst och ofta mycket professionellt arbete från kanslipersonalen. Vi har duktiga jurister och undersökande tjänstemän som gräver fram material från regeringen, departementen och även från andra håll så att det kommer fram i ett offentligt ljus. Våra egna slutsatser är ibland påverkade av egna intressen. Men det viktigaste är inte alltid de slutsatser som vi politiker kommer fram till utan lika ofta det förarbete som görs av utskottets personal.

Även de offentliga utfrågningarna har ett betydande preventivt värde. Mitt intryck är att ingen minister tycker om att offentligt dras fram inför KU och behöva svara på en lång rad frågor om något de helst vill glömma, och så skall det vara. Helst skall ministrar ligga sömnlösa natten före en utfrågning i KU, och skjortan skall vara blöt när de går därifrån. Därför borde utfrågningarna vara ännu bättre än de är i dag.

Det borde t.ex. räcka om varje parti representeras av en ledamot under en utfrågning. Vi borde också kunna skärpa upp frågorna ordentligt så att vi får ett rappare och mer intressant meningsutbyte. Att ställa de rätta frågorna är en konst, en svår konst, och där har vi mycket att lära.

Jag tycker också att det vore en fördel om granskningen i sin helhet bedrevs löpande under året i stället för att koncentreras till ett betänkande under våren. Då skulle vi få en större aktualitet i arbetet, och vi skulle slippa en sådan maratondebatt som vi får här i dag.

I de inledande avsnitten i KU:s betänkande tar vi upp formella frågor kring regeringens arbete. KU har bl.a. undersökt jämställdhetsfrågorna. Flera ledamöter har tidigare kritiserat jämställdheten. Jag vill också säga att jag kraftigt understöder den här kritiken. Kvinnorepresentationen 1994, under den förra regeringen, var bedrövligt dålig, framför allt i de statliga kommittéerna. KU sade ifrån redan förra året och året dessförinnan att det måste till en ändring, men ändå minskade antalet kvinnliga ledamöter, antalet kvinnliga sakkunniga och framför allt antalet kvinnliga ordförande i statliga kommittéer.

Detta visar ännu en gång mycket tydligt att den debatt och det tryck som fanns inför valet 1994 för att förbättra jämställdhetssituationen var mycket befogade och att det naturligtvis krävs en ändring i dag.

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Intrycket hittills är att det faktiskt pågår en förändring på detta område. Men vi får under granskningsarbetet nästa år se vad som har hänt och i vilken utsträckning jämställdheten har förbättrats.

Jag återkommer senare till frågorna om bankkrisen, kritiken kring konsulttjänsterna och kritiken mot Carl Bildt och EU-informationen.

Anf. 20 INGER RENÉ (m)

Herr talman! Jag skall kommentera just det som Peter Eriksson avslutade med, dvs. regeringen och jämställdhetspolitiken.

Utskottet är faktiskt i detta ärende totalt överens om en kritisk skrivning. Då menar jag inte att vi riktar kritik i den mening som det talas om i den allmänna debatten, utan att vi har en kritisk skrivning när det gäller jämställdhetspolitiken.

Kurt Ove Johansson vidimerade för någon timme sedan att vi är överens. Men Kurt Ove Johanssons historieskrivning, precis som Peter Erikssons, är inte riktig.

Sedan man satte ett mål om 40 % kvinnlig representation har kurvorna stadigt pekat uppåt när det gäller den andel kvinnor som regeringen själv kan besluta om. Jag medger att hastigheten var låg, för låg, under den borgerliga regeringens tid, men kurvan pekade ändå uppåt.

Men i år bryts denna positiva utveckling. Det är märkligt, för aldrig tidigare har vi haft en regering som så ofta, så mycket och med ett sådant eftertryck har talat om att öka kvinnors makt och inflytande. Därför tycker jag att det är desto mer motsägelsefullt att samma regering misslyckas med jämställdheten inom det område där man själv har möjlighet att bestämma, nämligen inom regeringskansliet och kommittéväsendet. Ur jämställdhetsperspektiv är detta betänkande en trist redovisning.

Kvinnors löner har minskat i förhållande till männens när det t.ex. gäller departementssekreterare. Antalet män med chefslöner har ökat mer än antalet kvinnor med chefslöner. Kvinnliga departementsråd har genomsnittligt lägre löner än sina manliga kolleger. Exempelvis gruppen kansliråd består av 177 män och 42 kvinnor, alltså knappt 20 % kvinnor. I och för sig kan jag konstatera att detta är den enda grupp där kvinnor har högre medellön än männen, men de är alltså alldeles för få.

När det gäller kommittéväsendet ser siffrorna om möjligt ännu tristare ut. Andelen kvinnor har minskat, och andelen kvinnliga ordförande har minskat än mer – katastrofalt. Så har det inte varit vid tidigare granskningar. Det är anmärkningsvärt att under den socialdemokratiska regeringen bryts en positiv utveckling, och vi backar både när det gäller löneutveckling och rent numerärt.

1988 ställde sig riksdagen bakom målsättningen i propositionen om jämställdhet inför 1990-talet, att kvinnorepresentationen i statliga styrelser och kommittéer skulle öka till 30 % 1992 och till minst 40 % 1995. Vid KU:s granskning 1992 fann vi att andelen kvinnor var 34 % i kommittéerna, dvs. att vi väl uppfyllde målen. Under 1994 hade andelen kvinnor ökat, både när det gällde ledamöter och ordförande. Ökningen var alltså svag, men ändock en ökning. Sedan dess har andelen kvinnor i båda dessa grupper minskat.

Det är ju förvisso inte den största frågan som regeringen har att hantera, även om det ibland kanske låter så från en del håll. Men ord hjälper inte. Det fordras konkret handling. Skillnaden mellan regeringens agerande internt och den politik som lanseras utåt är uppenbar.

Jag kan se framför mig hur kvinnliga tjänstemän i regeringskansliet arbetar hårt med att utveckla regeringens jämställdhetspolitik i propositioner, direktiv, tal och liknande. Samtidigt får de för egen del erfara att regeringens jämställdhetspolitik inte ens gäller dem i regeringskansliet utan bara är ett spel för gallerierna.

Herr talman! Slutligen får jag i alla fall landa litet positivt och säga att det är tillfredsställande att utskottet är överens på denna punkt. Det gör att man kan ha en förhoppning om ett bättre resultat vid nästa års granskning.

Anf. 21 PETER ERIKSSON (mp) replik

Herr talman! Det finns god anledning att kritisera den nya regeringen även för jämställdhetspolitiken. Men jag undrar om inte Inger René har missuppfattat litet grand. Den granskning som vi har gjort i konstitutionsutskottet avser nämligen 1994. Siffrorna avser en genomgång av kommittéväsendet som gjordes november 1994. Det var bara en månad efter att den nyvalda regeringen hade tillträtt och man hade inte hunnit göra förändringar i någon större utsträckning, eftersom många kommittéers arbete fortsätter betydligt längre och över regeringsskiften. Därför tycker jag nog att det just på den här punkten finns större anledning att kritisera den tidigare, borgerliga regeringen, för det var den som utsåg dessa ledamöter. Det visade sig också då att antalet kvinnliga ledamöter minskade svagt men ändå något, från 30,6 % till 30,4 %. Antalet kvinnliga ordförande minskade också.

Men tillsammans med Inger René följer jag gärna upp hur det kommer att gå under detta år. Om man nu skall säga något till Socialdemokraternas försvar, så är det ett antal kommittéer som inte ens har fått påbörja sitt arbete förrän andelen kvinnliga ledamöter har varit 40 %. Jag tror därför att en viss förbättring är på gång, men det får vi naturligtvis se när året är slut.

Anf. 22 INGER RENÉ (m) replik

Herr talman! De siffror som jag redovisade visar skillnaden från 1993 till 1994. De avser alltså de kommittéer som tillsattes före årsskiftet 1994/95 under den socialdemokratiska regeringen. Där har alltså den numerära andelen kvinnor minskat, och som jag har påpekat har andelen ordförande minskat än mer.

Anf. 23 PETER ERIKSSON (mp) replik

Herr talman! Den statistik som vi har är från november 1994. Det är bara ett relativt litet antal kommittéer som den socialdemokratiska regeringen har tillsatt. Huvuddelen av kommittéerna är tillsatta av den borgerliga regeringen, så jag tror ändå att det är fråga om litet missuppfattning.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

Anf. 24 INGER RENÉ (m) replik

Herr talman! Jag hävdar att det inte är någon missuppfattning, därför att detta visar den förändring som skedde i och med regeringsskiftet 1994. I utdraget under rubriken Kommittéväsendet ser man mycket tydligt att det har skett en minskning av andelen kvinnor.

Anf. 25 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Herr talman! Jag tror att det finns anledning att väsentligt korrigera de påståenden som Inger René för fram. Det råder ju ingen tvekan om att konstitutionsutskottet i huvudsak har granskat utvecklingen under det sista året av den borgerliga regeringsperioden.

Jag tycker nog att Inger René skall lugna ner sig litet grand och avvakta den granskning som konstitutionsutskottet kommer att göra på detta område vid nästa granskningstillfälle. Då först kan man bedöma om den socialdemokratiska regeringen har lyckats vända den negativa trend som Inger Renés kamrater i den borgerliga regeringen åstadkom.

Jag vill gärna upprepa vad jag sade i min inledning, vilket jag riktade till Mona Sahlin och kamraterna i Rosenbad: Förvänta er inga förmildrande omständigheter från vår sida när det gäller att bedöma utvecklingen.

Precis som Peter Eriksson är jag förhoppningsfull när det gäller både ordförande och sakkunniga – vi tror att det där skall kunna förbättras. Däremot finns det en sak, Inger René, som regeringen har svårt att göra någonting åt, och det är ledamöterna i kommittéerna. Jag kan berätta för Inger René att när Mona Sahlin och andra uppmanar Inger Renés parti att komma med kvinnliga kandidater som ledamöter i kommittéerna möts de av ilska. Inger René har en mission att fylla i sitt eget parti för att åstadkomma ett bättre förhållande på det här området.

Anf. 26 INGER RENÉ (m) replik

Herr talman! Det är inte Moderata samlingspartiet som vi nu granskar utan regeringen. Om Kurt Ove Johansson läser betänkandet hittar han där alla de siffror som jag har redovisat. Där behövs ingen större studie för att komma åt uppgifterna.

Vi har också granskat regeringskansliet. Man kan inte skylla det socialdemokratiska regeringskansliet på förhållanden från den borgerliga tiden. Där är utvecklingen tyvärr negativ.

Så om olika partiers deltagande i olika kommittéer. Moderaterna i riksdagen består till ungefär 25 % av kvinnor. Så har det blivit genom nomineringar av våra medlemmar och genom valet. Det är rimligt att vi också tar minst 25 % av platserna i kommittéer där vi har att nominera. Det kan inte vara rimligt att vi skall ta 50 % eller mer, alltså att vi skall vara lika många kvinnor och män från Moderata samlingspartiet, utan vi skall uppfylla vår kvot. Det gör vi med råge. Det gör däremot inte Socialdemokraterna. Man har inte samma representation i kommittéväsendet som i riksdagen.

Anf. 27 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Herr talman! Jag sitter faktiskt i vår styrelse. Jag är med och föreslår vilka som skall ingå i kommittéer. Jag kan försäkra Inger René att vi utser i kommittéerna lika många kvinnor som män.

Inger René har rätt när hon säger att KU inte granskar partierna. Men jag trodde att både Inger René och jag var besjälade av att vi skulle försöka hjälpas åt för att göra någonting åt det här. Då tycker jag att det är litet övermaga när Inger René riktar kritik mot ett parti som verkligen försöker att förverkliga jämställdhetsmålen och i så hög grad har lyckats när det gäller riksdagsrepresentation och annat.

Inger René säger att man skall nå upp till 40 %. Men Moderaterna är nöjda om de klarar 25 %. Med andra ord ställer man ännu större krav på andra partier för att nå upp till 40 %. Om Moderaterna bara skall nå upp till 25 %, då måste de andra partierna, som är jämställdhetsinriktade, gå långt över sina kvoter för att nå 40 %. Inger René resonerar och räknar som en påse nötter, som man brukar säga hemma i Norrland. Det skall man kanske inte säga i en riksdagsdebatt, men jag hittar faktiskt inte något bättre uttryck. Jag tycker att Inger René skall gå hem och fundera på detta. Gör en insats för jämställdheten i det egna partiet, då kommer ni målen väsentligt mycket närmare mycket snabbt.

Anf. 28 INGER RENÉ (m) replik

Herr talman! Jag tycker att t.ex. Miljöpartiet, som har 60 % kvinnor i sin riksdagsgrupp skall ta ett större ansvar när det gäller att nominera kvinnor till t.ex. kommittéer än Moderaterna, som har 25 % – om man nu skall tala om att ta ansvar. Det är naturligt för Miljöpartiet att nominera fler kvinnor än män eftersom det finns fler kvinnor än män i partiet. Det är naturligt för oss att nominera efter resultatet i riksdagsvalet. Annars skulle resultatet bli att moderata kvinnor skulle sitta i dubbelt så många kommittéer eller utskott som t.ex. socialdemokratiska kvinnor. Det blir en ganska häftig arbetsbelastning, även om man säger att kvinnor kan.

Inom kommittéväsendet har Socialdemokraterna 47 % kvinnliga ledamöter, Moderaterna 27 %. Det motsvarar den numerär som vi har i riksdagen. Socialdemokraterna har nio ordförandeposter, en av dem innehas av en kvinna. Moderaterna har en ordförandepost som innehas av en man.

*Regeringskansliets upphandling av konsulttjänster
(avsnitt 9)*

Anf. 29 INGER RENÉ (m)

Herr talman! I granskningsbetänkandet 1992/93 underströk KU bl.a. vikten av att allt som förekommit av betydelse i ett upphandlingsärende i regeringskansliet skulle dokumenteras korrekt, så att det i efterhand fanns möjlighet att se om upphandlingen skett enligt reglementet. Årets granskning visar att det har funnits stora brister, stundtals så stora

Prot.

1994/95:112

31 maj

*Granskning av
regeringen*

*Regeringens
sammansättning och
regeringsarbetets
organisation m.m*

*Regeringskansliets
upphandling av
konsulttjänster*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Regeringskansliets
upphandling av
konsulttjänster

att det i efterhand inte har funnits möjlighet att granska om upphandlingen har skett enligt reglementet.

Detta gällde under den förra socialdemokratiska regeringen, och det gällde också under den förra borgerliga perioden. Den borgerliga regeringen ärvde i vissa fall inom vissa departement det bristfälliga förfaringssättet, eller det mer eller mindre normlösa tillståndet. Beslut i upphandlingsärenden dokumenterades bara i undantagsfall.

Per Unckel uppmärksammade i Utbildningsdepartementet behovet av förbättringar i handläggningen av konsultupphandling. Han tog initiativ till flera åtgärder för att åstadkomma denna förbättring. Departementet tog del av det arbete som rättschefen i statsrådsberedningen utförde tillsammans med Finansdepartementet. Utbildningsdepartementet tog fram egna blanketter och formulär för upphandling.

Med tanke på dels att de gamla, icke tillfredsställande rutinerna för upphandling nu rättats till, dels att ingenting visat att statens medel använts på ett sätt som inte tillgodoser höga effektivitetskrav menar vi att det inte finns fog för att rikta kritik mot Per Unckel när det gäller dokumentation av upphandlingen. Denna första del av ärendet gäller alltså dokumentationen.

Herr talman! Nästa del av ärendet gäller anlitaandet av företaget Gramma AB. Upphandlingen av Grammas tjänster gjordes i öppen konkurrens med ytterligare tre andra företag och avsåg två typer av tjänster, dels ett grafiskt program, dels en första produkt där man skulle utnyttja den grafiska profilen. Det ligger i sakens natur att det också skulle komma att gälla kommande uppdrag som hade anknytning till det grafiska programmet. Det är copyright på grafiska program och produkter. Det går alltså inte att gå ut med ett grafiskt program och inbjuda nya byråer att fortsätta ett uppdrag som en annan byrå har påbörjat.

Den socialdemokratiska regeringen och nuvarande Utbildningsdepartementet är uppenbarligen nöjda med produkten, och skrifter från Utbildningsdepartementet i dag ser likadana ut som förr. Ingen kan tala om vilken av två olika skrifter som kom till under den borgerliga regeringstiden och vilken som har kommit till under den socialdemokratiska regeringstiden. De är identiska.

Orsaken till detta är att det i dag är samma byrå som fortfarande har ansvaret för utformningen. Någon ny upphandling har inte skett av den nuvarande socialdemokratiska regeringen.

Om någon byrå skulle mena att upphandlingen inte följt lagens intentioner – huvudregeln om affärsmässighet – kan vederbörande i dag vända sig till länsrätten, som kan ingripa i pågående upphandling. Ingen har tyckt sig ha anledning att vända sig till länsrätten och besvara sig i ärendet.

Inte heller Nämnden för offentlig upphandling, som är tillsynsnämnd inom området, har funnit någon anledning att ingripa.

Det finns alltså goda skäl att anse att de grundläggande principerna för offentlig upphandling var uppfyllda av Utbildningsdepartementet. Därför finns det självklart inte heller i denna del någon kritik att rikta mot Utbildningsdepartementet och Per Unckel.

I betänkandet antyds, herr talman, att bedömningen av Gramma AB har påverkats av att en av departementets statssekreterare tidigare varit delägare och chef för företaget. Detta är en försåtlig anmärkning i ljuset av vetskapen om att upphandlingen, för att ingen misstanke skulle kunna uppstå, på statssekreterarnivå hanterades av Bjarne Kirsebom, som inte har haft några ekonomiska intressen i Gramma AB över huvud taget.

Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Anf. 30 INGVAR JOHANSSON (s)

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning av Per Unckels sätt att sköta Utbildningsdepartementet visar att han på ett allvarligt sätt åsidosatte regelverk, dokumentationskrav och gällande bestämmelser för upphandling. Han tappade också greppet om departementets ekonomi.

För upphandling och för hantering av ekonomiska frågor finns det fastställda regelverk. Dessa har naturligtvis inte kommit till för sin egen skull. De har kommit till för att göra det möjligt att granska hur skattemedel används och för att undvika misstankar om otillbörligt gynnande och därmed för att tillförsäkra regeringsmakten allmänhetens förtroende när det gäller oväld i ämbetet.

Granskningen av Per Unckels fögderi visar tydligt att han inte levt upp till de krav som rimligen kan ställas. I den mycket omfattande utredning som har gjorts av utskottskansliet påvisas mycket stora brister i departementets upphandling av i synnerhet konsulttjänster. Dokumentationen var bristfällig och sättet att handla upp tjänsterna likaså. Kravet på anbud och klara specifikationer har inte efterlevts.

Utan vare sig tillfredsställande dokumentation eller regelmässig upphandling förelåg ett frekvent bruk av Gramma AB, tidigare ägt av departementets egen statssekreterare. Jag tycker att detta ger en mycket besk eftersmak. Företaget Gramma AB fick utan formell upphandling omkring 4 miljoner kronor i ersättning för tjänster. Detta, herr talman, kan inte betecknas som något annat än ett systematiskt gynnande av ett enskilt företag.

I sin förklaring har Per Unckel pekat på kompetens och kunskaper hos Gramma AB och på att företaget har levererat tjänster av hög kvalitet. Jag ifrågasätter inte detta, men det är ju inte alls det som granskningen gäller. Det vi har att granska är om Per Unckel i sin hantering, styrning och kontroll agerat så att inga misstankar om otillbörligt gynnande kan föreligga, och så att verksamheten kan följas i dokumentation. Och, herr talman, granskningen visar att Per Unckel har lett Utbildningsdepartementets verksamhet på ett sätt som hotar att undergräva allmänhetens förtroende för lag och reglemente.

Per Unckel kände till statssekreterare Odd Eikens bakgrund. Jag menar att kopplingen mellan Odd Eiken och företaget Gramma AB borde ha fått Per Unckel att kräva mycket stor noggrannhet i uppgörelser just med Gramma AB, men så var inte fallet.

Jag har valt att uppehålla mig speciellt vid företaget Gramma AB, därför att det är ett så klart och tydligt exempel. Men vi vet ju, genom

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Regeringskansliets
upphandling av
konsulttjänster

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

Granskning av
regeringen

Regeringskansliets
upphandling av
konsulttjänster

den omfattande utredning som har gjorts, att det finns många fler anmärkningsvärda upphandlingar.

Det sätt på vilket Gramma anlätades som viktigaste leverantör av kreativa tjänster saknar enligt min mening helt den affärsmässighet som departementet enligt regelverket hade att leva upp till.

Grammas inträde på scenen började ju med ett anbud som i pengar var ett ganska begränsat uppdrag. Till denna upphandling inbjöds tre stycken till Moderaterna och näringslivshögern närstående kampanjbolag – Gramma, JKL och KREAB. Senare, tydligen dagen efter, fick också ARE en inbjudan.

Uppdraget gick till Gramma, som efter den första ordern får allt större uppdrag. Nu sker detta faktiskt utan vare sig anbudsförfarande, skriven motivering eller dokumentation. Verksamheten rullar på.

Mot bakgrund av de nära personsamband som förelåg mellan Utbildningsdepartementets ledning och Gramma ligger misstankar om otillbörligt gynnande nära till hands. Dessa misstankar stärks också av att stora order lagts ut på just detta företag, utan vare sig anbud eller dokumentation.

I konstitutionsutskottets missivskrivningar anförts att det material beträffande departementets anlåtande av Gramma som ställts till utskottets förfogande är av den beskaffenheten att de enskilda upphandlingstillfällena inte fullständigt kunnat kontrolleras på ett tillfredsställande sätt.

Jag menar att det just beträffande Utbildningsdepartementet till allt detta kan läggas en rad ytterligare konsultupphandlingar som brustit i såväl dokumentation som formell hantering. Det förbättrar inte situationen.

Jag menar också att det är departementschefens ansvar att styra och leda sin verksamhet.

Utifrån det anförda kan jag bara dra en slutsats, nämligen att f.d. statsrådet Per Unckels sätt att som chef för Utbildningsdepartementet styra departementet och handläggningen av bl.a. känsliga upphandlingar är värt klander.

De nämnda upphandlingarna lämnar från formell och, därmed också konstitutionell, synpunkt väldigt mycket att önska. Det handlar om allvarlig försumlighet i hanteringen, kontrollen och styrningen och om att konsultupphandlingarna tilläts utan krav på anbud eller ens skriftlig dokumentation.

Per Unckels handläggning av konsultärendena har därför också föranlett misstro hos allmänheten mot regeringsmaktens oväld. Vi menar att bristerna är så allvarliga att Per Unckel därför inte kan undgå kritik.

Anf. 31 INGER RENÉ (m) replik

Herr talman! Jag har här tre synpunkter.

Ingvar Johnsson sade att man ensidigt gynnade ett enda företag. Ja, men den nuvarande socialdemokratiska regeringen gynnar fortfarande, utan ny upphandling, samma företag. Man tycks gilla produkten och har inte gått ut på marknaden för att handla upp en ny produkt, utan man fortsätter – för att använda Ingvar Johnssons ord – med detta ensi-

diga gynnan­de av enskilt företag utan förnyad upphandling. Vidare säger Ingvar Johnsson att ”verksamheten rullar på” för den socialdemokratiska regeringen.

Jag vet inte om Ingvar Johnsson befann sig i kammaren när jag talade om det personsamband som fanns mellan en statssekreterare och Gramma. Jag redovisade att denne statssekreterare inte hade något med upphandlingen att göra. Odd Eiken var över huvud taget inte inblandad, utan all upphandling låg på Bjarne Kirsebom.

Anf. 32 INGVAR JOHNSON (s) replik

Herr talman! Argumentet att den socialdemokratiska regeringen inte ögonblickligen avbröt den här kontakten är väldigt dåligt. Jag menar att det naturligtvis skulle ha varit lika fel av en socialdemokratisk regering att hastigt bojkotta ett företag därför att det är aktiva moderater som leder det som det var fel av det moderatledda departementet att favorisera samma företag.

Jag tycker inte att förklaringen håller att man i en departementsledning som jobbar så mycket tillsammans säger att det formellt får vara en annan statssekreterare som tar besluten.

När vi talar om den här granskningen är det några saker som det är väldigt viktigt att slå fast. En är att hela den här granskningen har varit väldigt omfattande. Jag tror att det rör sig om sammanlagt 390 sidor i KU:s material. Det har funnits brister också i andra departement, och det har funnits brister under den förrförra regeringens tid. Men det var ändå när granskningen kom att avse Utbildningsdepartementet under Per Unckels ledning som de riktigt stora förseelserna uppdagades.

Jag tycker att Moderaternas agerande under förra vårens granskning väldigt tydligt visar hur allvarligt ni själva då bedömde situationen. Varför drog ni annars i gång försöken att mörklägga hela granskningen över valet?

Redan när ni lyckades få Ny demokrati med er på en vidgning av granskningen tillbaka i tiden visste ni ju att det under den socialdemokratiska regeringstiden inte fanns några så här allvarliga förseelser som kunde jämföras med dem som hade skett i Per Unckels departement. Ni var helt enkelt rädda för att uppgifterna om hur Per Unckel hade skött sitt fögderi skulle bekräftas i valrörelsen.

Anf. 33 INGER RENÉ (m) replik

Herr talman! Jag skall inte kommentera Ingvar Johnssons historiskrivning, vilken naturligtvis är alldeles befängd. Men jag vill läsa innantill vad som sägs när det gäller granskningen av dokumentationen under den tidigare socialdemokratiska regeringen. Det sägs t.ex. att avsaknaden av dokumentation gör att bedömning av upphandlingsför­farande inte kan göras.

Dokumentationen var alltså mycket bristfällig också under den tiden. Per Unckel och hans departement ärvde den bristfälliga dokumentationen. Jag har medgett, och det gör vi också i reservationen, att det var en bristfällig dokumentation, vilket dock rättades till. Vi har

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Granskning av
regeringen*

*Regeringskansliets
upphandling av
konsulttjänster*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

*Granskning av
regeringen*

*Regeringskansliets
upphandling av
konsulttjänster*

inte kunnat finna att den på något sätt förorsakade ekonomiska problem. Att dokumentationen var bristfällig är alltså rätt.

Anf. 34 INGVAR JOHNSON (s) replik

Herr talman! Inger René fortsätter med sin väldigt märkliga argumentering. Per Unckel vidtog under de sista månaderna av sin tid i regeringen en rad åtgärder så att säga under galgen, när det var känt var KU var på väg att hamna i sina undersökningar. Skall han ha beröm när han har skött verksamheten på ett så klandervärt sätt under hela den övriga regeringstiden?

Inger René jämför återigen den socialdemokratiska tiden med vad som har skett under Per Unckels tid. Men återigen blandar hon bort korten. Det fanns inte dessa stora upphandlingar utan dokumentation. Det fanns inte dessa personsammanhang. Det fanns ingenting som var så allvarligt och som kan jämföras med hur det blev under Per Unckels tid.

När jag följt det här väldigt omfattande ärendet har jag många gånger ställt mig frågan: Hur kunde det egentligen bli så att man kom att hamna så snett och att Per Unckel kom att hamna i den här röran? Jag tror att det litet grand handlar om att man tappade proportionerna efter valet 1991. Nu hade det vunnits, och nu skulle man genomföra den moderata skolpolitiken. Här kunde gamla moderata kompisar bidra med häftigt material. Att det kostade en del och att gränserna för skattepengar tänjdes – ja, vadå? Det handlade om upphandling med närstående företag där medarbetare hade starka intressen. Det var känsligt, men de gjorde ju så fint material – så vadå?

I sitt politiska nit glömde Per Unckel, menar jag, sitt ansvar som departementschef. Han glömde också att det krävdes oväld i detta ämbete.

Anf. 35 PETER ERIKSSON (mp)

Herr talman! Ingvar Johnsson har tagit upp det kanske viktigaste i de här ärendena, så jag skall inte bli så långrandig. Vi har haft en oerhört omfattande granskning av upphandling av konsulttjänster, framför allt kring den borgerliga regeringen 1991–1994. Det har funnits brister i många departement, men under Per Unckel har bristerna i Utbildningsdepartementet varit mycket stora och mycket allvarliga. Man har hamnat i en situation där man befinner sig i en gråzon mellan vad som är lagligt och vad som är olagligt. Risken är uppenbar att den här typen av agerande på ett mycket olyckligt sätt blir en grogrund för mygel och kamrattjänster. Det är viktigt att vi tar avstånd från det sättet att agera och att vi mycket hårt hävdar de regler som gäller för upphandling av konsulttjänster i Sverige. Där tycker jag åtminstone att majoriteten i KU har tagit ett ansvar.

Jag skall läsa några brottstycken ur skrivningen i betänkandet från utskottet som alla, även Moderaterna, är överens om:

”Endast undantagsvis finns skriftlig dokumentation av offerter, avtal, eller överenskommelser om uppdragets inriktning och omfattning och de ekonomiska villkoren för uppdragets genomförande. — — —

Granskningen från utskottets sida har mot denna bakgrund fått inskränkas till att kontrollera om någon skriftlig dokumentation över huvud taget finns som kunnat ge en bild av vad som förevarit i de enskilda upphandlingsfallen. Dokumentationen omfattar praktiskt taget genomgående endast fakturor. ---

I ett par fall har frånvaron av avtal eller annan formell överenskommelse om villkoren för uppdragets genomförande vållat problem för departementet. Av handlingarna i ärendet har framgått --- att i två fall har det förhållandet att ersättningssumman inte i förväg har bestämts fått till följd att departementet och uppdragstagaren börjat förhandla om beloppet först då fakturan har överlämnats.”

Det här tycker jag är en skrämmande bild av hur det går till i ett departement, som i själva verket borde vara ett föredöme för statliga myndigheter och andra när det gäller hur upphandling skall skötas. Med tanke på detta är det naturligt att en majoritet i KU påpekar att det finns skäl att rikta kritik mot Per Unckel. Jag tycker att det är synd att borgerligheten inte har klarat av att följa efter.

*Utö vandet av statens ägande
(avsnitt 10.1.3)*

Anf. 36 OLA KARLSSON (m)

Fru talman! Finanskrisen kom att skaka hela det finansiella systemet i Sverige. KU:s granskning nu visar med all önskvärd tydlighet att den dåvarande regeringen under perioden 1985–1990, trots insikt om ägarrollen och betydelsen av en kompetent styrelse, inte vidtog några åtgärder för att undvika kraschen i statligt ägda Nordbanken. En ansvarslöshet och en formlöshet präglade statens agerande.

Under den period då problemen grundlades hette de ansvariga statsråden Kjell-Olof Feldt och Allan Larsson. Det är dessa som med sin låtgåmentalitet bär det politiska ansvaret för kraschen i den statligt ägda banken.

Finanskrisen inleddes under hösten 1990 i och med att stora förluster konstaterades i Nordbanken. Till dags dato har krisen lett till utgifter för staten på totalt 65 miljarder kronor, fördelade med 1 miljard kronor på Första Sparbanken, med 24 miljarder kronor på Gota – nu en del av Nordbanken – samt med 40 miljarder kronor på Nordbanken.

Till följderna hör också ett antal anmälningar till konstitutionsutskottet av vilka den kanske viktigaste berör utö vandet av ägandet i Nordbanken, som staten ägde till 70 %.

Det är först efter mycken envishet från oss moderater som en relativt omfattande granskning har skett. Den har tyvärr begränsats av att Nordbankens förre ordförande Tony Hagström har vägrat låta sig utfrågas i KU.

Fru talman! Granskningar i efterhand av skandalartade affärer ger lätt bilden av att det är lätt att vara efterklok och att det först är i efterhand som det går att säga vad som skulle och borde ha gjorts. Jag har därför i min och moderaternas granskning koncentrerat mig på följande huvudfrågor.

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Granskning av
regeringen*

*Regeringskansliets
upphandling av
konsulttjänster*

*Utö vandet av statens
ägande*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Utövatdet av statens
ägande

1. Var man i departementet medveten om vilka krav ägarrollen medförde?

2. Vilken strategi hade regeringen vad gäller styrelserekrytering?

3. Vilka direktiv gavs till styrelse och bolagsstämma?

Vad gäller den första frågan om medvetenhet om ägarrollen fanns det tidigt diskussioner om vilka krav som skulle ställas av ägaren. Redan 1983 tillsattes exempelvis Kreditmarknadskommittén, vars betänkande kom i juni 1988. Där beskrivs utförligt styrelsens ansvar.

I ett KU-förhör i februari 1989 angående PK-bankens köp av Carnegie sade Kjell-Olof Feldt: ”Jag har kommit till den slutsatsen att vi bör bättre utveckla finansdepartementets roll som ägare.” Vid KU-förhören i vintras fick vi klargjort att inget mer hände under det år som Kjell-Olof Feldt satt kvar som minister.

I februari 1990 kom en proposition om ägande i banker och andra kreditinstitut. I denna skrev Odd Engström: ”Avsaknaden av en möjlighet till ägarinriparn under en längre tid skulle kunna konservera en inkompetent företagsledning till men inte endast för lönsamheten och aktievärdet utan ytterst för bankens säkerhet och sundhet.”

Vi kan alltså konstatera att alltmedan PK-bankens/Nordbankens ledning styrde längre in i moraset av tvivelaktiga krediter, fanns i regeringen en insikt och diskussion om vikten av en stark och tydlig ägare. Men man gjorde inget, fast man insåg betydelsen.

Den andra frågan gäller styrelserekryteringen. Advokaten Otto Rydbeck skriver i en rapport om styrelseansvar m.m. till Finansdepartementet: ”I ett fall som det nu aktuella, där en aktieägare (staten) har varit helt dominerande, kan antagas att ett övervägande antal av styrelseledamöterna valts därför att de haft någon kunskap eller erfarenhet som huvudaktieägaren ansåg sig behöva i styrelsen. Om huvudaktieägaren skulle ha utsett en styrelse efter andra normer än lämpligheten att fatta kreditbeslut och i övrigt leda en bank kan dock med visst fog hävdas att aktieägaren till viss del har sig själv att skylla för misstag som begås i detta avseende.”

Hur hade då staten sett till att styrelsen haft erforderlig kompetens? Vid KU-utfrågningen visade det sig att staten under Kjell-Olof Feldts tid aldrig gjorde någon egen bedömning av styrelseledamöterna, eller med Feldts egna ord: ”Förslagen på hur styrelsen skulle förnyas kom uteslutande från bankstyrelsens ordförande och verkställande direktören.” Bankledningen rekryterade själv sin styrelse efter egna kriterier, och staten utsåg snällt dem som banken ville ha. Man kan förmoda att en kritisk hållning till den egna verksamheten inte var det första banken efterlyste.

Kjell-Olof Feldt och sedan Allan Larsson har som ministrar haft det reella ansvaret att från ägarens sida tillse att banken fick en lämpad styrelse. Bengt K.Å. Johansson hade från 1988 fram till februari 1990 det formella ansvaret, men de reella kontakterna sköttes av någon annan, nämligen av Feldt. Feldt litade på att banken själv föreslog en kompetent ledning. Allan Larsson trodde först att Feldt gjort det och såg ingen anledning till förändring. Det var först när förlusterna explo-

derade som Allan Larsson såg till att byta ut de flesta av dem som han nio månader tidigare formellt haft ansvar för valet av.

Vad gäller den tredje huvudfrågan om eventuella direktiv till bankledningen har utfrågningarna klargjort att alla reella kontakter under Kjell-Olof Feldts tid, fram till 1989, skedde vid sidan av bolagsstämmorna. Stämman hanterade bara de formella ärendena. De reella överläggningarna skedde vid direkta kontakter mellan Kjell-Olof Feldt och bankledningen.

Inför bolagsstämmorna våren 1990 var Kjell-Olof Feldt på väg ut ur regeringen och Allan Larsson in. Skiftet skedde i februari 1990. Feldt hade inga kontakter inför stämmorna den 15 mars och den 25 april, och Allan Larsson hade helt andra saker för sig och trodde att Feldt hade skött den detaljen. Inga kontakter togs alltså inför dessa stämmor från ansvariga statsråd.

Alla kontakter mellan ministrarna och bankledningen, Tony Hagström, skedde muntligen. I och med att Tony Hagström har vägrat komma till konstitutionsutskottet för utfrågning har en ordentlig genomlysning av vilka kontakter som tagits och vilka direktiv som givits inte blivit möjligt att göra. Uppgifterna om Tony Hagströms begränsade uppdrag samt att hans uppgift, enligt Hagström direkt uttalad av ägaren staten, var att ombesörja de övergripande strategiska frågorna i banken, inte syssla med kreditgivning, har därför inte varit möjliga att kontrollera.

Först när förlusterna offentliggjordes och det blev uppenbart att en uppröjning behövde göras agerade Allan Larsson. Då avsattes den gamla ledningen och en ny tillsattes. Då formulerades krav på kompetens. Då agerades det. Inför de första kapitaltillskotten i samband med maktskiftet efter valet 1991 rådde också en politisk enighet, den s.k. samlingsregering som det har pratats om. Men det var alltså först i uppställningsfasen.

Fru talman! Ansvar för de gångna gärningarna är tydlig. Det bärs i stor omfattning av Kjell-Olof Feldt och Allan Larsson. Därför riktar vi moderater berättigad kritik mot dem i KU, vilket också Centerpartiet och Miljöpartiet gör. Kostnaderna för finanskrisen får skattebetalarna till stor del bära.

Fru talman! Låt oss ta lärdom. Låt oss formulera en ägarpolicy för statens ägande av företag. Låt inte detta hända igen.

Anf. 37 PETER ERIKSSON (mp)

Fru talman! Bankkrisen i Sverige har kostat skattebetalarna många dyra pengar. Många tiotal miljarder har den kostat. I alla de diskussioner som har förts kring detta har man ofta sagt att ingen kunde förutse dessa problem. Ingen av oss som då hade möjligheten att påverka visste vad t.ex. kreditavregleringen skulle innebära. Men det var inte sant.

Det var helt uppenbart, bl.a. under den utfrågning vi hade med Kjell-Olof Feldt, att Kjell-Olof Feldt var fullt medveten om vad en omfattande kreditavreglering, som den han och socialdemokraterna m.fl. genomförde i slutet av 80-talet, skulle innebära för risker för det svenska bankväsendet. På direkt fråga svarade han mig: Jo, vi kände till

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Utövat av statens
ägande

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Utövat av statens
ägande

de problem som fanns i t.ex. USA och Norge, att det kunde innebära stora förändringar på fastighetsmarknaden osv.

Jag menar att det finns en person som har ett större ansvar än någon annan för bankkrisen i Sverige och för att skattebetalarna har tvingats punga ut med alla dessa pengar. Det är nog faktiskt Kjell-Olof Feldt. Han hade möjligheten att påverka, i sin egenskap av finansminister och genom att han hade kontroll över Finansdepartementet och ansvarade för ägandet av Nordbanken – den bank som kom att lida de allra största förlusterna i bankkrisen.

Han hade kunnat gå in och utöva ett aktivt ägande, sett till att man på Nordbanken faktiskt tänkte över situationen med de ökande riskerna. Men ingenting gjordes för att förhindra den kris som uppstod i Nordbanken. För detta måste man utsätta Kjell-Olof Feldt för kritik.

Den passiva ägarroll som har utmejslats på många håll inom svenska staten är uppenbart farlig. Skall vi ha ett statligt ägande över huvud taget måste det utövas i ett aktivt ägarskap. En passiv ägare är en dålig ägare. Det här exemplet visar det tydligare än någonsin. För framtiden tycker jag att socialdemokraterna måste ta detta oerhört allvarligt. Är man ägare är man också ansvarig. Man kan inte skylla på andra efteråt.

Anf. 38 WIDAR ANDERSSON (s)

Fru talman! Utskottet skriver i sin bedömning att staten har varit väl passiv i sin ägarroll. En stor del av vårt betänkande när det gäller det här området går också ut på att föra en framåtsyftande diskussion. Vi försöker säga: Hur skall statens ägarroll i framtiden kunna förbättras? Det finns en mängd inbyggda problem i statens roll som ägare.

Å ena sidan gäller samma regler som för andra aktieägare när staten äger aktier. Å andra sidan är staten i en annan roll den som utfärdar bl.a. sådana lagar som gäller för banker, t.ex. bankaktiebolagslagen. Därmed är staten som ägare i en suverän position jämfört med privata ägare av banker.

När jag lyssnade till Ola Karlssons tvärsäkra uppfattning om när finanskrisen började kom jag att tänka på ett TV-program av Staffan Heimerson som jag såg förra sommaren. Nattcafé tror jag att det hette. Carl Bildt var gäst. Det var i valrörelsen, och Carl Bildt var i full gång med att försöka få i gång en argumentation för den borgerliga regeringen. Han blev avbruten av Staffan Heimerson som sade: Men, Carl Bildt, de senaste 18 åren har det varit 9 års socialdemokratiskt styre och 9 års borgerligt styre, har ni inte i alla fall ett delat ansvar för det som varit? Kan du verkligen skylla allt på socialdemokraterna?

– Nej, fick Bildt hålla med om. Sedan blev det en annan, djupare, mer analyserande diskussion om Sveriges problem.

Att vi i efterhand kan se att det under de senaste 15, 20, 25 åren på många områden har förts en politik som vi nu tycker borde ha varit annorlunda är ett gemensamt ansvar som vi får ta. Ola Karlssons tvärsäkerhet när han säger att finanskrisen inträffade just då Kjell-Olof Feldt, Allan Larsson och Bengt K.Å. Johansson var ansvariga statsråd är inte med sanningen överensstämmande, i den mån det finns någon

sanning. Det är i varje fall inte överensstämmande med en seriös analys av vad som faktiskt har hänt.

Det vi skriver om i vårt betänkande är också att under större delen av 80-talet, när statens ägande utövades på ett icke formaliserat sätt, var bankens utveckling mycket positiv. Den var jämförbar med de andra bankerna, de privata affärsbankerna och föreningsbankerna. Över huvud taget var utvecklingen mycket bra.

Vi konstaterar också att när väl problemen blev uppenbara, hösten 1990, agerade staten alltmör kraftfullt. Detta fortsatte sedan under den borgerliga regeringen, under Anne Wibbe, men framför allt under Bo Lundgren. Det har visat sig vid de utfrågningar och de diskussioner vi har fört i utskottet, och även Bo Lundgren har uttryckt det så, att där tog partierna i Sveriges riksdag ett gemensamt ansvar.

Jag delar naturligtvis Peter Erikssons och alla medborgares inställning att man kan känna en vrede och ett slags hopplöshet över att inte få utkräva ansvar efter den finanskris som har drabbat det svenska samhället så hårt. Men då måste vi också säga att det inte är ett brott mot den svenska konstitutionen att föra en politik som i efterhand visar sig inte ha varit helt lyckosam.

Vi skriver också i vårt betänkande att vi utgår från – och det visade också de utfrågningar vi har haft med Jan Nygren och Anita Steen – att staten måste formalisera sin ägarroll på ett helt annat sätt i framtiden. Man skall klart säga om man har andra förväntningar på de företag som staten äger än man skulle ha på privata företag. Om man har förväntningar att de skall bedriva en viss regionalpolitik, att de skall ta hänsyn till det och detta skall det klart anges i de dokument och policybeskrivningar som skall styra företagen. I övrigt, om företagen skall vara statliga bara för att balansera upp den privata marknaden, och i övrigt bedriva sin verksamhet som vilket privat företag som helst, skall statens ägarroll vara precis lika passiv eller aktiv som vore det privata företag. Detta är på gång inom regeringskansliet. Konstitutionsutskottet har ett särskilt ansvar att följa upp detta.

Jag vill också säga att konstitutionsutskottet vid ett flertal tillfällen har granskat och diskuterat de här frågorna under årens lopp. På ett mycket aktivt och genomlysande sätt tror jag att varenda detalj i finanskrisen, i vart fall vad avser bankerna, är genomlyst och diskuterad. Den har också blivit föremål för riksdagsbeslut. Konstitutionsutskottet är inget organ som överprövar riksdagsbeslut, gubevars. Vill riksdagen föra en annan politik än riksdagen tidigare gjort, får riksdagen komma fram till det själv.

Fru talman! Avslutningsvis vill jag framhålla att konstitutionsutskottet har gjort en mycket kritisk bedömning av statens roll som ägare. Vi har framhållit behovet av förändringar inför framtiden.

Anf. 39 PETER ERIKSSON (mp) replik

Fru talman! Jag håller naturligtvis med Widar Andersson om att konstitutionsutskottet inte kan kritisera eller gå in och granska riksdagsbeslut. En dålig politik är inte det som vi skall kritisera eller granska.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Utövatet av statens
ägande

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Utövatdet av statens
ägande

Men det vi kan granska är om staten i sin egenskap av ägare har tagit det ansvar som man måste lägga på staten som ägare. Där har konstitutionsutskottet en klar möjlighet och en uppgift att följa upp det som har hänt. Där menar jag att staten inte har tagit sitt ansvar.

Det finns naturligtvis många som är ansvariga för finans- och bankkrisen i Sverige. Men givet, som jag ser det, är att Kjell-Olof Feldt måste åläggas ett större ansvar än många andra på grund av att han ledde Finansdepartementet just under den kritiska period då man genomförde kreditavregleringen. Han har också sagt att han var medveten om att den innebar stora risker för bankvärlden. Men han har inte vidtagit någon som helst åtgärd för att förhindra att statens egen bank skulle drabbas.

Det visade sig att statens egen bank drabbades allra värst. Därför är det viktigt att i efterhand också utkräva någon form av ansvar. Annars gör vi i konstitutionsutskottet oss skyldiga till något som också är allvarligt. Vi struntar i det som har hänt, suddar ut ansvarsrollerna och låter alla bli lika goda kålsupare. Det är inte heller bra. Det är viktigt med klara roller och klara ansvarsgränser.

Anf. 40 WIDAR ANDERSSON (s) replik

Fru talman! Jag vill bara för klarhetens skull säga att varken Kjell-Olof Feldt eller något annat statsråd under den här tiden har brutit mot bankaktiebolagslagen eller mot de reglementen som beskriver statens ägande. Det måste trots allt sägas. Hade så varit fallet hade utfallet av den här prövningen blivit helt annorlunda. Förmodligen hade de blivit dragna inför civil domstol också.

Dessutom får Peter Eriksson rikta kritiken av kreditavregleringen mot Sveriges riksdag, som har fattat beslut om att genomföra den. Det är en helt annan sak.

Peter Eriksson får bestämma sig. Om man skall genomföra en sådan kreditavreglering som Sverige gjorde innebär det att staten får ta ansvaret för den genom regering och riksdag. Det ansåg man då att man måste göra. Om staten samtidigt är ägare av företag som har att agera på denna nya marknad får man försöka göra det på bästa möjliga sätt, precis som andra privata ägare har agerat på denna marknad.

Det kan ju inte vara så att staten ägnar sig åt för mycket insideraffärer. Har man företag, banker i det här fallet, och är man aktieägare och majoritetsägare har man att följa de regler som finns på marknaden i övrigt. Annars måste Peter Eriksson driva linjen att man inte skall ha några statliga företag, utan staten skall enbart lagstifta.

Anf. 41 PETER ERIKSSON (mp) replik

Fru talman! Jag är inte motståndare till statliga företag. Jag har inte heller sagt att Kjell-Olof Feldt har brutit mot aktiebolagslagen, banklagen eller något annat. Men han har brutit i sitt ansvar som företrädare för staten och som ägare av en av Sveriges största banker.

Det är helt uppenbart att de privata företag som ledde stora banker i Sverige klarade av situationen väl. Man kan knappast påstå att det var något slags insidinformation att kreditavregleringen hade lett till stora

bankproblem i andra länder. Att överlämna en sådan information och att agera i enlighet med det kan knappast vara något insiderbrott, Widar Andersson. Det är naturligtvis att ta sitt ansvar som ägare. Det är det jag är ute efter. Det är viktigt, för annars visar staten att man inte klarar av att vara ägare. Jag tycker att det vore mycket olyckligt.

Anf. 42 WIDAR ANDERSSON (s) replik

Fru talman! Staten har tagit sitt ansvar som ägare. Nordbanken går mycket bra, och Gotabanken är också en statlig bank.

Sedan är det ytterligare en miljard som har gått till Sparbankerna och som de skall betala tillbaka.

Staten har fått tillskjuta oerhört mycket pengar till sina banker, precis som de privata ägarna, S-E-Banken och Handelsbanken, har gjort. Det är ett ägaransvar som staten har fått ta. Det har man gjort de här senaste fyra fem åren.

Anf. 43 OLA KARLSSON (m) replik

Fru talman! Det vi i dagligt tal kallar för bankkrisen inleddes under hösten 1990 i och med att förlusterna uppdagades. Sedan har Widar Andersson naturligtvis rätt i att det fanns ett förspel till det här i och med kreditavregleringen och mycket annat.

Men ansvaret för statens ägande under den här perioden har alldeles klart innehafts av Kjell-Olof Feldt och Allan Larsson. Det har legat på deras ansvar att utöva ägandet på bolagsstämmorna och att på olika sätt ge direktiv till bankens ledning.

Direktiven till bolagsstämmorna har varit ganska lätta att kontrollera. Direktiven till bankledningen i övrigt har inte gått att kontrollera därför att de har getts muntligt och direkt till Tony Hagström, som har vägrat att komma till KU.

Men en betydande del av ägarutövändet ligger i att utse och välja en kompetent styrelse. Om man då till styrelse utser sådana personer som inte har kreditkompetens och som inte har möjlighet att bedöma den typen av frågor, påtar man sig ett mycket stort ansvar som ägare.

Accepterar man Lillemor Arvidsson som vice ordförande i en bank och accepterar man 95 000 kr i arvode till henne för att hon sitter i Kreditkommittén och hon dessutom inte ens går dit, då är det klart att man har ett stort ansvar.

Anf. 44 KENNETH KVIIST (v)

Fru talman! Jag pekade tidigare under den här debatten på hur grannlaga det är att hålla isär olika saker när det gäller KU:s granskning.

Det är givet att bankkrisen, som vi kallar den, hänger samman dels med en kapitalism som till sin karaktär är sådan att den alltmer ägnar sig åt spekulation – det var en kraftig spekulationskonjunktur i slutet av 80-talet, dels med avreglering av kreditmarknaden. Det var ju politiska beslut, som i riksdagen stöddes av i princip alla partier utom Vänsterpartiet.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Utövändet av statens
ägande

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Utövatdet av statens
ägande*

Det finns anledning att kräva politiskt ansvar i den allmänna politiska debatten och bland väljarna.

Bankkrisen och finanskrisen var ett uttryck för hur det kapitalistiska systemet fungerade. Det gjordes grova felbedömningar.

Vi måste granska regeringens göranden ur konstitutionell synvinkel. Man har följt de regler och lagar som varit för handen. Utskottsmajoriteten, som jag ansluter mig till, vidgår att regeringen var passiv i sin ägarroll. Därmed riktar man kritik mot hur regeringen bedrev sin politik.

Om inte bankkrisen ägt rum hade denna kritiska debatt inte uppstått. Då hade säkert passiviteten i ägarrollen fått fortgå genom olika regeringsadministrationer. I och med att inga formella fel har begåtts finns det inte anledning att rikta en skarpare kritik mot detta än vad som ligger i det som utskottsmajoriteten säger.

Däremot ligger det ett politiskt ansvar på den riksdagsmajoritet som har värnat om och genom kreditavregleringen spetsat till de spekulativa sidorna hos det kapitalistiska systemet.

Anf. 45 PETER ERIKSSON (mp)

Fru talman! Jag tycker att Kenneth Kvists historiebeteckning är fel. Jag satt inte själv i riksdagen under perioden 1988–1991, men jag vet att Miljöpartiet riktade mycket allvarlig kritik mot kreditavregleringen. Vi lyfte fram de erfarenheter som under den perioden fanns från andra länder.

Att man ansåg att de beslut som riksdagen fattade var dåliga är naturligtvis inte skäl för att rikta kritik mot Kjell-Olof Feldt i efterhand. I sin egenskap av företrädare för staten och ägare för Nordbanken har han brustit i ansvar. Därför vill jag yrka bifall till reservationen.

*Uppgifter om underrättelseverksamhet mot
Sovjetunionen på
1950-talet*

*Uppgifter om underrättelseverksamhet mot Sovjetunionen på 1950-talet
(avsnitt 11.1)*

Anf. 46 BIRGER HAGÅRD (m)

Fru talman! Vänstermajoriteten i utskottet vill rikta, som det heter, viss kritik mot förre statsministern Carl Bildt med anledning av vissa uttalanden som han gjort efter Utrikesnämndens sammanträde den 9 augusti 1994.

Den fråga som behandlades avsåg den svenska underrättelseverksamheten mot Sovjetunionen under 1950-talet.

Från utskottsmajoritetens sida menar man att ett avvikande från en tidigare officiell ståndpunkt – i det här fallet att man 1957 från svensk sida förnekade att man skulle ha varit iblandad i underrättelseverksamhet mot Sovjet – borde ha varit föremål för en omfattande beredning.

Det är emellertid alldeles uppenbart att det var fråga om uppgifter som var väl kända. Redan på 1950-talet förekom i pressen uppgifter som i efterhand har visat sig vara helt riktiga. Vi hade aktiviteter som riktades mot Sovjetunionen. Redan regeringsbeslutet i januari 1993 om

att ex gratia ge en halv miljon kronor till den tidigare estniska motståndsmannen Evald Hallisk innebar ett erkännande från svensk sida att verksamhet av det här slaget hade ägt rum. Evald Hallisk hade suttit i sovjetiska koncentrationsläger. Han misslyckades med sin uppgift. Han blev fast praktiskt taget omedelbart när han landsteg på den estniska kusten.

När Carl Bildt yttrade sig i samband med vissa pressuppgifter i augusti 1994 uttalade han sig svepande, men menade att de ryska protesterna på 1950-talet var berättigade. Orsaken till att han gjorde dessa uttalanden var önskemålet om en större öppenhet i relationerna med Ryssland, en större beredvillighet att erkänna att det har funnits motsättningar; motsättningar som man nu hoppas skall vara över, men som förvisso var en del av det kalla kriget.

Statsministern har däremot inte kommit med några nya uppgifter. Den omständigheten att han förordar öppenheten tycker jag snarast är något man bör ge ett plus i kanten för. Det finns alltså ingen anledning att rikta någon som helst anmärkning mot statsministern för hans agerande i det här sammanhanget. Tvärtom vill jag se både denna anmälan och majoritetsuttalandet som okynnesanmälan och okynneskritik som är helt obefogade. De bör avvisas av riksdagen.

Anf. 47 HÅKAN HOLMBERG (fp)

Fru talman! Okynnesanmälan eller inte, men man får en känsla av att den kritik som majoriteten har samlats kring är exempel på en eftersläng med bakgrund i en långvarig utrikespolitisk rivalitet mellan en del socialdemokrater och Carl Bildt. Det är välbekant att det har funnits en sådan. Man hävdar att här har skett en avvikelse från en tidigare officiell ståndpunkt och att det borde ha beretts på olika sätt.

Nu handlar det ju inte om vilken tidigare officiell ståndpunkt som helst, utan en som blivit fullständigt passerad av den historiska utvecklingen. Det var allmänt bekant redan på 1950-talet att Sverige stödde viss verksamhet i Baltikum som syftade till att återupprätta dessa ockuperade grannländers självständighet. Det var naturligtvis känt i Moskva också. Man läste svenska tidningar och insåg naturligtvis att det var väl känt även i Sverige att det förhöll sig på det sättet. Man tog säkert dessutom reda på ett och annat.

Man kan konstatera att Carl Bildt i det här fallet har påmint om en verklighet som existerade men som inte längre är aktuell. Inga detaljer av något slag om något som kan tänkas vara känsligt har avslöjats. Om konsekvenserna av detta blev att Evald Hallisk fick en bättre uppgörelse med staten än vad som annars hade varit möjligt, ser jag inte att det har med ämnet att göra.

En tanke som tycks finnas i majoritetens argumentering är att Carl Bildts uttalande skulle ha bidragit till att framställa Tage Erlander, som ju hade det yttersta ansvaret för dessa ting på 1950-talet, som en person som då for med osanning. Det är ju inte det som det är fråga om.

Det som sades officiellt på 1950-talet var naturligtvis det enda som kunde sägas då, det enda som var rimligt att säga under pågående kallt krig mellan två samhällssystem. De historiska förutsättningarna var

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

*Uppgifter om under-
rättelseverksamhet mot
Sovjetunionen på
1950-talet*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

*Granskning av
regeringen*

*Uppgifter om under-
rättelseverksamhet mot
Sovjetunionen på
1950-talet*

totalt annorlunda. Men det som inte kunde sägas då kan ofta sägas nu – det gäller inte bara just det här ärendet, utan över lag förhållanden som var aktuella för 30 eller 40 år sedan.

En annan tanke tycks vara att det skulle vara särskilt allvarligt att Carl Bildts uttalande var allmänt och svepande. Men det var naturligtvis just så han borde uttala sig om han nu skulle kommentera de här frågorna. Om man går in på detaljer tar man naturligtvis risken att säga något som kanske på någon punkt skulle ha förbehållits en trängre krets.

Att i allmänna ordalag påminna om något som varenda intresserad och läskunnig person vetat om i årtionden kan inte gärna ha skapat några problem. Kanske är det rent av så att det här uttalandet bidrog till att lätta upp samtalsatmosfären mellan Sverige och Ryssland och skapa ett större mått av förtroende.

Jag kan i alla fall inte på något sätt se att riket har utsatts för några risker genom detta uttalande, och därför tycker jag att den rimliga slutsatsen här är att kammaren borde bifalla reservation 4.

Anf. 48 KURT OVE JOHANSSON (s)

Fru talman! Den 9 augusti 1994, direkt efter ett sammanträde med Utrikesnämnden, höll dåvarande statsminister Carl Bildt en mycket improviserad presskonferens på Stockholms slotts borggård. Som påpekats här gjorde Carl Bildt då uttalanden om bl.a. vissa händelser på 1950-talet och notväxlingen mellan Sverige och Sovjetunionen 1957, där svenska myndigheter hade anklagats för att ha bedrivit omstörtande verksamhet mot Sovjetunionen.

Som väl alla måste komma ihåg och hålla med om väckte statsministerns uttalande stor uppmärksamhet och ledde till att en häftig debatt utbröt i svenska medier. Det blev även en häftig debatt mellan statsminister Carl Bildt och oppositionsledaren vid den tidpunkten, Ingvar Carlsson.

Exakt hur Carl Bildt formulerade sig har inte kunnat fastställas, men enligt samstämmiga uppgifter i medierna skulle Carl Bildt ha sagt att han i samtal med ryssarna erkänt att Sverige tidigare bedrivit någon form av spionage mot ryssarna. Enligt Dagens Nyheter hade Carl Bildt uttalat att han för ryssarna förklarat att de hade haft rätt den gången under det kalla kriget när de protesterade.

Inför utskottet – det kan inte bestridas – har Carl Bildt förklarat att tidningsuppgifterna om att han med företrädare för Ryssland skulle ha fört förtroliga samtal om saken är felaktiga. Vid utfrågningen har Carl Bildt inte helt kunnat utesluta att han använt ordet spionage när han talade till journalisterna. Det är också viktigt att lägga på minnet. Han har alltså inte kunnat utesluta att så kan ha skett.

Klart är emellertid att Carl Bildt uttalar sig mycket svepande, precis som tidigare talare här har nämnt. Det skulle ju också senare visa sig att hans mindre genomtänkta formuleringar på borggården skulle skapa problem och få besvärande konsekvenser. Samtidigt som Carl Bildt uttalade sig svepande på borggården om 50-talshändelserna säger han ju klart och tydligt att han varit fullt medveten om att det pågick en

domstolsprocess mellan staten och Evald Hallisk, en av de 14 estniska motståndsmän som hade arresterats av ryssarna.

Detta medgivande måste betraktas som mycket uppseendeväckande. Att som statsminister uttala sig otydligt och svepande i ett ärende under en pågående domstolsprocess, med alla de risker som föreligger för missförstånd, är faktiskt ganska anmärkningsvärt. Det är ingen okynnesanmälan från socialdemokraternas sida som ligger bakom den här granskningsanmälan, Birger Hagård. Det är knappast välbetänkt av en statsminister att uttala sig svepande i en fråga i ett läge då domstolsprocess pågår. Jag tror uppriktigt sagt att t.o.m. Carl Bildt i dag innerst inne kan erkänna det för sig själv.

Ett statsministeruttalande är faktiskt inte vilket uttalande som helst. JK, som företrädde staten i målet mot Hallisk, kom genom statsminister Carl Bildts oförsiktiga uttalande i ett besvärligt läge. Det glömde både Birger Hagård och Håkan Holmberg att tala om! Hallisks advokat förklarade också den 17 augusti i en skrivelse till JK att saken nu hade kommit i ett annat läge.

Carl Bildts svepande formuleringar på borggården och hans agerande därefter skapade med andra ord en osäkerhet i processen mellan staten och Evald Hallisk. Det blev t.o.m. nödvändigt för justitiekanslern att försöka få klarhet i om statsministerns uttalande i sak var skiljande från det regeringsbeslut som fattats den 28 januari 1993 och på vilket JK hade byggt upp sitt svaromål i processen.

Att i det läget hävda att denna anmälan skulle vara en okynnesanmälan är ju verkligen okynnigt sagt. Den här anmälan bär såvitt jag förstår väldigt långt, eftersom man inte kan utesluta att statsministerns kanske inte alltför väl valda ord på borggården bidragit till att förändra situationen i en rättslig process. Det är egentligen, får man väl erkänna, en ganska allvarlig situation.

Man kan alltså, mot den bakgrund som jag har försökt beskriva, inte komma fram till någon annan ståndpunkt än att det mycket väl kan förhålla sig så att statsministerns uttalande på borggården den 9 augusti förändrat situationen i själva domstolsprocessen, och det kan man inte bara bortse från. Vi vet alla att varje ord i ett uttalande av en statsminister vägs på guldväg.

En statsministers uttalande i en fråga som rör förhållandet till främmande makt bör därför övervägas noga och utformas så, att det inte ger upphov till några onödiga missförstånd. Inte minst gäller det om den svenska underrättelseverksamheten är berörd. Då måste man vara särskilt noga. Är avsikten att avvika från en tidigare intagen officiell ståndpunkt i en viss fråga är det naturligtvis rätt att, som utskottsmajoriteten säger, uttalandet bör föregås av en beredning och övervägande i de former som normalt förekommer vid ställningstaganden i sådana fall.

Håkan Holmberg säger att det här historiskt sett är en fullständigt passerad fråga. Ja, att uttalandet gäller en händelse som ligger långt tillbaka i tiden är naturligtvis obestridligt – 1957. Å andra sidan skall vi komma ihåg, Håkan Holmberg, att vi har 70-årig sekretess. Att en händelse ligger långt tillbaka i tiden förändrar egentligen ingenting i

Prot.

1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Uppgifter om under-
rättelseverksamhet mot
Sovjetunionen på
1950-talet*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Fel! Okänt
växelargument.*

sak i det avseendet. Sekretessen är naturligtvis ändå ett viktigt faktum att ta hänsyn till.

Även om en händelse ligger långt tillbaka i tiden upphäver man inte 70-årssekretessen hur som helst. Man måste vara väldigt noga med hur man hanterar den. Det borde vi ändå kunna vara överens om, Håkan Holmberg. Man kan diskutera om frågan om att lämna på en sådan sekretess är en fråga för en statsminister att ensam avgöra vid ett möte med pressen på borggården den 9 augusti, utan särskild genomgång och beredning.

Jag tycker att det är fullt berättigat att ställa sådana frågor. Att kalla det för okynne tycker jag att Birger Hagård borde hålla sig för god för. Jag tycker att det här ärendet verkligen fyller de krav som man kan ställa för att KU på ett allvarligt sätt skall gå in och granska förhållandena.

Utskottsmajoriteten har kommit fram till att Carl Bildt som statsminister i det nu aktuella fallet inte har levt upp till de krav som jag för en stund sedan redovisade och som jag tycker att man borde ställa i det här sammanhanget. Däri ligger också den kritik som vi i det här fallet riktar mot f.d. statsminister Carl Bildt.

Anf. 49 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Fru talman! Det är alltid lika roligt att debattera med Kurt Ove Johansson. Han har en förmåga att elda upp sig till den milda grad att han t.o.m. tror på vad han säger. I det här fallet fanns det åtskilliga dunkla punkter i vad Kurt Ove Johansson sade.

Han talade om att 70-årssekretessen skulle ha varit berörd. Naturligtvis inte! Här uttalar sig alltså statsminister Carl Bildt i mycket svepande ordalag om ting som hände på 1950-talet och som är var mans egendom. Vi visste egentligen alla vad som pågick, om vi över huvud taget var intresserade av att ta reda på något. Att svensk underrättelseverksamhet riktades mot Sovjetunionen, att vi vidtog åtgärder för vårt försvar, var definitivt inte någon nyhet. Man behövde inte ens, som jag själv råkade, vara engagerad i den svenska underrättelsetjänsten vid den här tidpunkten för att känna till vad som pågick.

Den häftiga debatten i svenska medier och den häftiga debatten mellan Ingvar Carlsson och Carl Bildt var kanske inte fullt så häftig som Kurt Ove Johansson i efterhand vill göra gällande. Det är möjligt att den var häftig från Ingvar Carlssons sida, men det var väl också det enda i det sammanhanget.

Att uttalandet skulle ha påverkat domstolsprocessen finns det väl inte någon större anledning att tro. Här hade regeringen redan i januari 1993, alltså nästan ett och ett halvt år dessförinnan, fattat ett beslut om att bevilja Evald Hallisk en halv miljon kronor. Därmed hade man de facto erkänt att Sverige hade förpliktelser mot Hallisk. Att Hallisk inte var nöjd utan ville gå vidare är en annan sak; det uppnåddes i det sammanhanget en förlikning där Evald Hallisk fick ytterligare 120 000 kr.

Detta är verkligen att göra en höna av en fjäder. Jag står fast vid vad jag tidigare sade: Detta är en okynnesanmälan, och den har lett

fram till en okynneskritik. Den är egentligen inte värd att behandlas av KU.

Anf. 50 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! Det förvånar mig oerhört mycket att Birger Hagård så envist håller fast vid att det här skulle vara en okynnesanmälan.

Man kan naturligtvis fråga sig vad det kan finnas för anledning att egentligen diskutera en så här allvarlig fråga med en person som anser att saken skulle vara så bagatellartad. Med utgångspunkt i det kan man förutsätta att vederbörande inte har varit särskilt intresserad av att sätta sig in i själva sakförhållandet. Om Birger Hagård inte hade betraktat det här som en okynnesanmälan kanske han skulle ha använt mer tid till att försöka tränga in i ärendet. Jag tror att det skulle ha varit nyttigt.

Jag är också något förvånad över Birger Hagårds resonemang när det gäller 70-årssekretessen. Jag hoppas verkligen att det inte är en moderat ståndpunkt att betrakta 70-årssekretessen på det lättvindiga sätt som Birger Hagård gör.

Jag tror alltså att de flesta som har försökt sätta sig in i sekretessfrågorna skulle reagera ganska häftigt om t.ex. Birger Hagårds parti skulle inta den ståndpunkt i den frågan som han ger uttryck för.

Birger Hagård har rätt på en punkt, nämligen att regeringen tog ställning första gången om att medge Hallisk 500 000 kr i januari 1993. Intressant i sammanhanget är att JK efter borggårdstalet faktiskt tvingades att gå upp till regeringskansliet för att förhöra sig om huruvida det verkligen förhöll sig så att statsministerns anförande inte hade förändrat sakförhållandet. JK tvingades till detta. Kom då inte och säg att det inte skulle ha betydelse i sammanhanget.

Anf. 51 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Fru talman! Det är väl alldeles utmärkt att JK är nitisk och sköter sitt ämbete. Om JK finner att det föreligger några oklarheter skall han naturligtvis också reda upp det.

Samtidigt vill jag påpeka att det inte finns något som helst belägg för att Carl Bildt på någon enda punkt skulle ha brutit mot 70-årssekretessen. Det är fråga om allmänna och svepande ordalag. Precis som Håkan Holmberg sade tidigare var det bra att det var så; därigenom var det inte fråga om att han behövde bryta mot 70-årssekretessen.

Jag är litet förvånad över att man över huvud taget tar upp den här frågan från socialdemokratiskt håll. Jag undrar om det inte i ganska stor utsträckning hänger samman med att man anser att den gamla myten om Erlanders och Undéns ofelbarhet har blivit naggad i kanten och att det är den man så gärna vill slå vakt om.

Anf. 52 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! Jag vet inte om det är medvetet från Birger Hagårds sida, men jag upplever att vi litet grand pratar förbi varandra. När jag pratar om 70-årsregeln så pratar jag om den utifrån rent principiella utgångspunkter. Då spelar det kanske mindre roll vilken fråga det gäller.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Fel! Okänt
växelargument.*

Faktum är att 70-årsregeln inte har tillkommit av en tillfällighet. När det gäller den typ av frågor som faller under sekretessen är det naturligtvis oerhört viktigt – även om frågan ligger långt tillbaka i tiden – att man hanterar den här typen av sekretessfrågor på ett tillfredsställande sätt enligt praxis i de här sammanhangen. Jag varnar för att t.o.m. statsministrar på borggården och på improviserade presskonferenser kastar ur sig sådana uttalanden som kan falla under sekretess utan att ha gjort en sådan prövning som förutsätts skall ske innan man gör sådana uttalanden.

Birger Hagård sade att JK är nitisk. Vi har en duktig JK. Men även Birger Hagård måste väl tycka att det är uppseendeväckande att en JK som är inblandad i en process som statens talesman mot Evald Hallisk mitt under processen skall behöva gå till regeringen för att få klarhet i om regeringens ståndpunkt är densamma då som den var i januari 1993. Nog borde väl även Birger Hagård kunna inse att en sådan situation kan påverka domstolsprocessen som sådan. Det kan inte bestridas.

Anf. 53 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Fru talman! Jag vill påminna om att uttrycket okynnesanmälan inte från början var mitt, och jag tog inte ställning till om det var en sådan eller inte.

Däremot tycker jag att det här ärendet har drag av politiska efterslängar till en debatt och kontrovers mellan olika personer i svensk politik, vilket vi är vana vid sedan ganska många år tillbaka. Som sådan finner jag att hela frågeställningen är ganska konstruerad.

Kurt Ove Johansson uppehöll sig vid 70-årssekretessen. Det är klart att det är en viktig princip. Men när man talar om principer så kan man ibland råka hamna i något som kanske bättre skulle kunna karaktäriseras som principrytteri.

Jag vill påminna om att Carl Bildt inte offentliggjorde några detaljuppgifter utan uttalade sig mycket allmänt om sådant som egentligen var allmänt bekant. Dessutom berörde uttalandena ett land som inte längre existerar, Sovjetunionen, och det handlade om ett ockuperat grannland som inte längre är ockuperat och vars självständighet är internationellt erkänd av bl.a. det numera icke existerande Sovjetunionens efterföljare Ryssland. När världshistorien har förändrats så till den grad, måste jag säga att det blir mycket ansträngt och konstruerat att ifrågasätta att statsministern i det här fallet undslapp sig en kommentar om mycket allmänt kända förhållanden så som han gjorde. Jag kan inte på något sätt bli upprörd över detta. Hade det varit så att Carl Bildt hade gett detaljuppgifter om saker och ting från denna tid hade det naturligtvis kunnat vara annorlunda. Men det var inte så det gick till. Den debatt som möjligen var upphetsad och som pågick har naturligtvis något att göra med att det så länge har varit så tyst i Sverige om vad som i verkligheten skedde under denna period.

Anf. 54 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! Jag är glad över att Håkan Holmberg tar avstånd från att den här anmälan kallas okynnesanmälan. Jag tycker att det faktiskt är hederligt av Håkan Holmberg att säga det.

Samtidigt vill jag bestrida att det här skulle vara ett slags politiskt eftermäle. Det är det absolut inte. Jag hoppas verkligen att de som lyssnade på min inledning ändå insåg att den här anmälan verkligen är allvarligt menad. Det framgår också av granskningsbetänkandet att den kritik som vi riktar mot Carl Bildt i det här fallet verkligen är befogad.

Jag tycker att Håkan Holmberg litet för lättvindigt går förbi åtminstone en del av problemet, nämligen det faktum att Carl Bildts inbrott den 9 augusti och det sätt som han uttryckte sig på innebar att JK kom i en besvärlig situation i en pågående domstolsprocess. Det kan man inte bara helt sonika gå förbi. Som framgår av vår skrivning i granskningsbetänkandet är det en väsentlig del i det här sammanhanget.

Håkan Holmberg vet efter sju månader i konstitutionsutskottet att vi faktiskt ser ganska allvarligt på om statsråd springer i väg och kommer med ogenomtänkta påståenden i ett läge när det pågår domstolsprocesser. Det har Håkan Holmberg säkert lärt sig redan under den här sju månadersperioden. Därför menar jag att man inte kan gå förbi detta hur lättvindigt som helst.

Jag har för Birger Hagård gjort klart att Carl Bildts uttalande på borggården mycket väl kan ha påverkat domstolsprocessen.

Anf. 55 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Fru talman! Jag skall inte än en gång gå in på Kurt Ove Johanssons val av spydigheter. Jag konstaterar bara att jag inte ser något underligt i att man gör anmälningar även på områden där det visar sig att det inte riktigt finns ett ordentligt underlag för att rikta kritik. Det är det som är idén med den här proceduren. Man har en känsla av att någonting kanske borde utredas närmare och så gör man en anmälan.

På det sättet är förhoppningsvis varje anmälan i någon mening allvarligt avsedd. Man bör då också kunna medge att grunden för anmälan är svag om den visar sig vara svag.

Jag kan inte dra någon annan slutsats än att det är precis det som är konsekvensen av det material som har framkommit och de allmänna omständigheter som jag och Birger Hagård har berört. Uttalandena hade allmän karaktär. Det var inte fråga om några detaljer. Uttalandena handlar om ett land som inte ens existerar längre.

Metoden att dra upp 70-årssekretessen i detta sammanhang är mycket konstruerad. Det gäller naturligtvis även de andra aspekterna i det här ärendet. Jag vidhåller mycket bestämt att det här ärendet har drag av politiska efterslingar som jag inte tycker hör hemma i det här sammanhanget.

Anf. 56 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! Jag kan hålla med Håkan Holmberg så långt att man naturligtvis inte skall driva en anmälan vidare om man lämnar in en granskningsanmälan och det sedan visar sig att det inte finns något fog

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Uppgifter om under-
rättelseverksamhet mot
Sovjetunionen på
1950-talet

Brev till Rysslands
president

för det som låg bakom anmälan. På den punkten är Håkan Holmberg och jag överens.

Men i det här fallet tycker vi oss faktiskt ha funnit att det fanns skäl att fullfölja den här granskningsanmälan. Jag anser nog att vi har fått tillräckligt med stöd för den ståndpunkten i de svar som justitiekanslern gav när han var i utskottet och svarade på frågor. Det framgår klart och tydligt av vårt granskningsunderlag att det pågick en domstolsprocess när Carl Bildt gjorde sina uttalanden på borggården. Jag har väldigt svårt att förstå att man kan komma till någon annan slutsats än att ett sådant svepande uttalande som Carl Bildt har medgivit att han har gjort och som sedan leder till missförstånd kan ha påverkat domstolsprocessen.

När man verkligen finner skäl för att rikta kritik mot det som har förevarit är det väl inte så konstigt att man också fullföljer en granskningsanmälan. Som granskare har man ju skyldighet att göra detta.

Brev till Rysslands president
(avsnitt 11.2)

Anf. 57 BIRGER HAGÅRD (m)

Fru talman! Den här frågan kom vi att beröra redan i den inledande debatten, varför jag skall försöka fatta mig mycket kort, och kanske kan jag t.o.m. spara in eller annan minut, vilket kanske kan behövas.

När det gäller brevet till Jeltsin från statsminister Bildt kan jag bara konstatera att det inte finns skäl att rikta någon konstitutionell anmärkning mot den förre statsministern. Brevet har blivit föremål för en absolut korrekt beredning. Utrikesdepartementet och Statsrådsberedningen har varit inkopplade, och även många andra – ett tiotal personer, har det sagts – har varit inblandade.

Sedan uppstår frågan om ärendet skulle ha dragits i Utrikesnämnden eller inte. Jag har redan förut påpekat enkla fakta. Carl Bildt råkade säga att frågan hade berörts den 9 september. Detta orsakade en viss förvirring hos oss, men det klarades sedan att det var den 9 augusti som avsågs. Det är mänskligt att på det här sättet missa ett datum. Det som avsågs var alltså den 9 augusti och inte den 9 september.

Det blev då också klart att ärendet hade berörts i Utrikesnämnden, och fanns det några oklarheter borde det, som jag har sagt förut, inte ha varit särskilt svårt för vare sig Ingvar Carlsson eller Lena Hjelm-Wallén, eller vem det nu var som var berörd, att begära ytterligare upplysningar.

Man kan också konstatera att den stora tvistefrågan är 10 kap. 6 § regeringsformen, där det sägs att ärenden av större vikt i utrikespolitiskt hänseende bör bli föremål för överläggningar i Utrikesnämnden. Så är fallet om nya frågor dyker upp, men det här var alltså inte någon ny fråga, utan detta var ett led i den pågående dialogen om bl.a. ubåtskränkningarna och därför inte en fråga som med automatik skall komma upp i Utrikesnämnden.

Det finns alltså inte någon anledning att i det här sammanhanget framhärda i någon kritik mot den förre statsministern.

Fru talman! Jag ber så att få yrka bifall till reservation nr 5. För ordningens skull vill jag nu också nämna de andra reservationer som jag vill yrka bifall till, så har jag det gjort. Det gäller reservation nr 1, som det redan har yrkats bifall till. Det gäller också reservationerna nr 9, nr 10, nr 11 och nr 13.

Anf. 58 KURT OVE JOHANSSON (s)

Fru talman! Det brev som Carl Bildt för ganska precis ett år sedan översände till den ryske presidenten Boris Jeltsin var, Birger Hagård, faktiskt inte vilket brev som helst. Det var i själva verket från både säkerhetspolitisk och utrikespolitisk synpunkt ett mycket betydelsefullt brev. Detta tror jag att Birger Hagård skall hålla i minnet.

Den 1 mars 1994 kom ÖB:s rapport till regeringen om misstankar om fortsatta kränkningar av svenskt territorialvatten också under 1993. Om ÖB:s uppgifter var korrekta skulle det innebära att Jeltsin hade övergett den avsiktsförklaring om att stärka freden och säkerheten i Östersjön och öka förtroendet mellan staterna som han och Bildt ställt sig bakom i februari 1993. Jag kan förstå om Bildt i det läget kände ett behov av att på ett lämpligt sätt meddela ryssarna att man på den svenska sidan var besviken och irriterad över vad ÖB hade rapporterat.

Det var när Bildt bestämde sig för att koppla samman de här två sakerna, dvs. hur ubåtssamtalen fortsättningsvis skulle bedrivas och reaktionen på ÖB:s rapport, som det planerade brevet fick sin speciella karaktär. Detta tycks Birger Hagård helt ha förbisett. Då fick det, som det står i granskningsbetänkandet, en annan och högre dignitet. Jag vill, Birger Hagård, hävda att ett brev med det här innehållet blev ett viktigt utrikespolitiskt dokument, som inte bara angick den dåvarande regeringen utan också angick den svenska riksdagen.

Birger Hagård sade att det inte fanns skäl för någon konstitutionell anmärkning i det här sammanhanget. Jag vill då påminna Birger Hagård om att vi faktiskt har regler om hur regeringen bör förfara i sådana här situationer. Enligt 10 kap. 6 § regeringsformen skall regeringen fortlöpande hålla Utrikesnämnden underrättad om de utrikespolitiska förhållanden som kan få betydelse för riket. Det står där att regeringen skall överlägga med nämnden i alla utrikesärenden av större vikt men också att man skall överlägga om sådant som kan få betydelse för riket.

I det här perspektivet framstår det enligt min mening närmast som en naturlig sak att Bildt borde ha tagit upp sina överväganden kring brevet till Jeltsin i Utrikesnämnden. Det fanns faktiskt, Birger Hagård, ett alldeles utmärkt tillfälle att göra detta, och det var den 20 maj, dvs. fem dagar före den tidpunkt då brevet färdigställdes och undertecknades av Carl Bildt. Från den beredningsprocess som vi har haft i konstitutionsutskottet vet vi att det här brevet inte kom till på en enda dag. Brevet hade förberetts väldigt länge. När Utrikesnämnden sammanträdde den 20 maj fanns det alltså så att säga fem dagar att spela på. Då hade Carl Bildt utomordentliga möjligheter att presentera innehållet i brevet.

Prot.

1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Brev till Rysslands
president*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Brev till Rysslands
president

Birger Hagård kan knappast förneka att brevet från Carl Bildt till Boris Jeltsin formulerades väldigt skarpt, rent ut sagt provocerande, i den del som berörde de eventuella kränkningarna av svenskt territorialvatten. Carl Bildt drar sig ju faktiskt inte för att ange nationaliteten på de kränkande ubåtarna.

Carl Bildt skriver att ”ansvaret för denna verksamhet kan ligga i olika kvarvarande ex-sovjetiska strukturer eller aktionsmönster”. Det var minst sagt djärvt av Carl Bildt att skriva på det sättet, inte minst med tanke på hur svår nationalitetsbestämningen av undervattensfarkoster har varit och fortfarande är, Birger Hagård.

Mot den bakgrunden var det faktiskt inte svårt att räkna ut att den ryska reaktionen på Carl Bildts brev skulle bli ytterst våldsam. Vi vet nu också att det blev så. Det är uppenbart att Bildt insåg att han givit sig in på något som allvarligt kunde störa relationerna mellan Sverige och Ryssland.

Jag måste också säga att det framstår som ytterst märkligt att Bildt när han möter Utrikesnämnden i början av augusti, Birger Hagård, försitter chansen att förtroligt meddela de andra partierna vad som faktiskt hade förevarit. Han hade ju då redan några veckor tidigare fått Jeltsins svarsbrev.

I Utrikesnämnden säger han bara i förbigående den 9 augusti att det har förekommit en kontakt med Jeltsin, utan att nämna att brev med mycket speciellt innehåll hade utväxlats mellan honom och den ryske presidenten. Jag tycker att Birger Hagård borde medge att det är ett oerhört konstigt förhållande att Carl Bildt då bara i förbigående talar om en kontakt, när brev med ett så här viktigt innehåll hade sänts i väg och ett svar hade erhållits. Att han inte på ett förtroligt sätt tar upp detta när Utrikesnämnden sammanträder den 9 augusti är ett utomordentligt märkligt förhållande, som knappast kan försvaras av någon annan än just Birger Hagård.

Konsekvensen, Birger Hagård, av Bildts underlåtenhet blev faktiskt att den nya socialdemokratiska regering som tillträdde efter valet i september 1994 inte kände till vad den förra regeringen hade delgivit den ryska ledningen i form av anklagelser, som senare t.o.m. visat sig vara ogrundade. Det skall vi inte heller glömma bort.

Det var faktiskt först i början av 1995 som den socialdemokratiska regeringen fick klart för sig att det fanns en brevväxling mellan Bildt och Jeltsin som var av allra största betydelse för Sveriges relationer till Ryssland.

Ett enigt utskott, med undantag för moderaterna, har förklarat att Bildts agerande var olämpligt och att han borde ha överlagt med Utrikesnämnden i ärendet i enlighet med bestämmelserna i regeringsformen. Jag tycker, uppriktigt sagt, att det hade varit snyggt om också moderaterna hade ställt sig bakom en sådan skrivning. Jag tycker att det är mycket starka argument som förelegat när alla partier utom moderaterna har enats om utskottets majoritetsskrivning.

Anf. 59 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Fru talman! Jag upprepar att det är 10 kap. 6 § regeringsformen som här är aktuell och som striden står om. Var det fråga om ett ärende av större vikt? Var det något nytt som hade inträffat? Var det något som borde ha föranlett ett särskilt inkallande av Utrikesnämnden? Hur frågan i detalj bereddes före den 20 maj känner vi inte till, men det fanns naturligtvis fullgoda skäl till att man inte tog upp detta den 20 maj.

Skulle då Utrikesnämnden särskilt ha inkallats? Kanske menar Kurt Ove Johansson att så skulle ha skett. Statsministern Carl Bildt gjorde en annan bedömning. Så skulle inte behöva ske. Han berörde sedan brevet den 9 augusti. Det hade varit många involverade, och inte heller någon annan tycks ha tagit upp det.

Mot denna bakgrund kan jag inte se annat än att denna kritik är ogrundad.

Anf. 60 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! I och för sig skulle man måhända kunna låta det bero med vad som har sagts, men jag menar att situationen är allvarligare än så. Det är faktiskt så att det finns ett mönster i Carl Bildts handlande på det utrikespolitiska området som också är anmärkningsvärt. Han försöker att leka med utrikespolitiken i en egen ringhörna, utan att blanda in några andra partier, som om utrikespolitiken med Carl Bildt som statsminister skulle vara en enskild moderat fråga.

Vi vet nu genom det material som finns att det var dåligt beställt också med hur man inom den borgerliga regeringen i övrigt hanterade den här frågan. Man har sagt att Bengt Westerberg inte fick veta någonting därför att han var bortrest vid tillfället. Men man vet att brevet förbereddes under mycket lång tid, och Bengt Westerberg kan omöjligt ha varit borta så lång tid. Också det förhållandet är mycket märkligt.

Att inte heller Olof Johansson har fått någon information är också välbekant. Han har ganska klart sagt till pressen att om han hade vetat vad som stod i brevet, skulle han omedelbart ha reagerat. Det är bara att beklaga att Carl Bildt så att säga lekte med utrikespolitiken på sin egen planhalva. Jag är ganska övertygad om att om han hade visat det här brevet både för Bengt Westerberg och för Olof Johansson, hade det fått en helt annan lydelse. Det hade kanske inte ens sänts i väg.

Anf. 61 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Fru talman! Med tanke på alla dem som var inblandade – det har talats om ett tiotal personer inom Utrikesdepartementet och Statsrådsberedningen, och även försvarsministern har blivit informerad – finner jag det högst osannolikt att inte detta måste ha nått också de andra ledamöterna i regeringskretsen. Det är uppenbart att i varje fall Alf Svensson kände till det. Bengt Westerberg kan inte ha varit ovetande om det, och jag ifrågasätter om ens Olof Johansson kan ha varit ovetande om det.

Man överlät väl måhända också – kanske bl.a. på grund av Carl Bildts obestridligen stora kompetens – rätt mycket av avgörandet till Carl Bildt.

Prot.

1994/95:112

31 maj
*Granskning av
regeringen*

*Brev till Rysslands
president*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Brev till Rysslands
president

Anf. 62 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! Det som Birger Hagård nu senast sagt styrker egentligen bara det som jag sade dessförinnan, nämligen att moderaterna tyckte att utrikespolitiken var något som de själva skulle hantera i regeringsställning. Vi har inga dokument som tyder på att försvarsministern har varit inblandad i sammanhanget, men jag accepterar det. Han var moderat. Det sägs också att utrikesministern har varit inblandad i det här, och det finns dokument som styrker det. Också hon var, liksom Carl Bildt, moderat. De andra behövde inte göra sig besvär.

Jag tror att man av vad som har sagts kan läsa ut att Olof Johansson och Bengt Westerberg ingalunda varit nöjda med att sitta i en regering på sådana premisser.

Jag tycker att det är ganska anmärkningsvärt att utrikespolitiken förvandlades till att vara ett slags moderat lekstuga i Carl Bildts regering. Man lämnade den svenska riksdagen utanför. Man nonchalerade 10:6 i regeringsformen.

Denna diskussion har visat att det är en ytterst beklämmande historia – i alla fall som Birger Hagård har hanterat den.

Det är väl bara att med glädje notera att övriga partier i konstitutionsutskottet ändå har varit överens om att det var olämpligt att inte dra detta brev i Utrikesnämnden. Det fanns ändå så många möjligheter: i maj innan brevet sändes i väg, eller den 9 augusti när brevväxlingen mellan Bildt och Jeltsin var klar.

Mot denna bakgrund är det ännu märkligare att moderaterna inte kunde vara med om den kritiska skrivning som utskottet gjort.

Anf. 63 HÅKAN HOLMBERG (fp)

Fru talman! Ärligt talat har större delen av denna debatt redan förts i inledningsavsnittet. Jag vill egentligen mest sammanfatta det som jag tycker är det väsentliga ur mitt perspektiv.

Det är självklart att regeringen sköter den praktiska utrikespolitiken, men det är viktigt att riksdagen hålls informerad. Det finns regler för detta i regeringsformen. Det finns såvitt jag förstår inga regler för hur information skall ske inom t.ex. en koalitionsregering, men däremot finns det regler för hur riksdagen skall involveras i viktiga ställningstaganden.

Jag tror att det finns skäl att förankra ett och annat brev och ett och annat ställningstagande utöver vad som är absolut nödvändigt för att undvika att man, säkert oavsiktligt, glider in i en situation då det av en framtida regering så småningom kan anses tämligen överflödigt att tala med Utrikesnämnden ens om väsentliga ting.

Frågan är naturligtvis vad som är väsentliga ting och vad som är frågor av större vikt. Jag tycker att det finns ett ord i den moderata reservationen som är intressant, nämligen ”automatik”. Man konstaterar att det som har förevarit inte med automatik leder till slutsatsen att Utrikesnämnden borde ha fått tillfälle att diskutera detta.

Jag kan respektera den slutsatsen, men just detta ordval innebär också att man öppnar för en annan tolkning. Det är inte totalt fel att göra en annan tolkning. Vi gör en annan tolkning.

Jag tror att det är viktigt att man gör det och att man försöker hålla den linjen inte minst därför att det, som vi var inne på i inledningsrundan, finns ett tidigare exempel på liknande brev. Brevet är inte exakt likadana, men de är jämförbara i viktiga avseenden. De har berört stora utrikespolitiska frågor där Sveriges ställningstagande, uppträdande, agerande och sätt att uttrycka sig har haft betydelse.

Det är faktiskt mycket viktigt att man försöker hålla samma linje från det ena året och det ena brevet till det andra. Jag påtalade den brist som jag tycker fanns i socialdemokraternas agerande för ett antal år sedan, då det förra brevet var uppe.

Jag vill också få sagt att jag inte tycker att det duger att hänvisa till att det den gången ändå gavs ett svar på en fråga i kammaren och att det skulle ersätta det som står i grundlagen om samråd i Utrikesnämnden. Man kan inte låta en fråga ställd av en enskild ledamot ersätta vad som är stadgat i regeringsformen.

Parallellen är om inte exakt så ändå tillräckligt uppenbar. Det finns starkt underlag för att hävda att denna typ av frågor bör hanteras med konsekvens från ett år till ett annat och inte förvandlas till en fråga om färgen på den regering som för ögonblicket råkar sitta vid makten.

Anf. 64 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! Jag skall egentligen inte förstöra Håkan Holmbergs sammanfattning på något sätt. Jag vill bara på en enda punkt upprepa vad jag sade i ett tidigare sammanhang när det gäller det socialdemokratiska brevet för några år sedan.

Det framgår – jag upprepar det ännu en gång, Håkan Holmberg – att både utrikesminister Sten Andersson och utskottet underströk att det hade varit en fördel om brevet hade presenterats i Utrikesnämnden. Jag vill ha detta noterat i protokollet.

Anf. 65 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Fru talman! Då får väl jag till protokollet läsa in slutorden i majoritetstexten från 1991, där det heter att någon kritik mot regeringen inte är befogad. Det framstår ändå för var och en som läser detta och jämför från det ena året till det andra så att det görs olika bedömningar beroende på vem det råkar handla om.

Anf. 66 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

Fru talman! Det är egentligen inte så märkligt, Håkan Holmberg, eftersom man från regeringskansliet medgav att det hade varit en fördel om brevet hade dragits i Utrikesnämnden. Hade Carl Bildt eller varför inte moderaterna i utskottet sagt att brevet självfallet skulle ha dragits i Utrikesnämnden och att utrikespolitiken skulle ha skötts på ett annorlunda sätt hade utskottets skrivningar kanske sett litet annorlunda ut än vad de gör i dag.

Anf. 67 KENNETH KVIIST (v)

Fru talman! Det mesta är kanske i och för sig sagt i denna debatt. Men det vi har att granska är faktiskt den dåvarande regeringens hand-

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Brev till Rysslands
president

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Brev till Rysslands
president*

havande av 10 kap. 6 § i regeringsformen. Där heter det att regeringen har att informera Utrikesnämnden om frågor som kan få betydelse för riket.

Om man riktar ett brev till en annan stat som spetsar till relationerna mellan Sverige och denna stat har det naturligtvis betydelse för riket. Om man sedan dessutom inte tar tillfället i akt och informerar Utrikesnämnden om detta, vare sig då Utrikesnämnden träffas strax innan brevet sänds i väg eller då Utrikesnämnden träffas en tid efter det att brevet sänts i väg, ställer man riksdagen i en position som är något märklig. Det är märkligt inte minst mot bakgrund av att det inte var svårt att gissa att det fanns en viss risk för regeringsskifte, med tanke på hur opinionssiffrorna såg ut i augusti. Då fanns det nog anledning att informera i Utrikesnämnden kring detta.

I sådana här fall gäller det att grannlaga informera riksdagens partier, eftersom alla partier har ett internationellt kontaktnät och därmed också verkar i detta. Företrädare för Sveriges riksdag skall inte behöva bli påhoppade av företrädare för andra länder i frågor som har vikt för Sveriges relationer med omvärlden, som de ju rimligen borde känna till, och vara helt okunniga om vad som har förevarit.

Jag menar att det finns fog för den kritik som majoriteten i utskottet har samlat sig kring.

Det visar att den moderata partipolitiseringsen av KU verkligen är tillspetsad när man inte vill ha granskning av de moderata makthavarna. Det är ett faktum.

Anf. 68 PETER ERIKSSON (mp)

Fru talman! Jag skall försöka att fatta mig kort. Frågan om Carl Bildts brev till president Jeltsin grundar sig på en rapport från ÖB under våren 1994 om viss undervattensverksamhet enligt rapporten pågått ända fram till 1993. Undervattensverksamheten visade sig efter ett tag vara fråga om minkar. Den som kan litet grand om biologi och ekologi vet att minkarna härstammar från Nordamerika.

Carl Bildt skrev ett brev till Jeltsin. I brevet som var väldigt väl förberett och som man jobbat med länge i regeringskansliet hävdar Bildt att undervattensverksamheten härstammade från Ryssland, och inte bara det. Det berodde också på, som han säger, ex-sovjetiska strukturer som finns kvar.

Det som utspelade sig under vattenytan i den svenska skärgården har varit en av de verkliga huvudfrågorna för svensk utrikespolitik under mer än ett decennium. Carl Bildts brev och Sveriges relationer med Ryssland och det tidigare Sovjetunionen är naturligtvis helt avgörande för svensk utrikespolitik. Man kan bara se till vilken vikt som Försvarsberedningen, som nu arbetar, lägger vid just situationen i Ryssland, vad som händer där de kommande åren och vilka möjligheter de har att återuppbygga ett militärt försvar som i dag har raserats.

Detta är naturligtvis en betydande fråga. Det går inte att komma ifrån det. Därför spelar det faktiskt en stor roll. I ett läge där vi i Sverige har ett val bara någon månad senare är det självklart att en nytillträdande regering bestående av Socialdemokraterna eller eventuellt andra partier måste veta om hur relationerna är med Ryssland.

För mig känns det som en självklarhet att en nytillträdande regering måste känna till hur relationerna är med vår viktiga stormakt i öster. Annars hamnar man i en helt ohållbar situation, om det skulle överföras till utrikespolitiken i dess helhet att varje nytillträdande regering skulle börja från noll. Det är därför ingen slump att vi i vår grundlag har formuleringen att frågor av stor vikt i utrikespolitiken skall tas upp i Utrikesnämnden så att alla partier i riksdagen känner till hur det står till med läget i utrikespolitiken.

Jag menar att det särskilt efter det att Boris Jeltsin skickade ett svarsbrev där han reagerade mycket starkt på brevet från den svenske statsministern visade sig att det blivit en känslig utrikespolitisk fråga som måste tas upp i Utrikesnämnden. Men Carl Bildt gör inte det. Han säger någonting i förbifarten om att en kontakt har ägt rum mellan Ryssland och Sverige.

Det gör att vi från KU, när vi rett ut den här situationen, känner oss tvingade att rikta en ganska skarp kritik mot Carl Bildt i denna fråga. Jag tycker också att det är bra att vi har fått en bred majoritet bakom den kritiken. Jag yrkar bifall till utskottets anmälan.

EU-frågor m.m.
(avsnitten 12.2, 12.3 och 12.4)

Anf. 69 KENNETH KVIKST (v)

Fru talman! Det är tre olika saker som vi hanterar under detta ämnesblock som gäller EU. I en fråga har vi kunnat ena oss i utskottet, nämligen regeringens information om EES till riksdagen.

Utskottet har där enats om en problematiserande skrivning. Dåvarande EES-avtal och nuvarande medlemskap i EU innebär en ny situation för Sverige. Det finns problem och egentligen också brister att diskutera när det gäller hur information mellan regering och riksdag skall försiggå för att det skall bli på bästa sätt.

Vi som har svarat för anmälan har låtit oss nöja med det, eftersom vi i Sverige är i ett arbete där vi vinner erfarenhet. Men strävan måste naturligtvis vara att stärka riksdagens roll och position i arbetet inom EU.

Däremot har det på två andra punkter inte gått att nå enhällighet. Där har man från ja-partiernas sida icke velat gå med på berättigad kritik av regeringens agerande.

Situationen 1993–1994 var att vi i Sverige stod inför en folkomröstning om EU-medlemskap. Det gällde då att ge ett material till folket inför denna omröstning, som skulle präglas av allsidighet för att ge människorna möjlighet att ta ställning utifrån en korrekt och riktig information.

Prot.

~~1994/05:112~~

~~Svepingen~~
~~5F maj~~

*Brev till Rysslands
president*

EU-frågor m.m.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m.

Som ett led i detta ville regeringen tillsätta ett antal konsekvensutredningar som skulle utreda konsekvenserna av ett medlemskap. Men dessa konsekvensutredningar, som alltså skulle ge ett underlag för folkomröstningsdebatten och folkets ställningstagande, sammansattes inte med den allsidighet och respekt för att det finns olika uppfattningar som ofta är brukliga när man sammansätter utredningar eller kommittéer som består av flera personer. I stället var det en mycket ensidig övervikt av personer som uttalat sig vara för ett ja till EU.

Det var 33 av 35 utredare som var utpräglade ja-sägare. Det visade sig också vid utfrågningen som utskottet hade med det ansvariga statsrådet Dinkelspiel att man hade tagit reda på att dessa personer var, som han uttryckte det, sakkunniga i EU-frågorna. Därmed visste säkert regeringen också mycket väl vilken inställning de hade i EU-frågorna, även om f.d. statsrådet Dinkelspiel förnekade det och sade att regeringen inte hade någon aning om deras position i EU-frågorna. Däremot visste man om att de var sakkunniga i EU-frågorna.

Det är helt uppenbart att det har brustit med att tillsätta konsekvensutredningarna inför ett svenskt medlemskap på ett sätt som har gett möjlighet till allsidiga analyser och därmed också till en allsidig information till folket av vad konsekvenserna av ett medlemskap skulle innebära.

I en reservation till utskottsbetänkandet menar vi att regeringen här har underlåtit att vidta några åtgärder för att åstadkomma en allsidig sammansättning och att regeringen och statsrådet Dinkelspiel därför inte kan undgå kritik för detta. Det har inte heller framkommit något som ändrar den slutsatsen.

Inför folkomröstningen var det också en litet grannliga uppgift att fördela de ekonomiska resurserna, dvs. medel för att bedriva påverkan av folkopinionen, mellan ja- och nej-sidan.

Ja-sidan hade ett stort övertag i resurser redan från början eftersom stora och rika företag och organisationer stod på ja-sidan. Men man hade ambitionen att åtminstone ha en hygglig rättvisa och en hyggligt jämn fördelning av de statliga medlen. Men man kunde heller inte låta det vara.

Regeringen gav ut en skrift som spreds i en liten upplaga till landets bibliotek. Den skriften gav regeringens syn – för övrigt en vinklad syn – på det avtal som man hade framförhandlat. När opinionsmätningarna började visa att nej-sidan var på frammarsch beslutade man sig för att stärka ja-sidan ytterligare genom att sända ut denna vinklade information till samtliga hushåll.

Inte minst genom utfrågningen av Ulf Dinkelspiel har det klarlagts dels att Dinkelspiel har tagit på sig ett starkt personligt ansvar för formuleringarna i UDH:s avsnitt i Riksskatteverkets broschyr till alla hushåll, dels att det har varit en vinklad information när det gäller väsentliga frågor som alliansfriheten, den ekonomiskt monetära unionen, offentlighetsprincipen, miljöpolitiken, alkoholpolitiken osv.

Genom att på det viset öka mängden ja-propaganda inför folkomröstningen har regeringen kringgått den princip som man fattat beslut om, nämligen att propagandaresurserna från statens utgångspunkt skall

fördelas någorlunda jämnt mellan de båda sidorna i folkomröstningskampanjen. Därmed har regeringen egentligen missbrukat sin position.

Vänsterpartiet och Miljöpartiet menar att regeringen inte kan undgå kritik för detta. Man har försökt att utnyttja sin position som regering och statsmakt för att påverka folket i en viss riktning i en folkomröstning. Man har alltså inte agerat som enskilda politiska partier – det har regeringspartierna naturligtvis full rätt att göra.

Vi menar att detta är otillbörligt och att utskottet borde ha kunnat samla kring en kritik av detta. Tyvärr har ja-partierna i det stycket låtit ja-inställningen vägleda sig att ställa upp bakom regeringens positioner, vilket vi beklagar.

Anf. 70 PETER ERIKSSON (mp)

Fru talman! Den här diskussionen handlar egentligen om flera EU-frågor. Jag tror att det är fyra ärenden som vi har samlat under en diskussion här.

Jag kan instämma i mycket av det som Kenneth Kvist tidigare har tagit upp. Vi har ju också skrivit en gemensam reservation från Miljöpartiet och Vänsterpartiet där vi allvarligt kritiserar den förra regeringen, och framför allt statsrådet Dinkelspiel för att han har fattat beslut om och genomfört saker som innebär att man gjort grova övertramp inför folkomröstningen om ett svenskt medlemskap i EU.

Den fråga som jag i första hand tänker ta upp är den om det informationsmaterial som gick ut till alla svenska hushåll inför folkomröstningen om EU.

Sveriges riksdag hade beslutat att det skulle skickas ut en informationsfolder från Riksskatteverket. Sveriges riksdag hade också beslutat om att man skulle fördela medel någorlunda rättvist mellan ja- och nej-sidan, som Kenneth Kvist sade tidigare. Detta var givetvis litet grand löjväckande alltihop, eftersom ja-sidan i verkligheten hade enorma resurser jämfört med dem som fanns på nej-sidan inför folkomröstningen. Det finns statsvetare som i efterhand har granskat detta. Man talar om att det fanns kanske 20 gånger så mycket pengar på ja-sidan som på nej-sidan.

Alla vi som var med vet ju vilka möjligheter detta gav. Ja-sidan kunde prestera annonser i alla Sveriges dagstidningar medan nej-sidan i första hand fick klara sig med att prata från mun till mun. Det gick ju ändå väldigt bra för nej-sidan. Vi hade ju så pass mycket bättre argument. Det insåg även statsrådet Dinkelspiel. Man hamnade i en mycket svår situation.

Som jag bedömer det är det orsaken till att Dinkelspiel inte nöjde sig med de beslut som fanns från riksdagen. På eget bevåg – det visade sig mycket klart i den utfrågning som vi har haft – fattade han ett eget beslut om att det skulle skickas ut ytterligare en informationsfolder och att båda dessa informationsfoldrar, den från Riksskatteverket och den som Utrikesdepartementet självt skulle skicka ut, skulle innehålla en text som är mycket propagandamässig. Den är full av både lögner och vilseledande information.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m.

Sådana här hushållsutskick kostar mycket pengar. Det var fråga om ett antal miljoner kronor utöver dem som riksdagen anslagit som därmed ställdes till ja-sidans förfogande.

Jag skall ta upp några exempel från dessa foldrar som visar hur oerhört snedvriden informationen är. Det gäller t.ex. miljökraven, som ligger mig varmt om hjärtat. I rubriken står det: Sverige behåller miljökraven.

I texten står det: Om EU inte når upp till svenska miljöstandarder under de fyra åren kommer Sverige att behålla sina regler med hänvisning till den s.k. miljögarantin. En paragraf i EU:s Romfördrag ger medlemsstaterna rätt att hålla en högre nationell skyddsnivå.

Detta är direkt lögnaktig information. Det påpekades också före folkomröstningen av ordföranden i den konsekvensutredning som hade att utreda miljökraven och vad som skulle hända med Sveriges miljöregler vid ett medlemskap i EU. Han var själv en förespråkare för ett svenskt medlemskap, men han tog kontakt med departementet och sade att han inte alls kunde ställa upp på detta. Det måste vara en annan skrivning som talar om verkligheten i stället för den här skönmålningen. Men det hjälpte inte, utan departementet stod på sig och ville ha sin bild av verkligheten i stället.

Det finns fler exempel. Det talas om att vi får behålla vår nationella regionalpolitik, men i själva verket pågick det förhandlingar om just den svenska nationella regionalpolitiken som inte var färdiga förrän nu i våras. De innebar ganska betydande förändringar av den nationella regionalpolitiken. Där står om skydd mot salmonella och om allt möjligt som vi skulle klara av att få behålla samt att vi också skulle få fler jobb genom ett EU-medlemskap. Men var och en vet ju i dag att mycket av det som sades och skrevs från ja-sidan inte var med sanningen överensstämmande.

Eftersom det inför folkomröstningen begicks så uppenbara felaktigheter och så uppenbara övergrepp från ja-sidan och från makten, tycker jag faktiskt att man kan kräva litet mer ryggrad av de partier som är representerade i konstitutionsutskottet och som har att ta del av denna granskning. Ni borde faktiskt erkänna att det har begåtts en hel del felaktigheter inför folkomröstningen och att den då sittande regeringen inte har skött detta på ett hyggligt sätt. Det är också väldigt illa att konstitutionsutskottet som institution inte klarar av att visa upp så pass mycket ryggrad här.

Anf. 71 BJÖRN VON SYDOW (s)

Fru talman! Man kan vara anhängare av Folkomröstningsinstitutet och ändå se komplikationer i förhållande till den parlamentariska principen. Den kommer ju till uttryck i regeringsformen, bl.a. i första avsnittet, 6 §: Regeringen styr riket. Den ansvarar inför riksdagen.

Här kommer bl.a. frågan upp om hur en regering skall styra riket när en folkomröstning blir aktuell – en folkomröstning som dessutom berör regeringspolitiken i centrala hänseenden. Hur utöva regeringsmakten inför en folkomröstning är väl egentligen den principiella frågeställning som vi här diskuterar.

Man kan göra en jämförelse med hur regeringar styr inför de allmänna valen. Hur tillämpar regeringar utredningsinstitutet, kommittéväsendet respektive rätten att utge publikationer inför allmänna val?

Varken regeringsformen eller några andra regler ger någon klar anvisning om hur regeringsmakten skall utövas, vare sig nu när vi inte direkt står inför ett val eller vid ett nära förestående val. Det finns ju många exempel på att varje regering använder sig av kommittéväsendet och informationsmöjligheterna både inför val och i andra sammanhang.

Jag kan bara som exempel nämna att inför det senaste valet var man vid Miljödepartementet duktig på att använda kommittéer. Utbildningsdepartementet lade ned mycket arbete på informationssidan. Den gamla socialdemokratiska regeringen gjorde nog också en hel del liknande inför valet 1991. Detta är ett etablerat faktum.

Hur är det då med kommittéväsendet? Finns det några regler om hur kommittéväsendet skall fungera? Det gör det faktiskt inte i regeringsformen. Man kan indirekt sluta sig till att varje regering har stor frihet att använda sig av systemet med utredare, utredningar och kommittéer. Regeringar får och kan sätta samman olika inslag i förberedelsearbete inför ett regeringsbeslut och indirekt inför ett riksdagsbeslut och för all del även inför uppföljningar av riksdagsbeslut.

En regering kan välja mer eller mindre av parlamentarisk partipolitisk förankring i en utredning här i riksdagen. Vi vet hur partibilden ser ut. Det är särskilt viktigt för en minoritetsregering att fundera över hur man på ett klokt sätt sätter samman en kommitté.

Inför en folkomröstning har en regering samma rörelsefrihet som varje regering har och, kan man säga, samma skyldighet att styra riket. En regering kan inte heller inför en folkomröstning åläggas att inte använda sig av utredningsväsendet eller kommittéväsendet. Men sammansättningen av en kommitté blir naturligtvis mer komplicerad när man inte, som inför ett val, har en partibild här i riksdagen att utgå ifrån. Då kommer man in på en omdömesfråga: Hur komponera en kommitté?

Vi, som inte ser att detta har varit något som man bör rikta kritik mot, har uppfattningen att vi hamnar på ett sluttande plan om riksdagen och konstitutionsutskottet börjar föreskriva olika principer för hur kommittéer skall sammansättas åsiktsmässigt. Det må gälla inför en folkomröstning eller vid sidan av folkomröstningar.

Så får jag gå över till den informationsverksamhet som en regering kan bedriva. I regeringsformen finns det ingen aktivt utformad regel eller restriktion för hur en regering kan genomföra information kring regeringens verksamhet eller beslut. Detta kan man sluta sig till indirekt genom regeringsformen, där det talas om att det i lagstiftningsmakten, finansmakten, utrikespolitikens maktutövning och förvaltningsmakten inte finns några regler för hur information skall gå till.

De informationsmöjligheter som finns för en regering blir ett utflöde också det av det första kapitlet i grundlagen; regeringen styr riket. Finansiering av verksamheten måste ske inom ramar som riksdagen anger, knutet till sina anslag.

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m.

Inför ett allmänt val finns här en betydande möjlighet för en regering att genomföra informationsinsatser. Det är väldigt tveksamt om vi från riksdagens sida skall genomföra en grundlagsändring eller utfärda föreskrifter av generell natur om hur en regerings informationsverksamhet skall gå till.

Inför en folkomröstning har vi heller inga regler som skulle kunna användas. Jag tror att det är farligt att ge sig in på regler av generell natur när det gäller hur en regerings informationsverksamhet skall gå till, även om den är knuten till eller har bärighet till en folkomröstning.

På den här punkten tror jag att det i förlängningen finns principiella problemställningar som man från reservanternas sida bör besinna när man riktar kritik mot den dåvarande regeringens agerade. Jag noterar också att i reservationen och i de uttalanden som har gjorts i dag finns inga hänvisningar till någon konkret föreskrift, vare sig i regeringsformen eller på annat sätt, som man menar att den dåvarande regeringen skulle ha brutit mot.

Anf. 72 PETER ERIKSSON (mp) replik

Herr talman! Det finns i vår reservation ingen anmärkning kring grundlagsregleringen, Björn von Sydow. Men vi riktar uppmärksamhet på att det faktiskt finns riksdagsbeslut som handlar om precis den här saken, dvs. informationen inför folkomröstningen om medlemskap för Sverige i den europeiska unionen. I de riksdagsbeslut som fattades togs upp både hur ja- och nej-sidan finansiellt skulle använda statens resurser och att Riksskatteverket borde ansvara för den information som gick ut från staten inför folkomröstningen.

Men här har alltså Ulf Dinkelspiel och därmed regeringen tagit ett eget initiativ, som går långt utöver riksdagens beslut och som i praktiken åsidosätter riksdagens beslut, vilket gör att beslutet faller. Det är mot detta som jag tycker att man kan rikta mycket allvarlig kritik, därför att dessa riksdagsbeslut fattades just för att det inte skulle ske en otillbörlig och missvisande påverkan utifrån den makt som regeringskansliet innehar, där betydande resurser kan användas för den här typen av information som går direkt till hushållen.

Anf. 73 BJÖRN VON SYDOW (s) replik

Herr talman! Det riksdagsbeslut som det här syftas på gällde kampanjmedlen, inriktningen inför folkomröstningen med särskilda medel. Visst skulle det vara möjligt att riksdagen hade beslutat anslag efter anslag med föreskrifter om hur olika anslag skulle kunna användas. Men var hamnar vi då? Skall riksdagen föreskriva åsiktsregler, utformningar av hur regeringen skall kunna forma sin information? Var hamnar vi då? På ett sluttande plan.

Anf. 74 PETER ERIKSSON (mp) replik

Herr talman! Om riksdagen beslutar att vi skall använda så och så mycket pengar som kampanjmedel inför en folkomröstning, då skall inte regeringen få använda mångmiljonbelopp utöver detta för ena sidan. Likadant är det med informationen. Om riksdagen beslutar att

Riksskatteverket skall gå ut med en informationsbroschyr som i första hand handlar om det tekniska förfarandet vid folkomröstningen skall inte regeringen använda mångmiljonbelopp för att gå ut med sin propaganda utöver det, utan då är det riksdagsbeslutet som skall gälla.

Anf. 75 BJÖRN VON SYDOW (s) replik

Herr talman! Nu är vi inne på innehållet i den publikation som gjordes. Var hamnar vi om riksdagen föreskriver hur regeringens information skall vara utformad? De exempel som bl.a. Peter Eriksson nämnde tidigare är inte oomtvistade. Det finns motsatta tolkningar på vissa av de punkter som Peter Eriksson anför om hur fördraget skall tolkas, bör tolkas och kan tolkas.

Anf. 76 KENNETH KVIIST (v) replik

Herr talman! Björn von Sydow hänvisar till att det inte finns några exakta regler kring detta. Vi är i flera fall överens om skrivningarna när det gäller andra ärenden där vi riktar viss kritik mot regeringen Bildt och där det inte direkt handlar om överträdelse av regler, utan där det avser överträdelse som har att göra med allmän trovärdighet. Det är också ett fall. I en folkomröstningssituation är den frågan utbruten ur styrandet av riket. Den överläts, i alla fall med rådgivnings rätt, till folket. Det är givet att regeringen då skall handha det på ett förtroendefullt och grannliga sätt.

Det är riktigt att regeringen styr riket. Men det står ingenstans att detta att styra riket skall innebära att regeringen skall ha rätt att styra riket dithän den vill, att den också i en folkomröstningssituation skall ha rätten att försöka vilseföra folket.

Jag tycker att Björn von Sydows huvudanförande på alla väsentliga punkter egentligen visar att den kritik som vi riktar är korrekt. Han talar om att inget hindrar en regering från att använda utskottsväsendet eller kommittéväsendet i en folkomröstningssituation och att det inte heller finns regler som begränsar den propaganda som regeringen får föra. Därmed har egentligen vår kritik träffat precis rätt. Det vore bra om ni också skulle ha mod att dela den.

Anf. 77 BJÖRN VON SYDOW (s) replik

Herr talman! Det blir enklare i sådana här situationer när det handlar om allmänna val och det är partierna som skall vara representerade i kommittéer. Det blir också lättare med informationsgivningen när det är regeringen som står för den fråga som skall avgöras av folket i ett vanligt val; det blir mindre komplikationer.

Det görs gällande att det finns vilseförande argumentation osv. i broschyrerna. Det är tvistigt. Det finns många olika meningar om vad som har varit rätt eller inte. Poängen är emellertid att kritik har riktats mot regeringens föreskrifter. Det är helt rätt.

Den förekom under folkomröstningskampanjen. Varje regering som ger ut skrifter måste fundera på om skriften innehåller felaktigheter eller överdrifter och om den kan direkt motverka eventuella syften – som regeringen kan ha haft – inför ett avgörande. Den diskussion om

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m

huruvida broschyrerna var riktigt utformade eller inte som Peter Eriksson och Kenneth Kvist har fört i sakfrågorna var legitim före folkomröstningsdagen.

Anf. 78 KENNETH KVIST (v) replik

Herr talman! Det finns en skillnad. Om t.ex. en information med samma innehåll som regeringens skrift hade undertecknats av de i regeringen ingående partierna och spritts med de medel dessa partier fick för att bedriva EU-information, hade ingen haft någon som helst anledning att ta upp detta till diskussion.

Men regeringen har ändå, utöver att den är en politisk instans, också ett helhetsansvar i nationen, och framstår därför för många människor som någonting som åtminstone i en del fall bör stå över politiken. När den ger ut någonting som är förment objektivt men faktiskt på punkt efter punkt kan ifrågasättas, utnyttjar den regeringen sin position på ett otillbörligt sätt som inte inger ett gott förtroende. Den försöker manipulera folkomröstningen eller bidra till en manipulation av folkopinionen och folkomröstningen genom att utnyttja sin ställning.

Det är det vi menar har skett. Man har så att säga bakvägen förmerat ja-sidans kampanjpengar.

Anf. 79 BJÖRN VON SYDOW (s) replik

Herr talman! Det är riktigt att vi ställer stora krav på broschyrer och publikationer från en regering. Jag tror också det ligger någonting i vad Kenneth Kvist säger: Om en regering gör starkt partisinnade eller opinionsmässigt präglade uttalanden i kontroversiella frågor, kan det motverka syftet. Är en regering klok så är den mycket omsorgsfull i utformningen av sin informationspolitik.

Jag skulle vilja ställa en fråga i det här replikskiftet. Vad är det för generella regler som reservanterna skulle efterlysa för att få sina önskemål tillgodosedda? Med andra ord: Skall Sveriges riksdag, dess konstitutionsutskott, när det granskar statsråden ha mer restriktioner? Kommer vi då inte i farlig konflikt med åsiktsfrihetens principer, även när de utövas av staten i form av regeringen?

Anf. 80 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Herr talman! Jag tycker att det var intressant att lyssna till den här ordväxlingen och att Björn von Sydow visar en viss öppenhet inför det statsvetenskapliga problem som finns, nämligen hur en regering som har tagit ställning för den ena sidan i en folkomröstning skall kunna se till att demokratins krav ändå uppfylls så att också oppositionen får likvärdiga möjligheter.

Vi måste lära oss av erfarenheterna från den första folkomröstningen om EU. Det kommer nämligen flera. Det är troligt att vi får ännu en folkomröstning mot slutet av detta årtusende, efter EU:s regeringskonferens IGC 96. Danmark kommer att ha folkomröstning då, och jag misstänker att det är troligt att också vi i Sverige kommer att ha en folkomröstning.

Om inte folk skall känna sig, och faktiskt också bli, lurade, är det nödvändigt att vi finner metoder för att dels så objektivt som möjligt redogöra för vad frågan gäller, dels ge jämförbara resurser till dem som är kritiska till det resultat som regeringen medverkar till. Jag hoppas att vi kan vara överens om det.

Hur skall man då komma fram till vad omröstningen gäller? En metod som Ulf Dinkelspiel inte verkade främmande inför vid utfrågningen vore att låta några universitetsinstitutioner oberoende av varandra analysera förhandlingsresultatet och sammanfatta det på ett begripligt sätt. En annan möjlighet är kanske s.k. vetenskaplig medling, som har tillämpats av Forskningsrådsnämnden i serien Källa. Två experter med olika värderingar i sakfrågan fick först klara ut vad de var överens om och därefter ge var sin beskrivning av områden där de inte var överens. Det är inte rimligt att den regering som fört förhandlingarna själv skall kunna eller ha intresse av att helt objektivt redovisa resultatet.

När det gäller resurstilldelningen vid en folkomröstning bör man ge rimliga arbetsmöjligheter till dem som är i opposition. Den bästa modellen är förmodligen en ny s.k. Fälldindelegation, men med betydligt större resurser till sitt förfogande än vid den första folkomröstningen. Den delegationen kunde också övervaka att resursfördelningen blev någorlunda rättvis och påtala uppenbara skevheter. Det är alltså viktigt att alla som deltar i kampanjen redovisar hur mycket de disponerar och vilka som finansierar deras kampanj.

Erfarenheterna från 1994 är egentligen fruktansvärda. Konsekvensutredningarna dominerades av ja-sägare och remissbehandlades över huvud taget inte. Alla kunde se hur resursfördelningen var rent löjväckande skev.

När det gäller Riksskatteverkets broschyr fanns en sida med argument för nej och fem sidor med argument för ja, varav fyra var skrivna av UD:s handelsavdelning.

Många väntade sig säkert att regeringen och UD skulle ge en korrekt redogörelse för det avtal som folket skulle ta ställning till. Så är inte fallet. Ulf Dinkelspiel medgav vid utfrågningen att denna text var en plädering för anslutning till EU, eftersom regeringen ju tagit ställning för ett ja i folkomröstningen.

Det finns sakfel och missvisande påståenden i UD:s material, men det allvarligaste tycker jag är att man helt tigit om den avgjort viktigaste innebörden av en anslutning till EU. All offentlig makt utgår inte längre från folket. EU:s bestämmelser tar över svensk lag, även grundlag. Folket kan inte rösta bort lagstiftarna. Sverige har givit upp sin suveränitet som nation. Om detta står inte ett ord i redogörelsen för det avtal som det svenska folket skulle säga ja eller nej till.

Ulf Dinkelspiel är personligen ansvarig för de vinklade EU-broschyerna. Andra statsråd utsåg konsekvensutredningarna utan att lyckas nå balans.

Majoriteten i Centerpartiets riksdagsgrupp gör en annan bedömning och vill inte rikta någon kritik mot regeringen i denna fråga. Centern kommer alltså att rösta med majoriteten här.

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m

Jag har en annan åsikt, och jag kommer att rösta med Vänstern och Miljöpartiet i reservationerna 6 och 7, som jag yrkar bifall till.

Anf. 81 KENNETH KVIST (v)

Herr talman! Jag känner att jag på grund av reglerna inte blev riktigt klar med replikskiftet med Björn von Sydow. Därför satte jag upp mig på talarlistan en gång till.

Vi behöver inte här gå in på en djupare diskussion om statens karaktär, om vems intressen staten företräder osv. Många människor har i varje fall ideellt den uppfattningen att staten skall vara allas stat. Det är hela folkets stat – i alla fall vill vi att det så skall vara och så skall framstå.

När vi ordnar en folkomröstning i vårt land gör vi det i allmänhet därför att vi vet att folkets mening är delad. Då vill regeringen, eller det politiska systemet om vi så vill, försöka avläsa vilken folkviljan egentligen är. Men i den situationen får staten inte använda all den auktoritet den har, för att vissa makthavare av folket skall få precis det svar som de önskar. Då bortfaller ju så att säga meningen med att låta folket ge makthavarna ett råd.

Man får då, för att så att säga handha sitt innehav av statsmakten på ett trovärdigt och anständigt sätt, avhålla sig från att utnyttja positionen till att försöka manipulera eller påverka folkopinionen. Annars får man ju inte höra folkets egentliga råd. Som man ropar får man svar. Man pressar på folket sin mening. Vi menar att det är i detta avseende som man har brustit i hanteringen av det här.

Anf. 82 BJÖRN VON SYDOW (s) replik

Herr talman! Kenneth Kvists inledning är faktiskt riktig. Vi borde ha diskuterat statens begrepp.

Jag menar att staten i en parlamentarisk demokrati som ställs inför en folkomröstningssituation måste uppträda i olika roller. En roll där vi väl har kommit ganska långt i Sverige är att staten försöker finansiera olika sidor av en folkomröstning och ställa förhållandevis lika resurser till förfogande. Det är en del. Men detta förekommer inte i alla stater som använder sig av folkomröstningsinstitutet.

En annan del som berörts i ett av inläggen här – jag tror att det var ett inlägg av Birgitta Hambraeus – är statens möjlighet som lagstiftare att eventuellt föreskriva redovisningsplikt för finansiering av folkomröstningskampanjer.

Den tredje delen är den som jag tog upp. Där tycker jag inte att någon av reservanterna har något svar. En regering är grundad på regeringsförklaringen. Hur skall regeringen handla i den situationen? Här är det svårt att anlägga restriktioner i lagteknisk mening. Men det finns naturligtvis klokhet och etik som bjuder på att man icke går långt i partisinet där.

Låt mig avrunda med att säga: Inför de allmänna valen har många skrifter utgivits av många regeringar som uppfyller lägre ställda krav på allsidighet och saklighet än jag menar att det är fråga om åtminstone beträffande de här broschyrerna.

Anf. 83 KENNETH KVIST (v) replik

Herr talman! Det finns ändå en skillnad här, Björn von Sydow. I de allmänna valen till riksdagen är det ju faktiskt regeringarna som granskas och ifrågasätts. Om en regering lämnar ut en ”propagandapräglad” broschyr skulle kanske också jag ha synpunkter på det när det gäller sättet att använda statsmedlen, för det här borde vara partiernas sak i valen. Likväl är broschyren kritiserbar på ett annat sätt och också lätt genomskådlig för människor som är för eller emot regeringen.

Här gäller det dock en sakfråga. Staten skall pejla folkets vilja. Men sedan använder ena sidan statsmakten för att påverka folkviljan. Jag menar att man brister i omdöme och i den oväld som borde finnas när man använder statsmakten till att ge ut vinklad information och till att under en sorts vetenskaplig mask konstruera vinklade rapporter som talar om hur förträffligt allt kommer att bli bara vi kommer med i EU.

Det är klart att det inte går att sätta upp entydiga regler. Men, som jag tidigare sade, vi granskar faktiskt också omständigheter och förhållanden som har att göra med ett allmänt trovärdigt beteende och en allmänt trovärdig behandling av staten och dess resurser.

Anf. 84 PETER ERIKSSON (mp)

Herr talman! Jag vill gärna ge ett kort svar på Björn von Sydows fråga här.

Vi kan isolerat se till informationshanteringen och de hushållsfoldrar som gick ut till svenska folket veckorna före folkomröstningen. Och vi kan tänka oss – överfört på de allmänna valen – att den borgerliga regeringen valet 1994 under veckorna före de allmänna valen med regeringsmedel går ut med kanske flera informationsfoldrar eller med stora annonser i dagspressen där man säger att en ny socialdemokratisk regering vore en fara för landet samt att Moderaterna eller den borgerliga regeringen är en garanti för att trygga landets säkerhet, för att bevara ekonomiskt oberoende etc. Det rör sig alltså om ganska tunga argument i en känslig situation.

Tycker då inte Björn von Sydow att det vore ett sätt att missköta sin ställning som regeringsinnehavare och att otillbörligt utnyttja sin position? Jag är ganska övertygad om att Björn von Sydow skulle tycka att det var ett mycket allvarligt övergrepp. Det är också precis vad som hände inför folkomröstningen om EU.

Att konstitutionsutskottets majoritet inte reagerar ordentligt på den frågan tycker jag innebär ett allvarligt prejudikat som i framtiden kan innebära att regeringar ännu mer agerar utifrån sin position – sin maktställning och sina finansiella resurser – där partistöden bara blir en liten del.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

EU-frågor m.m

Anf. 85 BJÖRN VON SYDOW (s)

Herr talman! Peter Erikssons ordval här liksom reservationens avslutning är mycket långtgående i skildringen av hur både de aktuella broschyrerna såg ut och skissen till en tilltänkt plädering skulle ha varit. Det är självklart att en broschyr som den som Peter Eriksson skisserar inte skulle accepteras. Men hur var det med broschyrerna? Ja, de ledde fram till att det tydligt klargjordes att det handlar om att den enskilde skall rösta ja eller nej. Det talades om att det var för en folkomröstnings skull, och det klargjordes att det var fråga om den enskildes ja eller nej.

Peter Erikssons jämförelse haltar. Jag misstänker att den tilltänkta broschyren från den gamla borgerliga regeringen inte skulle ha uppmanat till att rösta antingen med regeringen eller med oppositionspartierna.

Anf. 86 PETER ERIKSSON (mp)

Herr talman! Jag tycker att det är bra att Björn von Sydow erkänner att den här principen/det här prejudikatet i längden inte håller.

Någonstans finns en gräns för när man kan använda regeringens resurser på ett helt otillbörligt sätt. Där måste konstitutionsutskottet reagera. Jag menar att fallet i höstas är ett sådant exempel på grova övertramp från regeringen. Det är sakfrågorna som vi till syvende och sist hamnar på. Björn von Sydows inledande diskussion om att det inte finns någon grund för kritik på grund av att det inte finns regler i grundlagen om detta faller helt och hållet. Det är alltså sakfrågorna vi borde ha diskuterat, liksom innehållet i broschyren. Vi borde ha frågat: Är det här en någorlunda korrekt verklighetsbeskrivning eller inte? I det här fallet är det inte så.

Anf. 87 BJÖRN VON SYDOW (s)

Herr talman! Nej, det är inte så. Peter Eriksson och andra opponenter har inte kunnat anvisa någon väg för hur en grundlagstiftning eller annan lagstiftning skulle se ut som reglerar hur regeringen skall kunna använda informationstekniska medel.

I flera anföranden har jag sagt att en klok regering förstå att går man för långt så kommer det att vändas mot regeringen. Den offentliga granskningen av allt som publiceras, från regeringen och andra, är nödvändig. Det är i en kampanj – en valkampanj eller en folkomröstningskampanj – som den diskussionen hör hemma, *inte* i något som har formen av granskningar i efterhand av konstitutionsutskottet eller av försök till inskränkningar eller preciseringar i åsiktsfriheten i vårt land.

Anf. 88 PETER ERIKSSON (mp)

Herr talman! Björn von Sydow pratar om vad en klok regering skall göra. Jag pratar om vad ett klokt konstitutionsutskott bör göra i ett sådant här läge. Det är uppenbart att vi måste se till att det inte blir ytterligare sådana här situationer i framtiden och att vi i det här läget måste reagera mycket bestämt mot den tendens som finns till att regeringspartierna vid allmänna val eller folkomröstningar inte utnyttjar

regeringens ställning, maktposition och finanser för egna partipolitiska syften.

Volvo–Renault-affären och tidigare regeringars kontakter med bilindustrin
(avsnitt 13.1)

Anf. 89 BIRGER HAGÅRD (m)

Herr talman! Volvo–Renault-frågan har tagits upp på utskottets eget initiativ. Man har också ägnat en del uppmärksamhet åt tidigare regeringars agerande när det gäller den svenska bilindustrin. Det gäller t.ex. Volvos etablering i Uddevalla 1985 och Saab-Scantias etablering i Malmö 1986. Om de tidigare affärerna kan väl sägas att utskottet inte närmare tagit fram konstitutionella aspekter. Man kan konstatera – men det visste vi ju redan förut – att det sannerligen inte var några lysande resultat som uppnåddes vare sig i Uddevalla eller i Malmö. Men det har varit en sak för Riksdagens revisorer att se närmare på.

Det är naturligtvis varje regering obetaget att fatta okloka politiska beslut; det är inget som i och för sig angår konstitutionsutskottet. Där-
emot kan vi se att frågan har en ideologisk skiljelinje mellan en socialdemokratisk uppfattning, eller skall vi säga en vänsteruppfattning, och en borgerlig uppfattning. Från socialdemokratisk sida och från vänstersidan över huvud taget har man inte någonting emot att staten och regeringen ordentligt lägger sig i vad industrin sysslar med.

Den här frågan har två delar. Den ena gäller informationssidan. Jag vill påminna om att hela det här Volvo–Renault-spektaklet pågick från 1990 fram till, låt oss säga, den 2 december 1993 då den tilltänkta fusionen definitivt sprack.

Informationssidan är alltså den ena delen. Det har varit mycket diskussion om huruvida den svenska regeringen var informerad om vad som hände under perioden från den 22 november 1993 till den 2 december 1993. Det tragiska i det här sammanhanget är de många insinuationer som förekom, inte minst från konstitutionsutskottets tidigare ordförande Thage G Peterson, både i artiklar och vid utfrågningar – alltsammans uppenbarligen i syfte framför allt att smutskasta förre statsministern Carl Bildt och också förre utrikeshandelsministern Ulf Dinkenspiel. Det var detta som föranledde statsminister Carl Bildt att skriva sitt brev till konstitutionsutskottet, något som skall behandlas senare.

Carl Bildt och regeringen fick inte någon information från den 22 november till den 2 december. Motsatsen skulle ha hävdats av Thage G Peterson, som vid inte mindre än sex tillfällen sade att han visste att regeringen skulle ha fått någon typ av information. Han gavs många möjligheter att närmare förklara vad det var han visste, när han hade fått upplysningarna och från vem han hade fått upplysningarna. Senast var det, vill jag minnas, vid en utfrågning den 19 april. Men något besked kom aldrig.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

*Volvo–Renault-affären
och tidigare regeringars
kontakter med
bilindustrin*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Volvo–Renault-affären
och tidigare regering-
ars kontakter med
bilindustrin*

Vi kan alltså konstatera att informationsfrågan varit den ena sida av saken. Det har inte lyckats för utskottet att på den punkten klarlägga vad som har hänt respektive vad som inte har hänt. Pehr G. Gyllenhammar uppger att han definitivt inte visste om att affären skulle spricka förrän vid styrelsemötet den 2 december.

Den andra fråga som har tagits upp och diskuterats gäller vilken ställning regeringen skall ta. Carl Bildt förklarade tydligt vid utfrågningen våren 1994 att hela affären inte var ett ärende för regeringen och att det var en medveten politik från regeringens sida att ansvaret skulle ligga hos Volvo.

Detta tas nu till intäkt av vänstermajoriteten för att anklaga regeringen för passivitet. Tvärtom måste det naturligtvis ses som något i hög grad positivt – i varje fall från borgerlig utgångspunkt – att man i regeringen gjorde en klar boskillnad mellan sitt eget och det enskilda näringslivets ansvarsområde. Fusionen var en sak uteslutande för Volvos bolagsstämma.

Den omständigheten att majoriteten i utskottet nu vill göra en politisk sakbedömning och anklaga regeringen för att ha en annan uppfattning är naturligtvis någonting som inte har det ringaste med konstitutionella aspekter att göra.

Herr talman! Från den utgångspunkten kan jag inte finna annat än att den kritik som framförts enbart är partipolitiskt betingad och inte har någonting med själva sakfrågan att göra. Den bör därför avvisas. Jag yrkar bifall till reservation nr 9, vilket jag för resten gjort tidigare också.

Anf. 90 HÅKAN HOLMBERG (fp)

Herr talman! Kärnan i ärendet är egentligen det som Birger Hagård kallade för den andra delen av frågan, nämligen vilken uppgift och vilken ställning regeringen har.

Jag kan konstatera att det handlar om att vi har olika syn på vilken regeringens uppgift i sådana här situationer är. Därmed är det inte riktigt fråga om ett konstitutionellt problem i den vanliga bemärkelsen här, utan det är två näringspolitiska ideologier som bryts.

Vi i Folkpartiet anser att staten skall styra inom allmänna ramar och regler och inte gå in i enskilda beslut. Socialdemokratin har en annan uppfattning i någon form. Den är mer eller mindre långt driven, kanske beroende på schatteringar inom partiet.

Jag tror att vi kommer att få leva med den här debatten under all överskådlig framtid. Frågeställningen lär överleva också de statssocialistiska systemens kollaps i Östeuropa.

Ändå finns det en del empiriskt material som man, om debatten gällde näringspolitik, skulle kunna anföra till stöd för den hållning som vi i Folkpartiet tillsammans med Moderaterna och Centerpartiet har intagit. Varje gång staten har försökt bete sig som majoriteten önskat och när boskillnaden inte riktigt har iakttagits, har det gått mer eller mindre dåligt, ofta mer.

Det finns en formulering i majoritetens text om att regeringen skulle ha visat bristande intresse och ansvar i en fråga av så stor betydelse för

landet som Volvo–Renault-affären. Samma formulering kan faktiskt användas om precis motsatt hållning; det hade varit att visa bristande intresse och ansvar om regeringen försökt blanda sig i och bryta bostadsskillingen. Jag tror faktiskt att den är nödvändig för både näringslivets och politikens långsiktigt positiva utveckling.

Jag kommer att nöja mig med dessa enkla konstateranden. Det avgörande för Folkpartiets del är att inget konstitutionellt fel har kunnat påvisas. Den andra debatten kan man föra om man har lust, men jag tycker inte att detta är riktigt rätt tillfälle.

För att underlätta för sekretariatet skall jag passa på att yrka bifall i ordentlig ordning till reservationerna 4, 9, 13, 15, 16, 17, 19 och 21.

Anf. 91 NILS-GÖRAN HOLMQVIST (s)

Herr talman! I regeringsformens 1 kap. 4 § står: ”Regeringen styr riket. Den är ansvarig inför riksdagen.”

I Sverige finns knappt en handfull företag som kan betraktas som någon form av symboler för Sverige. Till de företagen hör tveklöst Volvo, vars bilar världen över kopplas samman med Sverige och svensk industriell produktion.

När beskedet om ett planerat samgående mellan Volvo och Renault kom var det rimligtvis inte endast en angelägenhet för de berörda företagen utan också en angelägenhet för Sverige som nation.

Även om regeringens bedömning av kanske både ideologiska och andra skäl var att man inte kan bestämma över ett företags agerande, är det ändå rimligt att förvänta sig av landets regering att den med största intresse försöker följa processen och se vad den genom sitt agerande i sammanhanget kan ta till vara för våra svenska nationella intressen. Regeringens uppgift är ju att styra riket.

Företaget Volvos betydelse för Sverige behöver väl knappast beskrivas. Volvo har inte bara betydelse för sysselsättningen i Västsverige utan fungerar som motor för mängder av underleverantörer över hela landet. Vissa regioner är helt beroende av Volvo och dess framgångar.

Ur den synvinkeln borde det vara självklart för en regering att noga följa utvecklingen när Volvo går in i förändringar av den storleksordning som det var fråga om vid planerna för samgåendet med Renault.

Herr talman! Den fråga som kommit upp kring regeringens agerande vid Volvo–Renault-affären berör egentligen i huvudsak regeringens kännedom om affärens utveckling under den dramatiska slutfasen – de tio dagarna innan Volvo–Renault-affären sprack och Pehr Gyllenhammar såg sig föranlåten att lämna ledningen för Volvo. Bakom frågan ligger bl.a. en undran i vad mån regeringens ledamöter haft sådan kunskap om affärens faktiska utveckling att de kunnat förutse de kraftiga ändringar i aktiekursen för Volvo som blev följderna av att affären sprack.

Att dra hela förhistorien till den spruckna affären är, herr talman, att i onödan ta kammarens tid i anspråk. Den är i dag väl känd.

Det är också väl känt att den spruckna affären gömmer många undertoner och att den ackompanjerades av såväl sakliga som mer känslor-

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

*Volvo–Renault-affären
och tidigare regeringars
kontakter med
bilindustrin*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Volvo–Renault-affären
och tidigare regering-
ars kontakter med
bilindustrin*

laddade argument blandade med makt- och inflytandefrågor. Allt finns väl omvitnat i mängder av tidnings- och tidskriftsartiklar.

Med tanke på Volvos oomtvistade betydelse för landet är det bristande intresse som regeringen enligt egen utsago visade för affären anmärkningsvärt.

I ett läge där både person- och grupp motsättningarna var så uppenbara och där osäkerheten inför affärens slutgiltiga utgång ständigt stegrades hade det egentligen varit naturligt om regeringen haft en egen kontaktperson med uppdrag att följa turerna. Att i den dramatiska och mycket känsliga slutfasen av affären inte ens försöka följa utvecklingen genom frågor till eller information från Volvos ledning eller personer med god insikt i Volvo, förefaller mer än oansvarigt.

Enligt regeringens eget uttalande fanns det ingen kontakt mellan regeringen och ledningen för Volvo mellan den 22 november 1993 och den 2 december samma år, tio dagar fyllda av dramatik och svängande priser på Volvoaktier.

Regeringen Bildt hävdar att man under nämnda tid fick sin information genom massmedierna och därför var precis lika välinformerad som vilken annan svensk som helst.

I det brev Pehr Gyllenhammar skrivit till konstitutionsutskottet finns det inget belägg för att inga kontakter förevarit mellan Volvos ledning och regeringen under nämnda period.

Pehr Gyllenhammar gör i brevet gällande att han informerat regeringen kontinuerligt. Han antyder dessutom att det funnits även andra informationskällor till regeringen. Däremot säger han ingenting om när informationerna mellan honom och regeringen eventuellt upphörde.

Det som är känt om Pehr G. Gyllenhammar som person är att han är oerhört noggrann och att han har för vana att informera. Enligt de människor som genom åren funnits nära Pehr G. Gyllenhammar är regeringens försäkran om att inga kontakter eller informationer förelåg under de tio dramatiska slutdagarna mindre trovärdig.

Pehr G. Gyllenhammar lär ha informerat troget och alltid efter samma lista av informationstagare.

Även om det inte är konstitutionsutskottets sak att utreda i vad mån regeringen hade eller inte hade någon saklig analys av hur man ville att affären mellan Volvo och Renault skulle landa, så finns det ändå anledning att ifrågasätta om regeringen Bildt genom sitt agerande verkligen tog till vara chansen att bevaka nationens intressen.

Den bild man får av regeringens agerande är spretig. Regeringen lyfte egentligen inte ett finger i affären, utöver det gentemot Frankrike diplomatiskt nödvändiga.

I en vitbok utgiven av Aktiespararna, en av de organisationer som hårdast drev kampanjen mot sammanslagningen, säger deras vice ordförande – en gammal god vän och under lång tid nära medarbetare till Carl Bildt – direktör Gunnar Ek: "Vi fick klara indikationer på att regeringsmedlemmar bakom såväl skål och vägg förklarar att självklart är vi emot affären."

Det som absolut gör regeringens försäkran om bristande information mindre trovärdig är de nära kopplingar som flera av statsråden i

regeringen Bildt, inklusive statsministern själv, hade till svenskt näringsliv och självfallet också till Volvo.

Om den beskrivning regeringen ger av sitt handlande stämmer, så är det ur konstitutionell synpunkt anmärkningsvärt att landets regering låter tio kritiska dagar gå utan att skaffa sig information för att eventuellt med denna kunna bruka regeringsmakten till landets fromma.

Anf. 92 BIRGER HAGÅRD (m)

Herr talman! Jag lyssnade med stort intresse på vad Nils-Göran Holmqvist skulle säga. Jag fann inte ett enda argument för en konstitutionell kritik mot regeringen i det här hänseendet. Han säger att regeringen borde ha informerat sig att den borde ha gripit in. Det är just här den ideologiska skiljelinjen går.

Jag konstaterar att den socialdemokratiska regeringen gjorde sig skyldig till utomordentligt allvarliga fel när det gällde både Volvo i Uddevalla och Saab-Scania i Malmö. Men det var politiska beslut. Dem bekämpar vi politiskt, i valrörelser och andra sammanhang. Här var det på samma sätt ett politiskt beslut att inte lägga sig i vad det enskilda näringslivet har för sig.

Det var en plaidoyer för en socialistisk näringspolitik som Nils-Göran Holmqvist kom med i det här sammanhanget. Han talade om Volvo som symbol för Sverige. Det finns en mängd symboler för Sverige, även andra industriföretag. Vi kan nämna Ericsson och det företag som tillverkar Kalles kaviar, där det väl inte finns något svenskt intresse längre. Det har gått över till Norge. Det finns många andra företag som naturligtvis till stor del är utlandsägda. Industrier som symboler för Sverige får vi kanske vara litet försiktiga med i framtiden.

Det som gör mig litet beklämd i sammanhanget är att vi i majoritetstexten mitt på s. 143 ser ett resonemang om vad Gyllenhammar sagt och inte sagt. Sedan står det så här: Detta kan uppfattas så att Per G. Gyllenhammar känner till att andra än han själv informerade regeringen.

Majoritetssidan fortsätter alltså med de insinuationer som vi fick i sådant övermått i tidigare sammanhang. Detta är något som i hög grad måste beklagas och som man egentligen borde hålla sig för god för.

Anf. 93 HÅKAN HOLMBERG (fp)

Herr talman! Denna replik måste få två beståndsdelar. Först måste jag reagera en smula mot Nils-Göran Holmqvists beskrivning av vad som är regeringens uppgift. Regeringen styr riket, säger han. Ja, regeringen styr riket under lagarna. Detta är faktiskt ganska väsentligt. Det är bl.a. konstitutionsutskottets uppgift att granska huruvida den styrelse som bedrivs är i enlighet med grundlagarna och vanliga lagar eller om man möjligen förbryter sig mot dem på något sätt.

Med Nils-Göran Holmqvist definition, som jag hoppas inte var riktigt genomtänkt, blir det legitimt för vilken regering som helst att gripa in och, för att citera honom själv, ”bruka regeringsmakten till landets fromma” i vilken fråga som helst som man för ögonblicket tycker är viktig. Det är just för att förhindra att sådant kan ske som vi har ett

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

*Volvo–Renault-affären
och tidigare regeringars
kontakter med
bilindustrin*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Volvo–Renault-affären
och tidigare regering-
ars kontakter med
bilindustrin*

*Statsminister Carl
Bildts brev till
konstitutionsutskottet
den 4 maj 1994*

konstitutionsutskott och även en del andra institutioner. Detta är den ena delen i den replik som är nödvändig på Nils-Göran Holmqvists anförande.

Jag kommer nu till den andra delen. Låt oss anta att regeringen hade gjort det som Nils-Göran Holmqvist rekommenderade, utsett en kontaktperson för att inifrån på något sätt följa processen mellan Volvo och Renault eller kanske i något annat företag. Kalles kaviar har nämnts. Anta att detta hade skett! Vad blir konsekvensen? Vi kan inte veta säkert. Men man kan mycket väl tänka sig en situation där man låser företagen vid olika bedömningar som regeringen gör. Man blockerar kanske förhandlingar. Man kanske skapar en situation där utfallet, vilket det nu blir i olika hypotetiska fall, blir sämre än som skulle ha varit fallet annars, därför att just boskillnaden mellan politik och det som måste vara näringslivets egen sektor av beslutsfattande bryts igenom. Jag vill varna mycket bestämt för föreställningen att man skulle kunna lösa några problem med kontaktpersoner. Det kan bli precis tvärtom.

*Statsminister Carl Bildts brev till konstitutionsutskottet den 4 maj 1994
(avsnitt 13.2)*

Anf. 94 BIRGER HAGÅRD (m)

Herr talman! Den här frågan hänger intimt samman med den fråga vi förut berörde, nämligen Volvo–Renault-affären. Jag talade redan förut om de många insinuationer som kom från förre ordföranden i konstitutionsutskottet, Thage G Peterson, när han gång efter annan hävdade att Carl Bildt eller Ulf Dinkelspiel skulle ha fått information från något håll, kanske från Pehr G. Gyllenhammar. Han sade sig veta detta, men han preciserade aldrig någonsin sin del i det hela.

Så småningom reagerade Carl Bildt, vilket jag förstår till fullo. När detta upprepades gång efter annan, trots att man vid utskottsutfrågningar klargjort att man inte hade den kännedom som i synnerhet ordföranden i KU hade påstått att man hade, reagerade Carl Bildt. Han skrev ett brev till konstitutionsutskottet där han sade att han ville ha fram vad som var sanning i de här frågorna, att han ville ha fram vilka uppgifter som var korrekta och vilka som inte var det.

Nu heter det från majoritetens sida att Carl Bildt därmed skulle ha lagt sig i konstitutionsutskottets arbete, i synnerhet den del som gällde hans egen tjänsteutövning.

Vid det senaste förhöret med Thage G Peterson i april i år gjorde vi försök att få fram från Thage G Peterson vad det nu var han egentligen visste. Han sade sig då vid tre eller möjligen fyra tillfällen ha fått uppgifter från Pehr G. Gyllenhammar. Men när och vilka de här uppgifterna var ville han inte svara på. Vi fick inga som helst raka svar från Thage G Peterson, som i de här utfrågningarna, kan man väl säga, själv tog otillbörligt stor del i ”förföljelsen” av Carl Bildt och Ulf Dinkelspiel.

Det är naturligtvis ingenting som hindrar en statsminister att skriva ett brev till konstitutionsutskottet. Det finns inga konstitutionella regler, det finns ingen praxis som skulle förhindra att han gör på det viset. Sedan är det naturligtvis utskottet obetaget att göra vad det vill med brevet i fråga.

Men det är naturligtvis inte korrekt, som majoriteten vill göra gällande, att Carl Bildt på något sätt skulle ha lagt sig i utskottets arbete. Hedern påbjöd i det här fallet att man fick klarlagt det som har blivit fördolt, och som jag inte heller kan förstå varför det fortfarande skall behöva vara fördolt. Om man säger sig ha visshet om att någonting har timat, varför inte säga rent ut vad det är? Något svar på den frågan har vi aldrig någonsin fått.

Därför blir majoritetens uppfattning i det här fallet ett slag i luften. Den kan inte tas till intäkt för att vara någonting annat än just en politisk förföljelse.

Jag yrkar avslag på utskottets hemställan, och jag yrkar med detta också bifall till reservation 10. Även det har jag yrkat förut.

Anf. 95 KURT OVE JOHANSSON (s)

Herr talman! Låt mig innan jag glömmer bort det säga att det naturligtvis är befängt av Birger Hagård att påstå att det skulle röra sig om politisk förföljelse. Att kalla det för politisk förföljelse att alla partier utom Moderaterna i konstitutionsutskottet har gjort en gemensam skrivning, det faller på sin egen orimlighet, Birger Hagård!

Herr talman. Låt mig emellertid i det här ärendet upprepa vad jag sade i min inledning, nämligen att det faktiskt är beklagligt att Moderaterna i konstitutionsutskottet saknat kuraget att som alla andra partier ta avstånd från f.d. statsminister Carl Bildts brev och hans försök att blanda sig i konstitutionsutskottets granskningsarbete. Att det är en inblandning i granskningsarbetet är ju helt uppenbart.

Den moderata reservationen med anledning av Carl Bildts brev till KU, med en direkt uppmaning att granska utskottets förre ordförande, är utan jämförelse den mest bedrövliga som har fogats till ett utskotts-betänkande i Sveriges riksdag. Reservationen saknar faktiskt motstycke.

Det är för mig närmast ofattbart att ledamöter i ett konstitutionsutskott ens vill sätta sina namn under ett sådant dokument. Det är ynkedomens seger över förnuftet. Det är inte granskning, Birger Hagård, utan enbart advokatyr av sämsta tänkbara slag.

Att som reservanterna försöka rentvå en f.d. statsministers makalösa klavertramp genom att hävda att han vill slå vakt om heder och etik är en argumentering på så låg nivå att den inte är värd att bemötas.

Jag kan måhända förstå att en statsminister som Carl Bildt kan ha upplevt KU:s granskning som både obekvämt och besvärande. Men det, Birger Hagård, rättfärdigar inte på något sätt Carl Bildts brev till utskottet om att granska dess ordförande.

Det mest rakryggade hade varit att tillstå att brevet var en förlöping i stridens hetta och att det aldrig skulle ha skrivits, än mindre ha sänts i väg. Carl Bildt skriver i brevet: ”Mot bakgrund av den vikt som

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Statsminister Carl
Bildts brev till
konstitutionsutskottet
den 4 maj 1994

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Statsminister Carl
Bildts brev till
konstitutionsutskottet
den 4 maj 1994

utskottets ordförande gett sina anklagelser såväl i den offentliga debatten som i utskottets arbete förutsätter jag att utskottet inte skiljer sig från sitt arbete denna vår utan att ha tagit ställning till om dess ordförandes uppgifter är korrekta eller inte.”

Det är otvetydigt en begäran om att utskottet skulle granska sin egen ordförande. Formuleringen kan under inga omständigheter misstolkas. Alla försök till bortförklaringar, Birger Hagård, är löjväckande.

Grundlagen är också klar. Den medger inte att konstitutionsutskottet granskar hur riksdagens ledamöter eller utskottets ordförande utövar sina uppdrag.

Jag tycker att det är närmast genant att Carl Bildt och hans partivänner i KU inte känner till detta.

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört måste naturligtvis Carl Bildt klandras för sitt tilltag att i ett granskningsärende av regeringens agerande skriva till utskottet och uppmana till granskning av utskottets ordförande. Det tilltaget vittnar om förakt för både konstitutionen och den demokratiska ordning vi har byggt upp i Sverige för att skapa en rimlig balans mellan riksdag och regering och där riksdagen – representerande den yttersta folkmakten – har KU som instrument för att följa upp att regeringen i sin handläggning och ämbetsutövning inte gör våld på vare sig grundlagen eller annan av riksdagen beslutad och för regeringsarbetet relevant svensk lag.

Herr talman! Jag tänker inte begära någon replik i detta ärende. Jag hoppas innerligt att den omdömeslöshet som kommit till uttryck genom brevet till KU aldrig upprepas.

Anf. 96 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Herr talman! Jag fäste mig naturligtvis vid de som vanligt mycket timida ord som användes av Kurt Ove Johansson. Det är inte alls så att moderaterna saknar kurage i den här frågan. Men vår indignation när vi fick se dessa uppträdanden var nog lika stark som den som kom till uttryck hos Carl Bildt. Det var fråga om uppenbara övergrepp mot förre statsministern och Ulf Dinkelspiel.

Vi tycker att det hade varit på sin plats att man inom utskottet hade försökt att klara ut vad som var rätt och fel. Statsministern skriver brev till konstitutionsutskottet precis som vilken medborgare som helst. Det var vår sak att bedöma hur vi skulle ha ställt oss till brevet. Jag menar att utskottet gjorde fel som inte klargjorde vad som var rätt och sant.

Anf. 97 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Herr talman! Min och Folkpartiet liberalernas grundläggande syn på den här frågan har jag redan redogjort för. Därför räcker det nu med att jag konstaterar att jag har stor förståelse för den irritation som drev Carl Bildt att skriva brevet till KU. Men jag tycker ändå inte att det var bra. Synpunkterna kunde och borde ha framförts på annat sätt. Det är viktigt att slå vakt om konstitutionsutskottets integritet. Det är angeläget att vi undviker att glida in i en praxis med skrivelser från det ena

statsrådet efter det andra som kan tänkas ha åsikter om på vilket sätt och med vilka frågor utskottet bör arbeta.

Det är två aspekter på ett och samma problemkomplex. Jag är medveten om att det kan vara svårt att inse att man kan ha båda dessa åsikter samtidigt, men det är fullt möjligt och de är fullt förenliga med varandra.

Anf. 98 KENNETH KVIST (v)

Herr talman! Irritation eller inte, men respekten för KU:s integritet kräver att den som granskas av KU varken med brev eller på annat sätt skall ifrågasätta eller försöka påverka granskningen eller den som granskar.

Det som utskottsmajoriteten, med undantag av moderaterna, står för är alldeles rätt och nödvändigt att säga.

Den rättsuppfattning som ligger bakom utskottsmajoritetens förslag kan vi hitta exempel på inom ett helt annat område, nämligen idrotten. Där förekommer också granskning, granskning av domare t.ex. Den domare som tillskrev en granskare för att försöka påverka betygsättningen av honom, skulle ha dömt färdigt i de flesta lagidrotter. Därigenom skulle han också få en förintande kritik.

Detta är ett olämpligt uppträdande av en statsminister, oavsett om han hade anledning till irritation eller inte. Man försöker inte ingripa i KU:s granskning.

Anf. 99 PETER ERIKSSON (mp)

Herr talman! Det här är årets mest solklara fråga. Det kan inte råda något som helst tvivel om att Carl Bildts agerande var mycket olämpligt. Med det som utgångspunkt räcker det med att Birger Hagård gör bort sig här i talarstolen. Inom Moderaterna måste ni faktiskt fundera över hur ni agerar i de här frågorna. Ni betar er som småbarn när ni inte kan acceptera att Carl Bildt faktiskt har begått ett uppenbart fel. Att prata om förföljelse är ju fullkomligt snett. Någon överensstämmelse mellan orden och verkligheten måste ändå finnas. Bifall till utskottet!

*Försäljningen av statligt ägda aktier i Assi Domän AB
(avsnitt 14)*

Anf. 100 JERRY MARTINGER (m)

Herr talman! För att koncentrera de statliga delarna av skogsindustrin och skapa ett företag med stark internationell konkurrenskraft bildades Assi Domän AB i slutet av 1993. Som ett led i privatiseringen av statliga företag beslutades därefter att högst 49 % av statens aktier i detta bolag skulle säljas till allmänheten, anställda och institutionella placerare. Samtidigt ansökte Assi Domän om notering på Stockholms fondbörs.

Det var Carnegie Fondkommission AB som erhöll huvuduppdraget att leda försäljningen av aktierna tillsammans med Svenska Handels-

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Statsminister Carl

Bildts brev till

konstitutionsutskottet

den 4 maj 1994

*Försäljningen av
statligt ägda aktier i
Assi Domän AB*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Försäljningen av
statligt ägda aktier i
Assi Domän AB*

banken, S-E-Banken, Nordbanken, Föreningsbanken, Sparbanken och Posten.

Dåvarande näringsministern Per Westerberg har vid utfrågning inför konstitutionsutskottet uppgett att regeringen inför försäljningen hade målsättningen att åstadkomma ett mycket spritt ägande av aktierna i Assi Domän och att Assi Domän-aktien skulle bli en veritabel folkaktie. Den breddning av ägandet som var målet låg också väl i linje med de motiv för ägarspridning som regeringen uttalat bl.a. i propositionen 1991/92:69 om privatisering av statliga företag.

Från Näringsdepartementets sida har uppgetts att den kritik som framförts i samband med privatiseringen av Celsius Industrier AB hade stor betydelse vid diskussionen om vilket förfaringsätt som skulle användas vid prissättning och tilldelning av Assi Domän-aktierna. Kritiken mot försäljningen av Celsiusaktierna hade inriktat sig på dels att anbudsgivarna var alltför få och att priset därför hade kommit att fastställas till ett för lågt belopp, dels att Celsius styrelse hade det avgörande inflytandet över tilldelningen av aktier.

Inte minst mot bakgrund av denna kritik ville man enligt Näringsdepartementet vid försäljningen av Assi Domän-aktierna i stället ha ett auktionsförfarande med många anbudsgivare när det gällde prissättningen och en automatisk modell när det gällde tilldelningen. Fördelen med en automatisk tilldelningsmodell var att ingen kunde ifrågasätta tilldelningen eftersom det var omöjligt att styra denna. Ingen subjektiv bedömning av köparna skulle ske, varvid inga misstankar om godtycke vid tilldelningen skulle kunna uppstå. Enligt departementet gjordes dessutom bedömningen att ett selektivt tilldelningsförfarande skulle ha inneburit att man fick färre anbudsgivare med lägre försäljningspris som följd.

Innan man fattade något slutligt beslut om försäljningen inhämtade man synpunkter från Privatiseringskommissionen. Kommissionens skriftliga yttrande tog visserligen enbart sikte på prissättningsmetodiken, mot vilken man inte hade någon erinran, men företrädare för kommissionen har inför utskottet uppgivit att man självfallet även hade yttrat sig över den föreslagna tilldelningsmodellen om man hade "känt oro" för den.

Eftersom svenska staten dessutom skulle ha kvar 51 % av aktierna, samtidigt som aktier skulle säljas i så små poster att spridningen skulle bli stor, ansåg departementet att det inte var nödvändigt att göra någon annan kvalitetsbedömning av köparna än att transaktionerna inte utgjorde ett led i ekonomisk brottslighet.

Herr talman! Användningen av modellen automatisk tilldelning innebär att man när anbudstiden gick ut på kvällen den 7 mars 1994 hade 10–20 anbudsgivare som man vid en första anblick inte kände närmare till. Trots att man gjorde efterforskningar återstod vid lunchtid den 8 mars ett tiotal anbudsgivare som man inte kunde identifiera. Därigenom visste man självfallet inte heller något om deras betalningsförmåga eller allmänna kvalitet. Några tecken på brottslighet i sammanhanget fanns inte.

Eftersom det i prospektet hade angivits att priset på Assi Domän-aktierna skulle offentliggöras den 9 mars och att avräkningsnotorna avseende anbudsförfarandet denna dag skulle börja utsändas till dem som erhållit tilldelning valde man att utan tidsutdräkt fatta beslut om pris och tilldelning i anbudsomgången.

Att skjuta på beslutet om tilldelning för att försöka göra ytterligare undersökningar beträffande de okända anbudsgivarna hade inte varit särskilt klokt, eftersom man då hade äventyrat hela emissionen.

I en sådan situation hade man självfallet tvingats lämna dörren öppen för dem som ville kliva av och ompröva sitt anbudsbeslut. Detta hade i sin tur påverkat anbudet negativt. Dessutom hade det uppstått en osäkerhet om aktiens värde på aktiemarknaden. Det hade redan spekulerats en del i tidningarna om huruvida Assi Domän-aktien över huvud taget var köpvärd till de kurser som kunde förväntas.

Att skjuta på tilldelningsbeslutet bara någon dag hade för övrigt inte tjänat mycket till. Den företrädare för Finanspolisen som hörts inför utskottet, kommissarie Åke Sundgren, har uppgivit att det kunde ta både veckor och månader att få fram uppgifter om vissa utländska anbudsgivare och att man, för den händelse man fick fram några uppgifter över huvud taget, inte ens kunde vara säker på om dessa var korrekta, eftersom registreringssystemen i andra länder inte motsvarar det svenska.

Sundgren har i övrigt uppgivit att han inte kunnat se några tecken på att penningtvätt förekommit i samband med försäljningen av Assi Domän-aktierna och att inte heller den specialåklagare på ekonomiska brott, statsåklagaren Bernt Adamsson, som Sundgren kopplat in, kunnat konstatera något brottsligt i ärendet.

Av Per Westerbergs uppgifter inför utskottet har visserligen framgått att han varit mindre nöjd med att vissa köpare erhållit tilldelning. Men det är inte samma sak som att han menat att tilldelningen till dessa köpare fysiskt sett borde ha stoppats. Westerbergs uttalande har haft en mera etisk innebörd. Han har menat att han inte ansett sig kunna hindra dem från att vara med eftersom alla skulle behandlas lika vid Assi Domän-emissionen. Men i likhet med varje stor företagsägare ville han självfallet att de nytillkomna övriga ägarna skulle ha ett så propert rykte som möjligt.

Herr talman! Det är svårt att tyda utskottsmajoritetens text på annat sätt än så, att man anser att det skall vara förenat med starka restriktioner att få köpa aktier i en sådan här emission och att alla som vill köpa skall utsättas för en djupgående kontroll med avseende på laglydnad.

Detta är enligt moderat mening en helt orealistisk inställning. En sådan kontroll skulle vara oerhört ingripande och skulle över huvud taget inte vara möjlig att genomföra med nuvarande lagar.

Mot bakgrund av det förhållandet att det riktats kritik mot det förfarande som användes vid försäljningen av aktierna i Celsius Industrier samt regeringens och näringsminister Per Westerbergs ambitioner att göra Assi Domän-aktien till en verklig folkaktie var det naturligt att man valde en automatisk tilldelningsmodell när det gällde Assi Domän,

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

Försäljningen av
statligt ägda aktier i
Assi Domän AB

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Försäljningen av
statligt ägda aktier i
Assi Domän AB*

i synnerhet som en sådan modell dessutom uppfyllde den önskan man hade om likabehandling av personer och institutioner som ville köpa aktier. Mot bakgrund härav finns det ingen anledning till kritik mot regeringens handläggning av försäljningen av statligt ägda aktier i Assi Domän.

Anf. 101 PÄR-AXEL SAHLBERG (s)

Herr talman! Det finns många frågor som kan utläsas ur handlingarna i det här materialet, ett av de mest omfattande materialen i hela betänkandet och det med de flesta utfrågningarna. Men jag tycker att Jerry Martinger gjorde saken litet för enkel. Den behöver belysas på flera sätt än vad han gjorde.

Man kan naturligtvis ta till utgångspunkt att det i botten finns ganska skilda synpunkter på hur den svenska statens och det svenska folkets gemensamma ägodelar bör hanteras. Den diskussionen om privatiseringar kan vi återkomma till.

Vad vi var mycket överens om vid utfrågningen av Per Westerberg var att det är synnerligen angeläget att en privatiseringsprocess genomförs på ett korrekt sätt – detta för att inte rubba förtroendet för staten som ägare och för den privatiseringsprocess som pågår. Vid utförsäljningen av Assi Domän införde Per Westerberg en helt ny och vid tidigare utförsäljningar av statligt ägda företag oprövad princip. Tilldelningen av aktierna skulle ske efter en mekaniskt verkande modell, och den som lade in ett tillräckligt högt anbud skulle också få tilldelning. I reglerna för utförsäljningen fanns inga krav på kontroll av köparna.

Den modell som Per Westerberg införde hade enligt hans egen utsägo inför utskottet vissa förebilder från privatisering. Var? Jo, i det forna Östeuropa! Det var den modell som han hade funnit. Det är därför inte konstigt att Per Westerberg när vi träffade honom vid utfrågningen i KU den 4 april beklagade att de som det här är fråga om hade möjlighet att köpa. Då hade eftertanken kommit så långt att han insåg att ganska många och ganska grava fel hade begåtts, framför allt i själva förberedelsen för processen.

De mindre lämpliga personerna fick tilldelning av Assi Domänaktier. De fick också genom de regler och villkor som Näringsdepartementet satte upp i det s.k. prospektet för utförsäljningen möjlighet att kamma hem en inte föraktlig vinst på tilldelningen.

I argumenteringen i den moderata reservationen har man försökt skydda sig med motivet folkaktie. Jag hade inte alls tänkt ta upp det – jag tycker att det är en pinsam formulering. Det som vi nu har att granska har nämligen i stort sett inte alls med spridningen av ägandet att göra. Här handlar det om hur prissättningen av något som inte tidigare fanns på marknaden skulle göras och vilket system man skulle använda. Det var sedan som man med rabatterade priser i mindre aktieportföljer kunde gå ut till svenska folket med folkaktien. Den argumenteringen hör alltså över huvud taget inte till saken i det här sammanhanget.

Det finns anledning att vara mycket kritisk till den förändring av system som man företog och det prospekt som man lämnade ut. Det är

där, i själva förberedelsen av affären, som misstagen – denna förmögenhetspridning till mindre nogräknade människor – kunde ha stoppats.

I den massmediedebatt som följde har det visat sig att detta har skadat förtroendet för den privatiseringsprocess som den gamla regeringen genomförde. Ansvaret för detta ligger självfallet på Per Westerberg. Det vittnar om en oacceptabelt efterlåten hantering av ärendet.

Men, herr talman, det sätt på vilket Per Westerberg hanterade den offentliga debatt som uppstod då det blev känt att Assi Domän-aktier tilldelats ett antal mindre önskvärda köpare ger anledning till ännu mer klander. Vi har under utfrågningen med Per Westerberg talat om hans försäkran i medierna att Finanspolisen granskat de köpare som vi är överens om var olämpliga och att Finanspolisen godkänt affären.

Inom Finanspolisen var man mycket klar och sade att det inte var något man kunde göra. Det kanske t.o.m. var så att frågan inte låg inom Finanspolisens kompetensområde. Att lasta över skulden på en annan statlig myndighet är helt ogörligt. Det är nästan lögnaktigt i det här perspektivet.

Från demokratisk synpunkt är det viktigt att allmänheten känner tillit till regeringen. Därför åligger det också statsråd att utöva sitt ämbete så att detta förtroende inte rubbas.

I detta avseende lämnar Per Westerbergs sätt att handlägga bl.a. kritiken mot Assi Domän-affären en hel del övrigt att önska. Det ger enligt min mening saklig grund för ett allvarligt tillrättavisande. Jag biträder därför på denna punkt KU:s yttrande när det gäller privatiseringen av Assi Domän.

Anf. 102 JERRY MARTINGER (m) replik

Herr talman! Pär-Axel Sahlberg säger att det finns anledning att vara mycket kritisk mot Per Westerberg för dennes handläggning av försäljningen av Assi Domän-aktierna. Han ger dock inget klart besked om hur han anser att det i stället borde ha gått till.

Han tycks på fullt allvar mena att det bör göras någon form av vandelprövning av varje köpare innan en affär i ett sådant här sammanhang skall få slutföras. För att en sådan prövning skall kunna ske får man bygga upp ett helt nytt kontrollsystem.

Vem skall i så fall göra prövningen? Vem skall sköta den enorma administration som det måste bli fråga om? Skall vår redan tungt belastade polis ha hand om det här eller skall det läggas på länsstyrelserna? Eller har Pär-Axel Sahlberg rent av tänkt att man skall bygga upp en helt ny myndighet – t.ex. Statens vandelsmyndighet – med egen generaldirektör för att sköta kontrollen?

Skall alla personer som har begått någon typ av brott utestängas från aktieköp? Om inte, vilka brott skall det gälla och vilka personer får köpa aktier? Kan man räkna med att exempelvis en person som har varit inblandad i en trafikolycka och dömts för vårdslöshet i trafik kommer att få köpa aktier i t.ex. Vattenfall om det skulle bli aktuellt med en utförsäljning? Hur skall man göra med dem som ännu inte är

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

Försäljningen av
statligt ägda aktier i
Assi Domän AB

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Försäljningen av
statligt ägda aktier i
Assi Domän AB

dömda utan som bara förekommer i polisens spaningsregister? Skall inte heller de få köpa aktier?

Hur skall man exempelvis göra med ett företag som lägger anbud i samband med en emission om företaget råkar ha en styrelseledamot som är dömd för brott? Skall hela företaget stoppas från tilldelning?

Man kan stillsamt undra vad det är för ett samhälle med A- och B-människor som Pär-Axel Sahlberg och socialdemokraterna drömmer om.

Anf. 103 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik

Herr talman! Den kortaste motrepliken är naturligtvis att fråga om Jerry Martinger tycker att det är bra att staten på det här sättet medverkar till en kriminell verksamhet och en miljonförmering, som var aktuell i det här fallet.

Det vore egentligen mycket mera intressant att diskutera den principiella frågan. Jerry Martinger berörde i början av sitt inlägg skillnaden mellan privatiseringen av Celsius och Assi Domän. Det är kanske på den mera principiella nivån som det här samtalet borde föras.

Det har faktiskt hänt saker tidigare i historien. Att då hämta en ganska oprövad modell från Östeuropa, som har helt andra förutsättningar, är naturligtvis inte det mest lämpliga. Det finns en lång rad möjligheter att i det här sammanhanget kontrollera köparna.

Det behövs ingen ny myndighet till det, även om Jerry Martinger så här offentligt annonserade en generaldirektörstjänst. Nej, det handlar snarare om att man i prospektet redan från början måste vara så klar över att de här komplikationerna kommer att uppstå att man på ett tidigt stadium bygger in de regleringar som behövs. Det är detta som är angeläget.

Jerry Martinger återkom inte alls till frågan om folkaktier. Det är en argumentering i moderaternas reservation som är i det närmaste pinsam.

Anf. 104 JERRY MARTINGER (m) replik

Herr talman! Det som är i det närmaste pinsamt, Pär-Axel Sahlberg, är väl i så fall att socialdemokraterna under alla år de hade makten aldrig själva kunde skapa någon folkaktie. I stället koncentrerades ägandet mer och mer.

Staten har inte medverkat till någon kriminell verksamhet. Vi har hört vad Finanspolisen och en representant för eko-åklagarna haft att säga. De har i båda fallen sagt att de inte har kunnat finna något brottsligt i samband med Assi Domän-försäljningen. Det fördes intensiva diskussioner om vilken väg man skulle använda när man skulle gå ut med den här emissionen. Per Westerberg har sagt att det lades ner mycket stor möda på att åstadkomma likabehandling av de personer och institutioner som ville köpa. Företrädare för Carnegie har också sagt att man förde ingående diskussioner med Näringsdepartementet om huruvida man över huvud taget skulle lämna ut aktier till dem som var okända. Man valde dock att göra det, eftersom det fanns många risker med att inte göra det.

Om man inte lämnade ut aktier skulle det nämligen senare kunna visa sig att en del som borde ha haft aktier inte fick det. Då skulle man alltså ha hållit inne aktierna på mycket, mycket vaga grunder. Det enda skäl man hade var ju att man inte kände till förvärvarna närmare. Det är inte svårt att föreställa sig vilka skrivelser det skulle ha kunnat bli om sådana personer eller institutioner som borde ha haft aktier inte hade fått några.

Det hade naturligtvis också blivit ett herrans liv inom Pär-Axel Sahlbergs eget parti. Då hade man säkert gjort en KU-anmälan om den saken i stället – att aktier inte hade tilldelats dem som borde ha fått aktier.

Om det nu är så mycket som borde ha gjorts annorlunda i samband med försäljningen av aktierna i Assi Domän, Pär-Axel Sahlberg, varför påpekade ni då inte detta från socialdemokratisk sida redan i början av förra året? Så snart det blev klart att ett automatiskt tilldelningsförfarande skulle användas borde ni i så fall ha reagerat mot det, om den modellen nu var förenad med så många nackdelar.

Anf. 105 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik

Herr talman! Det bredaste ägandet – jag berörde det ideologiskt kortfattat inledningsvis – innebär naturligtvis att svenska folket är ägare. Då kan man diskutera om just den här privatiseringen var rimlig eller nödvändig.

Finanspolisen sade tydligt, Jerry Martinger, att detta inte var dess kompetensområde. Det fanns i det här läget ingen möjlighet att stoppa det som skedde. När vi för den här diskussionen försöker jag få Jerry Martinger att förstå att såsom affären utfördes fanns det mycket små möjligheter att göra korrigeringar i efterhand. Därför inriktar sig vår kritik på den litet oreflekterade utformningen av prospektet. När affären sedan väl var sjösatt så att säga, fick man naturligtvis i någon mån lov att fullfölja loppet. Att tro att Finanspolisen under de här omständigheterna skulle kunna göra någonting var helt orimligt. Det stod helt klart för oss andra när Finanspolisen hördes hos oss.

Redovisning till riksdagen av de ekonomiska förutsättningarna för Öresundsbroprojektet (avsnitt 17)

Anf. 106 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)

Herr talman! KU har granskat Öresundsbroprojektet förut. Denna gång handlar granskningen enbart om den information om de ekonomiska förutsättningarna som riksdagen har begärt att regeringen skall lämna kontinuerligt.

Riksdagen har utgått från att projektet i sin helhet skall finansieras med trafikavgifter. Vi har emellertid börjat misstänka att statsgarantin mot planerna kommer att utlösas. Senast hösten 1994 lugnade regeringen riksdagen med att de ekonomiska förutsättningarna var stabila. Regeringen har inte rätt att genomföra projektet om dessa förutsättningar

Prot.
1994/95:112
31 maj

*Granskning av
regeringen*

*Försäljningen av
statligt ägda aktier i
Assi Domän AB*

*Redovisning till
riksdagen av de
ekonomiska för-
utsättningarna för
Öresundsbroprojektet*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Redovisning till
riksdagen av de
ekonomiska för-
utsättningarna för
Öresundsbroprojektet*

ändras. I så fall bör man självfallet återkomma till riksdagen och föreslå att pengar anslås eller att förhandlingar upptas med Danmark om att bryta kontraktet.

KU:s analys visar att kalkylerna är mycket sköra. KU har också fått information som stärker misstanken att Öresundsbron skulle bli mycket dyr för statskassan, tvärtomot alla beräkningar. Intressantast är ett brev från Riksrevisionsverket till Aktion Skåne-Miljö som finns i granskningsbetänkandets del 2 s. 601. RRV hänvisar bl.a. till sina remissvar i Öresundsbrofrågan, där man konstaterar att den företagsekonomiska kalkylen var mycket känslig. En ökning av realräntan från 5 till 5,17 % skulle t.ex. göra projektet olönsamt. En 4-procentig realränta som konsortiet tycks räkna med är definitivt inte marknadsmässig.

Skulle trafikmängderna nedjusteras till ursprungliga antaganden innebär det ett företagsekonomiskt underskott för bron.

RRV anför också att stora infrastrukturinvesteringar nästan alltid underskattas när det gäller kostnaderna. Normalt ökar kostnaderna avsevärt i jämförelse med planen. RRV menar att dessa underskattningar är ”ett allvarligt problem därför att de kan leda till att statsmakterna riskerar att fatta felaktiga övergripande beslut ang investeringar i vägar och järnvägar”.

Det finns all anledning att misstänka att även bron blir dyrare än beräknat. Tidigare anbud på förbindelsens tunneldel och muddringsarbetena ligger avsevärt över kalkylerna. Erfarenheterna från bron över Stora Bält och tunneln under Engelska kanalen förskräcker.

Viktig information som har betydelse för Öresundsbrons ekonomi kan man läsa sig till i massmedia, men detta borde ha redovisats av regeringen. Hur är det t.ex. med bron över Fehmarn Bält? Denna är en förutsättning för att SJ skall vara intresserad. Nu finns det uppgifter om att en sådan bro skulle kosta dubbelt så mycket som Öresundsbron och att det är mycket osannolikt att den kommer till stånd över huvud taget. Vi planerar alltså en bro till en ö utan en direkt fast förbindelse med kontinenten.

Regeringens ekonomiska redogörelse över projektet borde ha varit mer ingående och också ha medtagit nya uppgifter som kan ifrågasätta projektets lönsamhet, en lönsamhet som alltså är en förutsättning för att projektet skall kunna drivas vidare utan att riksdagen anslår medel.

I morgon lämnas, enligt uppgifter i medier, de sista och tyngsta anbuden på brobygget. Kommunikationsministern har lovat att i höst lämna en redogörelse för hela projektets byggkostnader. Om det då visar sig att kalkylerna inte håller är det enligt min uppfattning regeringens skyldighet att ta upp frågan i riksdagen för omprövning. Vi har nämligen inte anslagit några som helst medel för detta bygge.

Det är troligt att det kommer att stå klart att såväl den förförre och förra som den nuvarande regeringen brustit när det gäller att uppfylla riksdagens krav på kontinuerlig ekonomisk redovisning av projektet.

Till sist en reflexion, som bygger på min egen erfarenhet från många somrar på västkusten. Cement vittrar snabbt sönder, och t.o.m. rostfritt järn rostar i saltvatten. Ölandsbron vittrar redan nu, fast den bara utsätts för bräckvatten. Skulle bron byggas kan underhållskostna-

derna bli en ytterligare överraskning, när kapitaltjänsten äntligen har fullgjorts.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 12.

Anf. 107 MARGITTA EDGREN (fp)

Herr talman! I anmälan till konstitutionsutskottet förs det fram en rad farhågor, misstankar och invändningar mot projektets ekonomi utifrån bl.a. ett svar av Riksrevisionsverket till Aktion Skåne-Miljö.

Anmälaren vill ha granskat om regeringarna – de tre som Birgitta Hambraeus nämnde – har uppfyllt riksdagens krav på insyn i ekonomin för projektet, och anmälaren befarar också att den dansk-svenska statsgarantin på 15 miljarder i 1990 års priser kan komma att krävas ut av skattebetalarna. Utifrån detta anser anmälaren att det vore lämpligt med en omförhandling med Danmark. Anmälaren tar också upp att Riksrevisionsverket har gett sin syn på kalkyler på stora projekt i allmänhet i sitt svar till Aktion Skåne-Miljö och även att Riksrevisionsverket konstaterar att kalkylen för bron är känslig för förändring i de ingående variabelerna avseende ränta och trafikprognoser.

I dag och nu är det viktigt att, liksom Birgitta Hambraeus gjorde i sitt inledningsanförande, betona att KU inte granskar de ekonomiska kalkylerna eller risker för fördyringar eller andra problem i anslutning till broprojektet. Det har inte KU mandat för och heller inte kompetens för.

KU:s uppgift är att granska om riksdagen har fått den insyn i projektet som var villkoret dels för trafikutskottets behandling och riksdagens beslut 1991, dels för senare beslut som svar på motioner och propositioner. Det krav som riksdagen ställde och ställer gäller resultat av upphandlingen, årliga redovisningar av ekonomin och i vilken omfattning garantiåtagandet tagits i anspråk.

Jag vill då svara Birgitta Hambraeus på följande sätt.

Upphandlingen avslutas, som hon sade, i morgon, den 1 juni, och kan alltså inte ha rapporterats ännu. Enligt uppgift från Kommunikationsdepartementet kommer riksdagen under hösten att få en ordentlig sammanställning.

Redovisningar till riksdagen har getts vid tre olika tillfällen, dels som en skrivelse, dels som propositioner, den senare i årets budgetproposition.

Kommunikationsministern har vidare i två frågesvar gett sin uppfattning om broprojektet.

Trafikutskottet har dessutom meddelat att man under hösten 1995 i ett betänkande kommer att följa upp projektets ekonomi i sin helhet.

Eftersom projektet inte är upphandlat är bygget inte startat och än mindre avslutat, så diskussionerna om garantiåtagandet är endast hypotetiska, och det har därmed inte funnits någon anledning att redovisa dessa för riksdagen. Majoriteten i konstitutionsutskottet anser att riksdagen har fått den insyn som var villkoret för beslutet och att det inte finns någon fog för att rikta kritik mot något statsråd.

I reservationen vädrar reservanterna sin kända motvilja mot bron och för fram misstankar som dock icke avser förhållanden av konstitut-

Prot.

1994/95:112

31 maj
*Granskning av
regeringen*

*Redovisning till
riksdagen av de
ekonomiska för-
utsättningarna för
Öresundsbroprojektet*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Redovisning till
riksdagen av de
ekonomiska för-
utsättningarna för
Öresundsbroprojektet*

ionell art och därför inte kan behandlas i denna konstitutionella granskning. Reservanterna begär i sin reservation en mer ambitiös och öppen attityd vid redovisningen av projektet för riksdagen. Med den genomgång jag har gjort menar jag att den redovisning riksdagen har fått har varit både öppen och ambitiös.

Sedan, Birgitta Hambraeus, kan vi gärna till hösten, när regeringen redovisar sin upphandling, diskutera kalkylernas hållbarhet, tidigare berömda felaktiga glädjekalkyler – alltifrån Suezkanalen till JAS-planen –, den högre räntans effekter på hela projektet och antaganden om trafikmängden på bron. Men här i dag är det fråga om en konstitutionell granskning, och därmed menar jag att majoritetens ställningstagande är korrekt.

Anf. 108 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik

Herr talman! Det kan nog bli en spännande höst. Jag håller med Margitta Edgren om att vi nu endast granskar om regeringen har lämnat sådan ekonomisk information till riksdagen som kan anses vara relevant och som gör att riksdagen har möjlighet att ta ställning till om projektet får fortskrida.

Själva beslutet om att bygga bron hade nämligen som förutsättning att det inte skulle kosta staten någonting. Man räknade med att garantierna inte skulle behöva utlösas. Sedan visade det sig på den ena punkten efter den andra att de här kalkylerna verkligen var glädjekalkyler. Det gäller vissa mindre upphandlingar, som har visat sig bli mycket dyrare än vad man hade räknat med, det gäller muddringsarbeten, trafikprognoser, osv.

Detta borde enligt min uppfattning ha framgått i regeringens redovisningar. Man borde där ha tagit upp allt det som vi får läsa oss till i massmedier och gjort en bedömning av om det var relevant eller inte, så att vi hade kunnat bilda oss en uppfattning om de antagliga utgifterna för en bro.

Regeringarna har verkligen brustit här. Man har i svepande omdömen bara sagt att förutsättningarna är stabila – vad nu det betyder. Man har inte gått in och bemött alla de nya erfarenheter som har kommit fram under resans gång. Det vanliga är ju att allt blir mycket dyrare, men riksdagen har här icke fått en möjlighet att i tid ta ställning så att vi skulle kunna ompröva beslutet. Risken är överhängande att riksdagen ställs inför fullbordat faktum och måste punga ut med miljardtals kronor därför att det blir för sent att backa.

Jag tycker att detta är mycket anmärkningsvärt, och jag kan inte förstå varför regeringarna, dessa tre regeringar, har valt en sådan linje. Man borde ha haft en öppenhet, man borde ha diskuterat problemen med ekonomin och hela tiden ha förankrat sina ställningstaganden i riksdagen. Det kan ju rent av hända att riksdagen skulle ha anslagit de medel som hade behövts. Men om man tror att en sådan här ytlig redovisning är det enda som riksdagen begär, då är vi illa ute när det gäller att hålla i statens ekonomi.

Anf. 109 MARGITTA EDGREN (fp) replik

Herr talman! Jag tycker inte att det är korrekt, som Birgitta Hambraeus säger, att riksdagen har fått en ytlig redovisning. Det är inte så. Riksdagen har fått de redovisningar som den har begärt och har dessutom vid två tillfällen, i höstas och nu under våren, fått ordentliga och inom regeringen samordnade svar.

När det sedan gäller hela projektets ekonomi kan man inte ta ställning till de enskilda delarna förrän hela upphandlingen är klar, och de sista inlämnade anbuden bryts inte förrän i morgon. När det gäller tunneln, som var budgeterad till 3,2 miljoner, har man fått in ett lägsta anbud om 3,8 miljoner. Muddringen var budgeterad till 1,3 miljarder, och lägsta anbud uppgick till 1,4 miljarder. Anbuden för högbrodelen är dock inte brutna. Det är därför inte korrekt när Birgitta Hambraeus säger att vi vet att den blir dyr. Det vet vi ännu inte totalt sett.

Jag menar därför att riksdagen fram till nu har fått en korrekt information från regeringen om de komponenter som regeringen själv har haft någon kännedom om. Resten är gissningar, misstankar osv. Den dag när vi skall göra en ny samlad bedömning blir det mycket relevant att ta upp alla de delar som Birgitta Hambraeus och reservanterna har tagit upp, men just i dag är frågan om regeringen har uppfyllt villkoren i riksdagsbeslutet. Vi i majoriteten säger att så är fallet.

Anf. 110 ELISA ABASCAL REYES (mp)

Herr talman! Jag vill först instämma i det som Birgitta Hambraeus sade i sin senaste replik.

Utskottet har i sin text skrivit:

”Det kan inte anses ingå i granskningsuppgiften att utskottet skall göra en kontroll av tillförlitligheten i beräkningarna av projektets ekonomi och därtill knutna problem av varierande slag samt bedömningar med anledning av dessa förhållanden.”

Enligt min mening är en oberoende ekonomisk granskning nödvändig för att man skall kunna ta ställning till om riksdagen har fått den information som krävs eller inte. Riksdagen har vid upprepade tillfällen fått försäkringar om att den fortlöpande skall hållas väl underrättad om projektets ekonomiska förutsättningar. Den information som riksdagen och andra myndigheter har fått ta del av är dock så pass bristfällig att en granskning vore lämplig. Bl.a. har, som Birgitta Hambraeus hänvisar till i sin anmälan till konstitutionsutskottet, det svenska riksrevisionsverket framfört kritik mot projektets kalkyler. Enligt Riksrevisionsverkets beräkningar är projektet ur företagsekonomisk synpunkt mycket känsligt. Denna uppfattning har framförts även av andra instanser, inte minst via medier, senast i den extra bilaga som Dagens Industri publicerade i våras.

Faktum är att Öresundsbrons ekonomiska beräkningar utsatts för allmänt löje från såväl näringsliv som ideella organisationer. Med tanke på den kritik som riktats mot känsligheten är det dessutom märkligt att Öresundsbrokonsortiet självt inte redovisat någon känslighetsanalys för projektet. Ännu märkligare är det att varken riksdag eller regering begärt någon sådan.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

*Redovisning till
riksdagen av de
ekonomiska för-
utsättningarna för
Öresundsbroprojektet*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Redovisning till
riksdagen av de
ekonomiska för-
utsättningarna för
Öresundsbroprojektet*

Vad jag med detta vill säga är att det inte går att påstå att ett projekt är stabilt när det kommer så pass kraftiga signaler från andra myndigheter inom den statliga förvaltningen om att så inte är fallet. Det är mycket svårt för riksdagen att ta ställning till om den har fått en lämplig information eller inte när betydande delar av den information som krävs för en känslighetsanalys saknas.

I Danmark har däremot en oberoende granskning av projektet skett, och i den rapport som presenterades av den danska rikstelevisionen riktades hård kritik mot Danmarks regering och trafikministerium mot hanteringen av den information som lämnats om brons ekonomi. Jag undrar om det finns någon rädsla för att samma sak skulle hända i Sverige, särskilt med tanke på att Danmarks industriminister offentligt deklarerat att det är mycket möjligt att de danska skattebetalarna på sikt kommer att få stå för brons kostnader – ett scenario som absolut inte är otänkbart även för de svenska skattebetalarna.

Riksrevisionsverket i Sverige har, som även framgår av det brev som Riksrevisionsverket sänt till Aktion Skåne-Miljö, inte mandat att granska Öresundsbron. Därför hade det varit synnerligen lämpligt att konstitutionsutskottet hade tillstyrkt en sådan granskning med utgångspunkt i den förra och den nuvarande regeringens agerande i frågan.

Vad gäller anbudsprocessen har man enligt Öresundsbrokonsortiet först och främst mycket gynnsamma upplåningsvillkor på den internationella valutamarknaden. Några avtal har vi dock inte sett. Det är helt riktigt att anbudsprocessen avslutas i morgon, den 1 juni, och att avtal kommer att träffas i sommar. Men vad innebär det förhållandet att samtliga anbud ligger ovanför det som man från början hade tänkt sig? Och hur skall man kunna hantera situationen i höst, när avtal redan kan vara slutna? Först då får vi ta del av informationen.

Trots att anbudet varit högre än vad man hade föreställt sig och att det råder osäkerhet om vilken realränta som man kan få har ingen ny information givits till riksdagen förutom i samband med de frågor som kommunikationsminister Ines Uusmann svarade på i höstas.

Ministern har sagt att projektet är stabilt. Vad detta innebär rent konkret och sakligt har vi inga belegg för, och jag anser det därför oerhört viktigt att riksdagen får information härom.

Enligt den granskning som Riksrevisionsverket gjort av vissa infrastrukturprojekt och presenterade i en rapport i augusti förra året har Vägverket haft kostnadsökningar för vissa projekt om i genomsnitt 86 %, vilket måste ses som en anmärkningsvärd uppgift. Motsvarande höjning för Banverket är 17 %. Inte minst med anledning av detta och de turer som har förekommit inom Vägverket finns det verkligen skäl att undersöka om alla fakta ligger på bordet.

Så länge riksdagen undanhålls möjligheten att ta del av en oberoende granskning är det också mycket svårt att bedöma regeringens hantering av ärendet och på vilket sätt man har presenterat information för riksdagen. Jag hoppas att de svenska skattebetalarna inte kommer att få

betala bron, inte ens under 2000-talet, något som skulle vara helt i strid med det ursprungliga avtalet. Om så sker kommer ansvarsfrågan då att bli mycket svår att lösa.

Med detta vill jag yrka bifall till reservation nr 12.

*Statsråds förmögenhetsförhållanden
(avsnitt 18)*

Anf. 111 BIRGER HAGÅRD (m)

Herr talman! I regeringsformen 6 kap. 9 § finns en bestämmelse om att ett statsråd inte får utöva allmän eller enskild tjänst och inte heller inneha uppdrag eller utöva verksamhet som kan rubba förtroendet för honom. Statsministern åläggs inte direkt ett ansvar för att statsråden lever upp till detta, men eftersom det är han som tillsätter och entledigar statsråd, får han ändå anses ha ett ansvar i sammanhanget.

På denna paragraf, herr talman, hängde den socialdemokratiska oppositionen, enkannerligen i konstitutionsutskottet, redan på ett tidigt stadium upp sin kritik mot den borgerliga regeringen sedan den hade tillträtt. Man ville särskilt misstänkliggöra personer som hade en förmögenhet, och det tillkom också en granskning från utskottets sida av vilka jävsbestämmelser som fanns samt en genomgång av hur innehav av förmögenhet av olika slag i och för sig skulle kunna påverka ställningen.

Regeringen tillsatte också en särskild etikkommitté för att se till att det inte förekom något olämpligt i dessa sammanhang.

När 1993 års granskningsbetänkande var föremål för diskussion här i riksdagen hade man också att ta ställning till en socialdemokratisk reservation, där särskilt statsrådet Westerberg som näringsminister och statsrådet Dinkelspiel som utrikeshandelsminister utpekades som icke lämpade för de här befattningarna, främst på grund av deras förmögenhetsinnehav.

Detta förblev en reservation. Socialdemokraterna var i minoritet. Nu har man med stöd av kommunister och miljöpartister kommit in i ett majoritetsförhållande och passar på att ta upp den här frågan igen.

Det har hela tiden skett ett misstänkliggörande av Ulf Dinkelspiel som ter sig minst sagt osmakligt och ohederligt. Det förslag som majoriteten har lagt fram torde representera något av ett lågvattenmärke. Det förekommer tarvliga insinuationer mot dåvarande statsrådet Dinkelspiel.

Man konstaterar med anledning av att den fondkommissionsfirma där Ulf Dinkelspiel är delägare uppbar ett lån under den stora kristiden. Omständigheterna kring detta har noggrant gått igenom av inte bara revisorerna i Riksbanken utan också av en särskild revisionfirma.

Man konstaterar att utskottet således inte har anledning till någon misstanke om att dåvarande statsrådet Dinkelspiels intressen i Öhman påverkat företagets möjligheter att låna i Riksbanken. Än mindre har utskottet anledning att misstänka att Ulf Dinkespiel agerat otillbörligt i låneärendet.

Prot.

1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

*Statsråds förmögen-
hetsförhållanden*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Statsråds förmögen-
hetsförhållanden

På alla punkter frias Ulf Dinkelspiel från varje misstanke. Men man smyger ändå in följande: Vad som förevarit i låneärendet har varit ägnat att leda till spekulationer om bakgrunden och till att rubba medborgarnas förtroende för Ulf Dinkelspiel som statsråd.

Vad vet man om det? Platt intet.

Så kommer man äntligen fram till den slutsats man längtat efter att komma fram till i en majoritetssituation: Carl Bildt borde vid sin regeringsbildning ha förutsett att situationer kunde uppstå där bl.a. Ulf Dinkelspiels delägarskap i ett fondkommissionärsföretag som också förvaltar hans aktieinnehav skulle kunna leda till misstro från allmänhetens sida. "Skulle kunna leda till..."! Sämre än på det sätt som majoriteten gör i detta betänkande kan väl detta inte uttryckas. Det är insinuationer och en tarvlighet som inte är acceptabel.

Reservanterna säger också i betänkandet att detta är allvarligt från många utgångspunkter. Jag vill citera från s. 271: "Det skulle få orimliga konsekvenser om vissa personer eller grupper skulle betraktas som i förväg diskvalificerade för statsrådsposter. Det skulle i realiteten vara ett hot mot demokratin och kunna utgöra inkörsporten till ett politiskt system som knappast någon önskar."

Vart är vi på väg? Vänstermajoriteten i utskottet borde besinna sig. Det här ökar inte på något sätt konstitutionsutskottets trovärdighet. Jag yrkar avslag på majoritetsförslaget och bifall till den borgerliga reservationen.

Anf. 112 HÅKAN HOLMBERG (fp)

Herr talman! Som framgått har strängt taget samma fråga behandlats av konstitutionsutskottet ett tidigare år. Socialdemokraterna och några till tycker tydligen att det inte dög, utan vill pröva frågan igen med hjälp av de nya majoritetsförhållandena, utan att några misstankar mot den person som det i huvudsak handlar om – Ulf Dinkelspiel – har kunnat preciseras.

Vad det är fråga om är spekulationer och formuleringar av typen "skulle kunna", "under vissa omständigheter", "eventuellt" osv.

Jag tycker i allmänhet att det är ett sätt att uttrycka sig, och i synnerhet i samband med granskning i konstitutionsutskottet, som är väldigt olämpligt och olyckligt och som kan föra in på resonemang i andra sammanhang som jag inte tror att någon skulle vilja att vi kom till.

Man kan ta många olika parallelexempel. Jag tar ett som rann mig i minnet: Ingvar Carlsson har en bostadsrätt i Tyresö. Den ligger om jag är rätt informerad i en förening som skulle rekonstrueras ekonomiskt. Detta har kanske skett på förmånliga villkor. Det är i så fall någonting som man gärna kan gratulera denna föreningens medlemmar till.

Antag nu – det tycks ha skett – att någon i föreningen i något sammanhang har sagt att det skulle kunna ha haft betydelse i sammanhanget att just Ingvar Carlsson bor där.

Skulle det ha lett till att socialdemokraterna och några till i utskottet skulle ansett att Ingvar Carlsson vore diskvalificerad för att vara statsråd eller för att vara statsminister därför att han skulle kunna utsättas

för misstankar av något slag? Pressen skulle ha kunnat få tag i något förfluet yttrande och byggt vidare på det.

Det kan inte någon mena. Men det är precis den argumenteringen man för i detta fall.

Det faktum att det skulle kunna bli intresse av något slag kring en viss persons förmögenhet borde, tycker man, ha varit en orsak för Carl Bildt i detta fall att överväga om Ulf Dinkelspiel borde ha ingått i regeringen.

Det är ett sätt att argumentera som är alldeles orimligt. Det leder till att man får göra långa listor. Jag vet inte hur många tusen personer – kanske tiotusentals – som ur en eller annan synpunkt skulle vara olämpliga att komma ifråga som statsråd därför att de bor på ett visst sätt, har si eller så mycket pengar eller har en eller annan anknytning till någonting som någon eventuellt skulle kunna tycka vara suspekt på något vis.

Det enda relevanta kriteriet måste ju vara hur vederbörande själv agerar – om vederbörande är eller kan antas vara kompetent för en uppgift, och om vederbörande har förvaltat t.ex. en förmögenhet på ett ansvarsfullt och seriöst sätt. Ingenting sådant har ens antytts i detta fall.

Nu har det sagt att det egentligen inte handlar om Dinkelspiel utan att det handlar om Carl Bildt. Det är klart att man kan säga så. Men på sätt och vis handlar det ändå om båda. Här är det fråga om en person som den tidigare socialdemokratiska regeringen – tre regeringar tillbaka, så att säga – använder som EU-förhandlare. Han skulle ändå på något sätt vara diskvalificerad. Men det kan inte handla om honom själv i största allmänhet utan om förmögenhetsförhållanden och liknande.

Om jag minns rätt var det Kurt Ove Johansson som i inledningsrundan sade att det faktum att Dinkelspiels delägarskap skulle kunna leda till misstro ändå borde ha lett till försiktighetsåtgärder. Jag tycker att Ingvar Johansson, som skall komma upp härnäst i talarstolen, skall reda ut detta. Vad är ”försiktighetsåtgärder”? Vad betyder detta ord? Skulle Ulf Dinkelspiel ha utsetts till statsråd eller inte? Vad är det egentligen ni vill säga?

Anf. 113 INGVAR JOHANSSON (s)

Herr talman! Jag vill börja med att säga att jag tycker att det har varit fantastiskt att hela dagen lyssna till inlägg från Birger Hagård. Så fort den allra minsta kritik riktas mot något moderat statsråd handlar det om tarvligheter och insinuationer, och då är det partitaktik som ligger bakom. Då talar han om en konspiration av socialister, kommunister och miljöpartister i stället för att vilja diskutera frågans allvar.

Jag tycker nämligen också att det kan vara intressant att ta just 6 kap. 9 § i regeringsformen som utgångspunkt, där just bestämmelsen om att ett statsråd inte får utöva allmän eller enskild tjänst och inte heller inneha uppdrag eller utöva verksamhet som kan rubba förtroendet för honom finns.

Med den utgångspunkten har vi vid flera tillfällen i KU granskat just statsråds innehav av värdepapper m.m. i frågor som har att göra med jäv för statsråden. Dessa granskningar har utgått från att det är

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Statsråds förmögen-
hetsförhållanden

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

*Granskning av
regeringen*

*Statsråds förmögen-
hetsförhållanden*

nödvändigt för det politiska arbetets anseende att allmänheten har förtroende för att statsråden står självständiga gentemot ovidkommande intressen.

Dessa tidigare granskningar har inte bara gällt frågan om förtroendet faktiskt har rubbats utan också om allmänheten med hänsyn till omständigheterna kan ha haft anledning att ifrågasätta förtroendet. Främst har det gällt frågan om aktieäggande statsråd kan utöva sin tjänst utan att ta ovidkommande hänsyn till sin förmögenhet.

Som Birger Hagård nämnde hade vi socialdemokrater i vår reservation till 1993 års granskning ett uttalande om att vi inte skulle ha något generellt förbud för statsråd att inneha aktier eller annan egendom. Men vi påtalade att vissa statsrådsposter var mer känsliga ur förtroendesynpunkt än andra. Därför borde undantag göras för näringsministern och de statsråd som har ansvar för utrikeshandeln och vapenexport. Det är också ett svar på Håkan Holmbergs fråga.

Vi menade också att statsråd borde överlämna sina aktier till en oberoende extern förvaltning med vilken aktieägaren inte hade intressebindningar såsom till en släkting eller ett bolag i vilket statsrådet var delägare. Vi vet ju också från förra årets utfrågningar att det stora aktieinnehavet innebar att statsråd i mycket stor omfattning fick förklara sig jäviga vid regeringsbeslut som beretts i det egna departementet.

Som framgår av det nu aktuella fallet är det en ny aspekt på statsrådets förmögenhet som tas upp, nämligen det förhållandet om en ägare eller delägare i ett fondkommissionärsföretag som också är statsråd kan påverka företagets möjligheter till förmånlig behandling i olika sammanhang såväl hos myndighet som hos andra.

Bakgrunden var att det förra hösten i tidningen Dagens Industri, som väl inte ens av Birger Hagård kan beskyllas för att vara socialistisk, avslöjades att Riksbanken under räntekrisen två år tidigare hade beviljat Öhmans fondkommission lån till betydligt lägre ränta än vad som andra fondkommissionärer fick betala för motsvarande lån. Senare konstaterades att lånet byggt på ett missförstånd och räntevillkoren ändrades.

Vi har också i detta sammanhang sagt, som Birger Hagård påpekat, att det inte finns någon anledning till misstanke att dåvarande statsrådet Ulf Dinkelspiels intressen i Öhmans påverkat företagets möjligheter att låna i Riksbanken. Utskottet har heller inte någon som helst anledning till misstanke om att han agerat otillbörligt i låneärendet.

Men nog borde också Birger Hagård och Håkan Holmberg förstå att uppmärksamheten kring Riksbankens lån bekräftar de farhågor som framfördes i reservationen till KU:s betänkande 1992/93:30. Vad som förevarit i låneärendet har varit ägnat att leda till spekulationer om bakgrunden och att rubba medborgarnas förtroende för regeringen.

Vi framförde också vid ett tidigare tillfälle, vilket jag nu återupprepar, att Carl Bildt vid sin regeringsbildning borde ha förutsett att Ulf Dinkelspiels delägarskap i ett fondkommissionärsföretag som också förvaltade hans aktieinnehav skulle kunna leda till misstro från allmänhetens sida. Carl Bildt måste därför anses ha tagit för lättvindigt på sin uppgift som regeringsbildare även utifrån den i år aktuella aspekten.

Carl Bildt kan därför inte anses ha levt upp till sitt ansvar för att statsråden uppfyllde kraven i 6 kap. 9 § 2 st. regeringsformen.

Anf. 114 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Fru talman! Vad gäller Ingvar Johnssons mera generella invändning som han inledde sitt anförande med kan jag bara konstatera att det tyvärr inte har varit några särskilt lysande majoritetsförslag som lagts fram. Många av dem ligger rätt lågt på skalan. Kanske just detta ärende markerar något av ett lågvattenmärke.

Det har sagts att vissa statsrådposter skulle vara känsligare än andra. Då har man nämnt näringsministern och också utrikeshandelsministern. En stillsam undran i sammanhanget: Är det därför som man har gjort den nuvarande regeringens mest förmögna ledamot Sten Heckscher till näringsminister? Det gäller att leva litet grand som man lär.

Jag kan inte komma till annat än att detta är ett typexempel på det jag nämnde i inledningsdebatten. Vad man inte hade någon chans att få igenom under tidigare mandatperioder återkommer man nu med. Så enkelt var det med den saken.

Anf. 115 INGVAR JOHNSSON (s) replik

Fru talman! Det var intressant att Birger Hagård tog upp detta med Sten Heckscher. Han äger i dag hundratalet aktier till ett värde av några få tusenlappar därför att han har gjort så som de tidigare ministrarna borde gjort, nämligen gjort sig av med alla de aktier som kan skapa de misstankar som vi talade om.

Jag tycker fortfarande att det är märkligt att Birger Hagård försöker att göra detta till en fråga om att vi vill misstänkliggöra Dinkelspiel. Vad är det för prat? Vem har sagt något sådant? Birger Hagård debatterar inte med mig utan mot sin egen vantolkning av vad vi säger. Ulf Dinkelspiels insatser i olika sammanhang tidigare har naturligtvis ingenting med den här frågan att göra.

Birger Hagård talar om den illvilja som finns. Jag vill då säga till Birger Hagård att det inte bara är socialdemokrater, kommunister och miljöpartister som tycker att detta tveksamt. Jag läste att den moderate riksdagsmannen och tillika KU-suppleanten Fredrik Reinfeldt i sin bok Nostalgitrippen tycker att det var ett misstag av Bildt att göra dessa utnämningar. Jag vill fråga Birger Hagård: Skall Fredrik Reinfeldt också av Birger Hagård beskyllas för att vara någon illvillig grön socialist?

Anf. 116 BIRGER HAGÅRD (m) replik

Fru talman! Jag tror inte han är vare sig grön eller röd socialist. Det är honom obetaget att hysa vilka uppfattningar han vill i olika sammanhang. Men jag är inte heller alldeles säker på att Ingvar Johnsson tolkar honom på helt rätt sätt. Jag tror att Ingvar Johnsson nu som i andra sammanhang gärna vill tolka saker och ting på sitt eget lilla vis när det passar bra in i sammanhagen.

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Granskning av
regeringen*

*Statsråds förmögen-
hetsförhållanden*

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Statsråds förmögen-
hetsförhållanden*

Jag hoppas också att Sten Heckscher inte gjort några stora förluster när han nu har sålt ut sina aktier. Vi skall i varje fall hoppas att han inte skall vara statsråd så länge till. Vi har ju ett nyval om några år, och då kan vi hoppas att han skall ersättas. Han får väl då på något sätt kompensera sig för de förluster som han till äventyrs kan ha gjort.

Anf. 117 INGVAR JOHNSON (s) replik

Fru talman! Jag ifrågasätter, inte om olyckan skulle vara framme och vi får ett nytt regeringsskifte, att vi återigen skulle vara i den situationen att vi får ministrar som är i sådana känsliga lägen. Därför är det naturligtvis viktigt att Justitiedepartementet nu håller på med en utredning om hur man skall kunna ordna denna fråga med hjälp av blind trust eller något liknande så att man i varje fall slipper ifrån en del av de jävssituationer som tidigare uppstod.

Det är märkligt att Birger Hagård inte kan se att människor ändå måste känna misstankar, eller att det finns risk att de gör det. Öhmans fick låna 750 miljoner kronor till en ränta på 34 % när andra fick betala 500 %, och i detta företag är en minister delägare. Kan inte även Birger Hagård inse att det måste finnas problem i det, och att det är en källa till misstankar hos allmänheten som inte är bra?

Slutligen vill jag tillägga att när det gäller begränsningar av hur man kan ha beroendeställning genom omfattande ägande i företag eller liknande finns det begränsningar i många andra länder. USA har exempelvis ganska hårda regler. Det kan vara intressant att veta när Birger Hagård försöker göra de synpunkter jag har till någon sorts illvilliga socialist-kommunist-gröna synpunkter.

Anf. 118 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Fru talman! Jag tycker inte att detta duger, Ingvar Johnsson. Här talar det runt i cirklar på något sätt utan att det riktigt sägs ut vad syftet med majoritetstexten verkligen är.

Jag frågade: Vad betyder ”försiktighetsåtgärder”? Skulle Ulf Dinkelspiel ha utsetts till statsråd eller inte? Var det olämpligt eller var det inte olämpligt? Något riktigt svar kommer inte. Gång på gång sägs samma sak: Bildt borde ha förutsett. Bildt tog för lättvindigt på det, osv.

Det sägs också, vilket naturligtvis är riktigt, att det är angeläget att ett statsråd kan utöva sin tjänst utan ovidkommande hänsyn. Det är självklart. Men frågan är ju här om Ulf Dinkelspiel kunde det eller inte. Och svaret är att han kunde det. Ingen har ju riktat någon form av kritik mot honom. Vad är det då som är fel?

Vi kommer hela tiden tillbaka till detta att det inte är fråga om konkreta anmärkningar mot något som faktiskt har förevarit utan att det handlar om spekulationer, om att man borde ha tagit hänsyn till vad någon person, någon tidning eller någon TV-kanal i någon situation skulle kunna göra av en viss omständighet som råkar vidlåda ett statsråd. Jag tycker faktiskt inte att detta duger.

Det som Carl Bildt, Ingvar Carlsson och alla andra tänkbara regeringsbildare har att ta hänsyn till är en persons lämplighet. I det ingår

naturligtvis huruvida personen har handhaft en förmögenhet eller något annat på ett ansvarsfullt och seriöst sätt. Om det är på det sättet, och så verkar det vara, så är det så. Då finns inget mer att säga. Men det duger tydligen inte. Det är något som inte sägs, och som vi hela tiden får lov att efterlysa.

Anf. 119 INGVAR JOHNSON (s) replik

Fru talman! Om Håkan Holmberg läser utskottets betänkande från för två år sedan framgår det mycket väl vad vi utvecklar där och vad vi hänvisar till i det här betänkandet. Vi säger att det är känsligt om just näringsministern och ministern som sysslar med utrikeshandel och vapenexport är i beroendeställningar, t.ex. genom omfattande ägande av aktier.

Håkan Holmberg ställer frågan litet demagogiskt när han frågar om Dinkelspiel var lämplig att utses till statsråd eller inte. Vi har sagt att på dessa poster är det inte lämpligt att man behåller sitt stora ägande av aktier. Det framgår tydligt i de tidigare betänkandena.

Anf. 120 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Fru talman! Jag tycker inte alls att det är demagogiskt att efterlysa vad alla de ord, olika vändningar och omskrivningar som vi får höra egentligen betyder. Det är en fullt relevant fråga. Jag tycker att både kammaren och väljarna har rätt att få veta vad det egentligen är man är ute efter. Vad betyder "försiktighetsåtgärder", och vad betyder "borde ha förutsett" osv.? Något riktigt svar kommer ju inte.

Anf. 121 INGVAR JOHNSON (s) replik

Fru talman! Jag utgick kanske ifrån att Håkan Holmberg, även om han inte tillhörde utskottet för två år sedan, hade läst vad vi sade den gången innan han gick in i debatten med det här kritiska tonfallet.

Anf. 122 PETER ERIKSSON (mp)

Fru talman! Frågan om statsrådets förmögenheter hör till dem som jag tycker tillhör de svårare i det här betänkandet. Den slutsats vi i majoriteten har kommit fram till är inte alldeles självklar. Det finns inga helt givna regler i Sverige på det här området om hur man skall tolka de skrivningar som finns i regeringsformen. I många andra länder finns det däremot mycket klara regler kring hur detta skall fungera.

När vi har en oklar situation om hur dessa s.k. jävssituationer kan uppstå när det gäller förmögenheter och att man i ett visst läge kan tänkas agera i egen sak på ett sätt som skulle kunna gynna den egna förmögenheten eller ett eget företag tycker jag att vi måste vara mer noggranna och mer vaksamma för att inte hamna i situationer där ett statsråd hamnar i konflikt med sin egen förmögenhet och sin egen sak. Jag tror att det kan vara en vettig utgångspunkt för en regeringsbildare att se på dessa frågor särskilt noga till dess vi får fram mer tydliga regler på det här området.

Jag tycker att det är viktigt att vi får det inom de närmaste åren. Vi har haft den här debatten under många år, och fortfarande har vi inte

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Statsråds förmögen-
hetsförhållanden

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Statsråds förmögen-
hetsförhållanden

någon riktigt klar uppfattning i Sveriges riksdag om hur man skall göra i de här situationerna.

Jag måste säga att jag i det här fallet i större utsträckning respekterar Birger Hagårds, moderaternas och den borgerliga gruppens inställning att detta kanske inte var en riktig bedömning av majoriteten. Men vi har gjort den här bedömningen. Jag tycker att det var riktigt. Jag tycker att detta är en viktig fråga som har att göra med förtroendet bland allmänheten för politiker och högt uppsatta ministrars ställning och möjligheter att utöva inflytande över sin egen ekonomiska situation.

I framtiden måste man i större utsträckning se till att de ministrar man utnämner också gör de förändringar som krävs när det gäller den förmögenhet och det värdepappersinnehav de har så att dessa jävssituationer inte riskerar att uppstå.

Därmed yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 123 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik

Fru talman! Det är egentligen inte en replik på Peter Erikssons inlägg. Jag respekterar och uppskattar hans sätt att föra en diskussion om detta på ett nyanserat sätt.

Jag vill bara passa på tillfället att konstatera att det naturligtvis är fullt rimligt att statsråd i vissa lägen säljer t.ex. aktier som de har inför en utnämning till statsråd. Jag påminner mig en folktopartistisk försvarsminister som gjorde just detta för ganska länge sedan. Det väckte en del uppseende, men det var antagligen det naturliga att göra i det läget.

Nu har vi inga regler, och det är mycket svårt att formulera regler för detta. Det är möjligt att vi kommer att kunna hitta på några regler så småningom. Det är möjligt att vi misslyckas. Det vet jag inte.

Men i den här situationen kan jag för min del inte dra någon annan slutsats än att det är upp till presumtiva statsråd och presumtiva regeringsbildare att göra denna lämplighetsbedömning själva.

Om ett statsråd trampar över och använder intressen i någonting, vad det nu är, på ett olämpligt sätt skall det givetvis tas upp och brännmärkas, måhända ganska kraftigt. Men har det inte skett – och det har det ju inte i det här fallet – finns det faktiskt inget mer att säga. Det är därför som jag reagerar som jag gör mot majoritetens skrivning.

Anf. 124 PETER ERIKSSON (mp) replik

Fru talman! Jag tycker ändå inte att man kan göra det riktigt så enkelt för sig som Håkan Holmberg gör. Vi har ju ändå 6 kap. 9 § i regeeringsformen som vi måste göra en tolkning av. Ni kan göra er tolkning. Vi har gjort vår tolkning, och där står vi tills vi får fasta regler. Vi kommer inte längre i den här diskussionen.

Stiftelser m.m.
(avsnitten 22, 25.1 och 25.2)

Anf. 125 NILS FREDRIK AURELIUS (m)

Fru talman! Vi har nu kommit till de granskningsärenden som handlar om kulturminister Margot Wallströms utbyte av styrelseledamöter i Stiftelsen framtidens kultur och utbildningsminister Carl Thams agerande mot vissa forskningsstiftelser.

Dessa stiftelser bildades med bemyndigande från riksdagen av löntagarfondsmedel från Fond 92–94. Det skedde från december 1993 till juni 1994, alltså under den förra regeringens tid. Genom bildandet av forsknings- och kulturstiftelserna kan man säga att det bortre parentes-tecknet sattes för det säregna experimentet med löntagarfonder, försöket att socialisera näringslivet med hjälp av dess egna vinstmedel. Dessa stiftelser har uppenbarligen mot denna bakgrund och genom sin oberoende ställning varit en nagel i ögat på den regering som tillträdde efter valet 1994.

I stiftelseförordnandet för Stiftelsen framtidens kultur står det att stiftelsen under minst tio år skall ge ekonomiskt stöd till långsiktiga och nyskapande kulturprojekt och stimulera det regionala kulturlivet i vid mening.

I december 1994 ersatte kulturminister Wallström ordföranden och vice ordföranden i denna stiftelse, Ingegerd Troedsson och Gertrud Sandkvist. I ett brev till stiftelsen den 19 december deklarerade kulturministern att hon ansåg att stiftelsens bidragsgivning borde balanseras i förhållande till fördelningen av statliga resurser på kulturområdet.

Statsrådet klargjorde också hur fördelningen av medel borde vara: En tredjedel borde gå till projekt som föreslogs av Statens kulturråd och en tredjedel till projekt föreslagna av Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet. Också när det gällde den resterande tredjedelen visade det sig att kulturministern hade utförliga synpunkter. Dessa pengar borde användas till kulturell stimulans i storstadsmiljöer med flyktinggrupper osv.

Styrelsen skall förstås följa sitt förordnande. För att få större följsamhet för departementets åsikter, som visade sig avvika från dem som stadgas i förordnandet, bytte alltså kulturministern ut ordföranden och vice ordföranden. Ytterligare två styrelseledamöter valde då också att avgå.

När kulturministern bytte ut styrelsen och gav instruktioner som avvek från förordnandet gick hon över gränsen för vad som är tillbörligt. Sedan kan man tillägga att det förstås är lämpligt att ett statsråd som vill entlediga en ordförande, i detta fall en nytillsatt sådan som tillika varit talman, iakttar rimlig hänsyn och t.ex. infinner sig till avtalade möten och ger klara besked i god tid.

Ett agerande som detta öppnar slutligen också dörren för ett s.k. spoilsystem av amerikansk typ, där en ny regering byter ut en mängd tjänstemän och andra personer som tillsatts av den föregående regeringen. Jag skall inte här och nu ta ställning till om en sådan utveckling

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m

är önskvärd eller inte, men jag undrar om kulturministern var riktigt medveten om vilka följder hennes handlande kunde få.

Utbildningsminister Carl Tham irriterade sig mycket över att forskningsstiftelserna var privaträttsliga. Styrelserna skulle, enligt de olika förordnandena, dessutom förnyas genom det som heter kooptation, dvs. genom att styrelserna själva utser efterträdare. Nu är detta inte på något sätt märkligt. I den nya stiftelselagen står det i 2 kap. 9 § att huvudregeln för förnyelse av stiftelses styrelse är att den själv utser och entledigar ledamöter. Det förtjänar att påpekas att denna princip gillades av lagutskottet och riksdagen, som i denna del var enhällig. Denna bestämmelse skulle förstås i det här fallet garantera styrelsernas självständighet i förhållande till den politiska makten, en garanti som ju också visade sig vara bra att ha. Carl Tham förklarade vid utskottets utfrågning att han ansåg att den enhälliga riksdagen hade fattat ett felaktigt beslut i detta avseende.

Vad som sedan skedde var att utbildningsministern skrev likalydande brev till de oberoende forskningsstiftelserna. Han framförde där önskemål om att styrelserna skulle tillämpa offentlighet – ett önskemål som redan var eller snart blev uppfyllt. Han framförde också åsikten att sättet att utse ledamöter, enligt regeringens åsikt, var odemokratiskt. Om förtroendet hos regeringen och forskarsamhället skulle kunna upprätthållas, borde stiftelserna därför ansöka om permutation i dessa delar, hette det. Utbildningsministern ansåg också att stiftelserna skulle anslå medel som kompenserade regeringens besparingar. Det klandervärda här är det inlindande hot som finns i brevet. Jag syftar alltså på formuleringen om förlorat förtroende. Det är också klandervärd av en minister att uppmana en styrelse att bryta mot en portalparagraf i de egna stadgarna.

Utbildningsministerns och regeringens agerande har naturligtvis sin bakgrund i en ideologisk, i utbildningsministerns fall socialistisk, syn på hur stort inflytande statsmakten skall ha över forskningen. Statsrådet Tham anser alltså att det är odemokratiskt att han inte kan styra och ställa, bestämma om fördelningen av medel i fristående stiftelser och av- och tillsätta styrelser.

Mot denna inställning står en pluralistisk syn på forskningen, synen att det är bra för forskningen med stiftelser som är oberoende av den politiska makten. Erfarenhetsmässigt kan man lätt konstatera att denna pluralistiska syn har lett till goda resultat, vilket åtskilliga exempel från Sverige och utlandet visar.

Nåväl, även om man nu alltså kan ha olika ideologiska synsätt, berättigar detta inte en minister att med påtryckningar – jag tycker att termen inlindat hot är berättigad – försöka få forskningsstiftelserna att frångå sina förordnanden om självständighet och oberoende. Utbildningsminister Tham är därför värd klander i detta avseende.

Anf. 126 MARGITTA EDGREN (fp)

Fru talman! Jag instämmer i vad föregående talare har sagt. Till detta vill jag tillägga att jag tidigare här i debatten har sagt att socialdemokraterna har fått stiftelserna på hjärnan och att de genom sitt age-

rande fått detta unika tillskott till forskningen att framstå som någon sorts onödigt slöseri. Det tycker jag är mycket olyckligt.

Faktum är ju att Sverige långsiktigt och uthålligt behöver förstärka både det kulturella kunnandet och den grundläggande forskningen. Vi i riksdagen var ju före stiftelsedebatten helt överens om detta. Men det har inte funnits pengar för att över statsbudgeten göra extraordinära insatser. Stiftelserna är ett sätt att garantera uthållighet och att släppa fram den forskning som kanske för dagen inte är tydligt användbar men som på sikt ger den bas som landet behöver. De bidrar också till en extra finansiering av forskarutbildningen genom doktorandtjänster som landet också behöver. Syftet var att bilda stabila finansieringsformer som samtidigt var självständiga och kompetenta nog att se bortom dagens aktuella problem och att ge en strategisk bas för svensk forskning i framtiden. Detta angavs mycket noga i propositionerna, både 1993 och 1994: Detta fondmedel skall användas för unika insatser som ej kommer till stånd utan dem.

Detta fanns med i underlaget inför riksdagens diskussion och beslut.

Att den nya regeringen som en omedelbar åtgärd försöker påverka stiftelserna att bryta mot regelverket anser vi reservanter vara ett märkligt förfarande. Man kan ha olika uppfattning, vilket vi också har, om formen stiftelse och om hur löntagarfondspengarna skall användas. Att man inte gillar riksdagsbeslutet är liksom en sak, men att kalla riksdagsbeslutet, som föregick stiftandet, för odemokratiskt gagnar inte riksdagens trovärdighet.

Anf. 127 PÅR-AXEL SAHLBERG (s)

Fru talman! Nils Fredrik Aurelius gör det enkelt för sig genom att inte börja med ärende 22 utan direkt gå in på de övriga två.

Det är beklagligt att Margitta Edgren inte förstår det demokratiska problem som den här frågan rymmer.

Det är nämligen en främmande fågel som har flugit in i den svenska offentliga demokratin. En regering har beslutat att den har rätt att fatta beslut, som sträcker sig över en följd av mandatperioder, utan möjligheter för kommande majoriteter att justera eller förändra.

När grundlag skall ändras krävs två riksdagsbeslut med mellanliggande riksdagsval. När statens förvaltning behandlas kan alltså en regering föreslå ett system som i ett klubbslag flyttar offentliga medel till den privata sfären, vilka där handläggs av regeringsmedlemmarnas partikamrater för alltid.

Det är en främmande fågel att svenska folkets tillgångar på ett så flagrant sätt flyttats utom räckhåll för folket och för den offentliga verksamheten. Per Unckel kallade detta för överförande av statliga medel utanför demokratins kontroll. Sammantaget överfördes nära 20 miljarder till ett antal sådana privaträttsliga stiftelser.

Den 2 och 3 juni förra året debatterades och beslutades om en del av de fall som vi nu granskar. I debatten här i kammaren berördes denna fråga mycket litet. Man diskuterade mer forskningsmetodik och statens roll därvidlag. Konsekvenserna eller varianterna av privaträttsliga stiftelser diskuterades däremot inte alls.

Prot.

1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

Stiftelser m.m

En socialdemokratisk ledamot sade att stiftelserna var olämpliga och att det var bevisat, men han sade inte hur. En moderat ledamot förstod inte alls vad stiftelseformen skulle innebära för paradigmiskt skifte, och en vänsterpartist talade om ett demokratiskt underskott.

Utbildnings- respektive kulturutskottet preciserade aldrig den privaträttsliga utformningen i detalj, men socialdemokrater och vänsterpartister röstade emot och ville att medlen skulle placeras antingen i pensionsfonderna eller i att stärka statens ekonomi.

Regeringen hade därför efter beslutet i riksdagen den 3 juni en betydande frihet att utforma stiftelserna, inte minst vad gäller den demokratiska nyckelfråga som rör tillsättande av styrelse. Hur stor den friheten var visar regeringens egen handläggning allra bäst. Medan Per Unckel förvarade sin del av miljarderna i slutna stiftelser med långt detaljreglerade stiftelsestadgar, där det stadgas att styrelsen själv utser sina efterträdare, valde Kulturdepartementet en mycket lös stiftelseförordning, utan att ens lyfta in alla specifikationer från riksdagsbeslutet men där styrelsen även fortsättningsvis skulle utses av regeringen. Jag är därför inte säker på att riksdagen vid sitt beslut för ett år sedan var klar över vilket öppet mandat man skulle lämna till regeringen.

Med denna bakgrund har därför majoriteten i utskottet i ärende 22 valt att vad gäller Birgit Friggebo ge en positiv bedömning i detta avseende. Moderaterna, Folkpartiet och Centern har av någon anledning inte velat vara med om denna goda betygsättning utan har i egen reservation lämnat ett annat förslag, vilket jag föreslår att riksdagen avvisar.

Sammantaget kan man därför av våra utfrågningar och granskningar finna en hel del granskningsvärt. Stiftelsen Framtidens kultur fick t.ex. sitt säte i Uppsala, den dåvarande ordföranden Ingerd Troedsson sade sig inte alls veta varför. Den gamla styrelsen för stiftelsen hävdade också med viss emfas att man beslutat tillämpa stor öppenhet – uppenbart omedveten om att en sådan enkelriktad deklARATION givetvis inte på någon punkt kan jämföras med en i lag reglerad offentlighet med rätt till insyn. Då jag frågade förra talmannen om hon inte såg en konflikt mellan sin roll som högsta parlamentariska representant i vårt land och denna privatisering av offentliga tillgångar, svarade hon att hon inte kunde se någon konflikt förekomma.

Per Unckel sade sig heller inte se några konflikter mellan den öppna demokratin och den privatisering av offentliga medel där partivänner sätts att förfoga över tidigare statliga medel utan demokratins kännetecken av lagreglerad öppenhet eller demokratins kännetecken av rätten att ”vraka de styrande”, som SNS demokratiråd skrev i gårdagens DN.

Denna demokratiska omedvetenhet och svaga känsla för demokratiska grundlagar kastar givetvis sin skugga över dessa privatiserade gemensamma medel.

Men inte ens Per Unckel, som kanske tydligast har uttalat sig i ärendet, är konsekvent. Då stiftelseförordnandet undertecknas anses ju stiftelserna ha vunnit laga kraft. Men de är inte, enligt Per Unckel, mer färdigbildade än att följdinstruktioner från samma regering kunde anses

äga kraft. Per Unckel kallar brevet som sedan gick ut från regeringen som en direkt utlöpare av stiftelsens statuter.

Men då en ny regering med Carl Tham veckorna efter valet kommunicerar med stiftelserna kastar Per Unckel snabbt in en anmälan till KU, en anmälan som skulle kompletteras, vilket inte har gjorts.

KU:s majoritet anser därför inte att Carl Tham eller Margot Wallström gjorde något annat än vad de, särskilt med den här redovisade bakgrunden, bort göra. Att sedan den moderata reservationen i anmälan av Margot Wallström på Anders Björcks initiativ skulle innehålla en fostrande mening om takt och ton är ju i sig någon man kunde gå hastigt förbi. Vi som sett den förre försvarsministern försöka att gå i takt i militärparad inser att det inte är alldeles enkelt. Eller som Expressen skrev i går: "Särskilt minns jag Anders Björck struttande omkring i TV som en historiens tupp." Men att med det som bakgrund se något konstitutionellt i att fostra ministrar förefaller litet illa argumenterat.

Det allvarliga med de här berörda stiftelserna är därför att regeringen utnyttjat sin tillfälliga riksdagsmajoritet, med oklart formulerat beslut, och fattat beslut med en räckvidd som övergår grundlagsbeslutet. Regeringens utformning av stiftelserna, som hanterar det som tidigare var nära 20 miljarder offentliga kronor, gör att ingen kommande majoritet kan öva inflytande över verksamheten. Detta skiljer sig från gängse demokratiska principer.

Herr talman! Per Unckel talade om en demokratisyn som jag hoppas att han är ganska ensam om i den här kammaren. Han såg något positivt i att förlägga verksamheten utanför demokratisk kontroll. Han talade om att begränsa demokratins spelrum, och han kallade demokratin för ett intresse som måste balanseras. Denna kammare måste se som ett av sina främst syften att stå på den parlamentariska demokratins sida. Om det borde det inte råda något tvivel.

Anf. 128 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik

Fru talman! Pär-Axel Sahlberg är något så relativt ovanligt som en socialdemokrat som faktiskt talar om löntagarfonderna, eller åtminstone löntagarfondsmedlen, med välbehag.

När han använder uttryck som "främmande fågel" syftar han inte på löntagarfonderna – de var däremot verkligen främmande fåglar i svenskt politiskt liv – utan han syftar på självständiga forskningsstiftelser, och det säger ju en del om hans ideologiska grundsyn. Likadant är det när han talar om det förfärliga i att flytta till den privata sfären sådant som borde vara svenska folkets medel och allmänna medel.

Två olika sätt att se på forskning och på det svenska samhället står naturligtvis mot varandra här. Antingen anser man att det är mest demokratiskt och därför bäst att politikerna har så stort inflytande som möjligt över forskningen, eller också anser man att det är bra att det finns fria och självständiga stiftelser.

Vad man än anser om detta tycker jag icke att en inställning som den som Pär-Axel Sahlberg har, nämligen att det var fel att inrätta stiftelserna på detta sätt, gör att man kan försvara särskilt Carl Thams agerande. Det kan, hur man än ser på stiftelserna, icke vara rimligt att

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m

ett statsråd med inlindade hot vänder sig till en självständig forskningsstiftelse och kräver att den skall ändra sina stadgar.

Anf. 129 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik

Fru talman! Jag skulle nog kunna tänka mig att diskutera löntagarfonderna, även om jag inte var politiskt aktiv på den här nivån när den frågan var aktuell.

Men om man för mycket överdriver knytningen mellan de pengar som kom in löntagarfondsvägen och det här beslutet, blir det riktigt komplicerat för Per Unckel och den förra regeringen. Då låter det mer som hämnd och revansch på något sätt. Jag tror nog egentligen att Per Unckel hade tämligen goda avsikter med själva destinationen av pengarna, men inte hade reflekterat så noga över hur det hela skulle utformas.

Nils Fredrik Aurelius talade förut om den nya stiftelselagstiftningen som den gamla regeringen beslutade om, och diskuterar med välbehag vissa frågor om hur styrelsen utses. Men han återger självfallet inte alls det som samma regering sade om att statens verksamhet ej bör ske i stiftelseform. Det finns med i samma förberedande text.

När det sedan gäller Carl Thams agerande har jag väldigt svårt att förstå, och har så haft under hela den här processen, vad det är för hot med att den ansvarige ministern kommunicerar med sådana här gigantiska stiftelser, som förfogar över så mycket pengar. En fråga ställdes. Carl Tham uppmanade inte till något lagbrott, för om det hade varit så hade vi inte över huvud taget haft permutationsinstitutet.

En fråga ställdes, som sagt. Men när det gäller offentligheten spelar det ingen roll vad de olika stiftelserna deklarerade. Det är ändå inte offentlighet i offentlig mening. Möjligheten att permutera verksamheten hade varit helt i enlighet med lagen.

Anf. 130 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik

Fru talman! Det är inte regeringen som stiftat den nya lagen om stiftelser, utan det har riksdagen gjort. Riksdagen var enhällig på denna punkt.

Det är riktigt att kooptationsförfarandet kanske inte skall tillämpas beträffande statliga stiftelser. Men i detta fall är det fråga om något som blivit ett privaträttsligt subjekt.

Det talas om revansch. Men vem känner revanschlust här? Inte kan det väl vara den riksdag och den regering som inrättade dessa stiftelser, däremot den minister som direkt vänder sig emot dessa nyinrättade stiftelser och börjar kräva att de skall förändra sina stadgar mot den bakgrund som vi känner till.

Jag tycker inte, Pär-Axel Sahlberg, att man här kan tala om kommunikation med de nya stiftelserna. Statsrådet skriver med den tyngd som ämbetet har och använder formuleringar om förlorat förtroende hos hela regeringen och även i forskarsamhället. Hur Carl Tham kan uttala sig så kan man möjligen undra över.

Huvudpunkten blir ändå att själva uppträdandet var mycket olämpligt. Det är det som vi har att granska nu. Säg hellre i den sista repliken,

herr Sahlberg, något om detta uppträdande och tala kanske inte så mycket om varför sätet var i Uppsala! Det är inget fel på Uppsala, tycker jag som läste i Lund – det kan jag väl passa på att tala om. Inte heller tycker jag att det är särskilt relevant för den här diskussionen hur Anders Björck marscherat.

Anf. 131 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik

Fru talman! Det som är relevant är ju svårigheten att diskutera frågor om takt och ton – det finns ett mycket näraliggande och i veckan kommenterat exempel.

Revanschfrågan är naturligtvis intressant, särskilt som den väcker så mycket av aggressioner och engagemang i den här frågan när den nuvarande regeringen försökt göra vad den är vald att göra, dvs. att regera landet och utöva inflytande, och vi gång på gång hamnar i läget att vi haft en annan regering som kom med sluga politiska beslut och en detaljutformning som *inte* fastställdes av riksdagen utan av regeringen. Det låter så ödesmättat när man hör att det skulle se ut på det sätt som Per Unckel föreslog. Men Birgit Friggebos agerande visar att det inte alls var så ödesbestämt. Det fanns alternativ.

Det hade varit mycket intressant om själva demokratifrågan åtminstone någon gång under denna resas gång hade diskuterats. Det här är ett unikt exempel på att offentliga medel låses in i slutna stiftelser – utan en riktigt offentlig beredning och utan ett tydligt riksdagsbeslut, men med den tydliga inriktningen att se till att kommande politiska val inte kan påverka utformningen när det gäller det här lilla avsnittet.

Anf. 132 MARGITTA EDGREN (fp) replik

Fru talman! Jag fäste mig också vid uttrycket främmande fågel. Det är inte alls fråga om det. Vi har ju en rad stiftelser som bekostar och finansierar forskning. Faktum är att merparten av den forskning som utförs i Sverige bekostas med privata medel. Det är alltså inte staten som står för merparten av insatserna och för finansieringen av forskningen, utan det är företag som inom sin verksamhet bedriver forskning. Det gäller alltifrån grundforskning till mera målrelaterad forskning.

Stiftelser finns på olika sätt. I våra papper nämns Wallenbergstiftelsen, Gustafssonstiftelsen och Fernströmska stiftelsen i Lund. Det gäller även stiftelser utomlands.

Det viktiga med det här beslutet är att vi har fått en ökad konkurrens om projekt som skall få stöd. Vi har alltså ökat insatserna och garantierna för att långsiktigt, stabilt och självständigt kunna göra bedömningar av projekt som kan finnas inom Sverige och för forskarutbildningen. Detta är det viktiga.

Som jag sade tidigare är det här ett sätt att finansiera en långsiktig, uthållig och stabil forskning – en finansiering som flera partier, över partigränserna, har sökt efter. Redan 1993 motionerade Socialdemokraterna om att vi måste ha mera pengar till forskning. Men de gick inte att hitta. Detta var ett sätt att hitta dem. Om pengarna inte hade låsts in i en

Prot.
1994/95:112

31 maj
Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m

stiftelse skulle de inte ha funnits för framtida forskning. Det är jag helt övertygad om.

Återigen: Hotet när det gäller Carl Thams brev var, och på den punkten håller jag med föregående talare, att om de inte gjorde som han önskade så hade han inget förtroende för dem. Det är ett mycket tydligt hot, och det reagerar vi mot.

Anf. 133 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik

Fru talman! Jag hade hoppats att en god liberal skulle ha kunnat se det demokratiska problemet här. Men inte ens Margitta Edgren fångar den bollen.

Jämförelsen med Wallenbergstiftelsen har gjorts flera gånger under utfrågningen och den är närmast absurd. Visa på ett riksdagsbeslut där offentliga medel förts över till Wallenbergstiftelsen för att hanteras där! Det är det som är själva knutfrågan. Och det är det som gör att den nya regeringen rimligen måste se om sitt hus och se i vad mån man kan utöva inflytande över den här verksamheten. Att det innebär en skillnad i grundsyn är jag alldeles klar över. Men det hade varit mycket intressant om någon ändå litet grand hade flaggat för att man inte står bakom den demokratisyn som bl.a. Per Unckel gjorde sig till tolk för under vår utfrågning.

Detta oroar mig, även med tanke på denna kammars och vårt parlamentariska systems existens, och detta är den känsliga nyckelfrågan.

Anf. 134 MARGITTA EDGREN (fp) replik

Fru talman! Riksbankens Jubileumsfond är också ett finansieringssätt. Staten bidrar ju med pengar som sedan inte är åtkomliga.

Skillnaden mellan de här aktuella stiftelserna och Riksbankens Jubileumsfond ligger i utseendet av ledamöter. När det gäller utseendet av ledamöterna i stiftelserna följer man stiftelselagen. Men Karl-Axel Sahlberg talar om regeringen, allmänheten och forskarsamhället och säger att inflytande saknas.

Återigen: Jag är inte alls övertygad om att vi här har ett sämre utseende av ledamöter. Inte heller Karl-Axel Sahlberg borde vara övertygad på den punkten, med tanke på den skandal som varit i Medicinska forskningsrådet. Utseendet av ledamöter går där till på precis samma sätt som tidigare. Men tydligen räcker inte ens det.

Det vi här talar om är ett sätt. Dessutom gäller det inte människor som inte kan något. Man har mycket noga sett till att de här människorna har förtroende från det vetenskapliga samhället och att de har egen kompetens. När det skall förnyas skall man höra sig för med Vetenskapsakademin, Ingenjörsvetenskapsakademin, Skogs- och lantbruksakademin osv. Det är alltså inte så att en liten grupp människor sitter i ett stängt rum och utser varandra eller sin närmaste kompis. Karl-Axel Sahlberg verkar framställa det så. I stället är det här ett annat sätt än det traditionella sättet att utse folk. Det medger jag. Men för den skull behöver det inte vara ett sämre sätt eller ett sätt som leder till

sämre stabilitet och långsiktighet samt sämre kompetens i forskningen. Det är ju det vi är ute efter.

Anf. 135 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik

Fru talman! Jag heter Pär-Axel, inte Karl-Axel. Men jag kan vara Karl också. Det är helt okej.

Jämförelsen med Riksbankens Jubileumsfond är alldeles utmärkt, Margitta Edgren! Kanske gick ett litet ljus upp där. Det är ju precis här som vi ser skillnaderna i möjligheterna att hantera dessa frågor.

Förra året när riksdagen behandlade frågan om privaträttsliga stiftelser gick man säkert till beslut med olika bilder av vad det var man avsåg. Det visar regeringens beslut. Jag menar att detta är mycket olyckligt och hoppas att man hittar en lösning på det här problemet. Därför tycker jag att konstitutionsutskottets majoritet har ställt sig bakom ett bra förslag i detta avseende när det gäller samtliga tre ärenden.

Anf. 136 SIV HOLMA (v)

Fru talman! Pär-Axel Sahlberg har på ett mycket välformulerat sätt beskrivit majoritetsuppfattningen i konstitutionsutskottet. Jag tycker dock att detta är en så pass viktig fråga att jag gärna vill redogöra för Vänsterpartiets syn.

Det handlar i första hand om demokrati. För oss inom Vänsterpartiet är demokratin en överordnad princip. Utifrån det synsättet har vi tittat närmare på dessa granskningsärenden, som berör dels den borgerliga regeringens inrättande av privaträttsliga stiftelser, dels socialdemokratiska regeringsmedlemmars agerande mot vissa av dessa stiftelser.

Det har under debattens gång talats om att granskningen har varit partipolitiserad. En del har t.o.m. menat att det handlar om personliga eller politiska vendettor. Vi i Vänsterpartiet känner oss helt fria från dessa anklagelser, eftersom vi, liksom Miljöpartiet, inte har suttit med i någon regering och av den anledningen inte har några s.k. sjuka mostrar att försvara.

I vårt granskningsarbete har vi, som Kenneth Kvist redan har framfört, lagt stor vikt vid att granska ärendena utifrån konstitutionella aspekter. Mot denna bakgrund anser vi därför att det finns anledning att se allvarligt på när den borgerliga regeringen urholkar demokratin genom att säkerställa en privatisering från framtida parlamentarisk kontroll. Det skadar förtroendet för det parlamentariska systemet.

Den borgerliga regeringen har överfört 18 miljarder kronor av allmänna medel till tio privaträttsliga stiftelser. Det är stiftelser som har till syfte att finansiera främst forskningsprojekt men också kulturprojekt. De enda motiv som kan skönjas till att privatisera allmänna medel på detta sätt är ideologiska motiv.

En privatisering behöver inte i sig strida mot konstitutionella spelregler. Vi avstår i betänkandet från politisk kritik av privatiseringar. Men vi hade hellre sett att dessa pengar varit kvar i pensionssystemet, speciellt med tanke på det statsfinansiella läge vi befinner oss i.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Stiftelser m.m

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

Stiftelser m.m

Det vi fäster störst vikt vid är hur man har gjort dessa privatiseringar. Man kan vända på resonemanget och i stället tala om socialisering. Vi menar att om en majoritet av svenska folket vill avveckla tidigare beslutad socialisering skall den ha en självklar, suverän, demokratisk rätt att göra det. Vi anser att den borgerliga regeringen inte har haft samma demokratiska utgångspunkt när man inrättade dessa stiftelser. Här kan man faktiskt tala om förakt för de demokratiska spelreglerna.

Man ville en gång för alla begrava idén med löntagarfonderna. Det var ursprungligen dessa pengar som blev överförda till stiftelserna. Löntagarfonderna kunde man avveckla genom en ny politisk majoritet. Däremot har den borgerliga regeringen säkerställt de privaträttsliga stiftelsernas integritet genom särskilda stadgar. Inrättandet av flera av stiftelserna påskyndades kort före valet i september 1994. Det kan inte betraktas som god demokratisk ordning.

När man privatiserar eller bolagiserar viktiga samhällsfunktioner begränsas demokratins politiska räckvidd och förmåga att styra samhällsutvecklingen.

Forskningsstiftelsernas stadgar går dessutom ut på att den sittande styrelsen själv skall utse sin efterträdare, vilket är en djupt odemokratisk ordning som inte hör hemma i ett utvecklat demokratiskt land som Sverige.

Det finns emellertid ett undantag bland stiftelserna, och det skall den förra kulturministern Birgit Friggebo ha "credit" för. I stadgarna för Stiftelsen Framtidens kultur, som hon ansvarade för att utforma, framgår att det är regeringen som utser och entledigar samtliga fem ledamöter. Jag delar följdriktigt KU:s majoritets uppfattning, att man därigenom tillförsäkrat regeringen och riksdagen ett visst inflytande över stiftelsens verksamhet.

Fru talman! När det gäller granskningen av kulturministerns respektive utbildningsministerns agerande mot vissa stiftelser menar den ena av anmälarna att utbildningsministern agerat utöver gränsen för sitt ministeransvar, när han har försökt att få en annan demokratisk ordning i forskningsstiftelserna. Den andra anmälaren vill att kulturministerns handlande vid avsättandet av medlemmarna i styrelsen för Stiftelsen Framtidens kultur granskas.

Vi i Vänsterpartiet delar utskottsmajoritetens uppfattning att granskningen inte föranleder något uttalande från utskottets sida. Det innebär att de aktuella regeringsmedlemmarna inte formellt eller konstitutionellt begått några fel när de entledigat ledamöter i Stiftelsen Framtidens kultur. Det skedde enligt gällande stadgar. Inga formella fel skedde heller i och med att man tillkännagav synpunkter på stiftelsernas odemokratiska struktur. Att man kanske hade kunnat utföra entledigandena och samrådet med stiftelserna på ett trevligare sätt har vi från Vänsterpartiet inte funnit vara tillräcklig grund för kritik eller uttalande.

Avslutningsvis yrkar jag på godkännande av utskottets anmälan vad avser avsnitten 22 och 25. Jag står också bakom det särskilda yttrandet gällande avsnitt 25.

Anf. 137 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik
Fru talman! Jag har bara en fråga till Siv Holma. Hon talar om hur djupt odemokratiskt det är att styrelserna utser sina egna efterträdare. Som vi påpekade nyss står det i den nya stiftelselagen från 1994, 2 kap. 9 §, att huvudregeln för förnyelse av stiftelsens styrelse är att man gör så.

Denna bestämmelse antogs av riksdagen 1994. Vänsterpartiet var representerat i riksdagen då. Handlade de representanter för Vänsterpartiet som då satt i riksdagen djupt odemokratiskt när de gick med på en sådan bestämmelse?

Anf. 138 SIV HOLMA (v) replik

Fru talman! Den stiftelseregeln som nämns är djupt odemokratisk därför att det handlar om allmänna medel som man har privatiserat och därför att man på detta sätt har uteslutit all parlamentarisk kontroll i framtiden. Därför är det djupt odemokratiskt.

Anf. 139 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik

Fru talman! Jag får tolka svaret som att Siv Holma beklagar att Vänsterpartiet medverkade till detta förslag 1994.

Anf. 140 SIV HOLMA (v) replik

Fru talman! Precis som jag sade i inledningen i mitt anförande är demokrati en övergripande princip för oss. Jag utgår från att de har haft den inställningen också när beslutet fattades 1994.

Nomineringen av svenska befattningshavare vid EU:s institutioner (avsnitt 26)

Anf. 141 BIRGIT FRIGGEBE (fp)

Fru talman! Granskningen i detta ärende har lett till att hela utskottet anser att vi nästa år måste göra en systematisk genomgång av hur registreringen av offentliga handlingar går till i regeringskansliet. Det har kunnat konstateras att handlingar blivit liggande i månader utan att de har registrerats. Det är naturligtvis oacceptabelt, särskilt som vi från svensk sida anser oss vara och vill vara missionärer i EU för att övertyga EU om det lämpliga i att ha en offentlighetsprincip.

När den bristande registreringen dessutom omfattar just ärenden som berör EU är det naturligtvis än mer uppseendeväckande. I ärlighetens namn skall sägas att denna administrativa hantering har tillämpats oberoende av vilken regering vi har haft.

Men det fortsätter också. Det senaste exemplet är Finansdepartementets s.k. rekommendationsbrev för Vägverkets förre generaldirektör. Det är som sagt var ett nytt exempel. Det finns verkligen anledning att granska hur registreringen går till, inte minst sedan vi har fått den nya tekniken. En rad handlingar kommer ju in den vägen.

Utskottet är inte heller nöjt med den mer eller mindre hemliga process som föregår regeringens nomineringar av personer till tjänster

Prot.
1994/95:112
31 maj

*Granskning av
regeringen*

Stiftelser m.m

*Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner*

inom EU. Utskottet vill att regeringen åtminstone talar om vilka principer som skall tillämpas för nomineringarna och hur besluten förbereds, dvs. vilken beredningsprocess som finns för nomineringarna. Det är naturligtvis viktigt att det finns regler för detta, dels för de människor som är berörda och som kan tänkas vara intresserade av tjänster i EU, dels för att man skall kunna följa hur regeringen hanterar detta nya inslag i regeringens utnämningssmakt. Det är nämligen inte slut med det som hittills har skett. Det handlar kanske om nomineringar av hundratal tjänster under de närmaste åren.

Om de här kraven är utskottet ense. Sedan skiljer vi oss åt i bedömningen av vad som hittills har skett. Socialdemokraterna och Centerpartiet, denna nya koalition i riksdagen, är nöjda med vad som har skett, övriga är kritiska.

Som framgår av betänkandet finns det inte några regler för hur nomineringarna skall gå till. Men regeringen säger själv att den följer regeringsformens stadganden i 11 kap. 9 § som säger att det är sakliga grunder såsom förtjänst och skicklighet man skall utgå ifrån.

Det ger sken av att det är någon form av öppet förfarande som används och att det är en objektiv prövning som sker. Jag tycker att det vore bättre om man sade att vi i regeringen såg i vår närhet personer som vi tyckte var lämpliga och bra och som vi ville placera på viktiga poster i EU.

Nu har vi facit i den första fasen av nomineringarna. Det har alltså nominerats till sju höga poster – de högsta posterna som Sverige kan komma i åtnjutande av. Av de sju posterna är två juridiska poster. De har tillsatts med oberoende jurister. Av övriga fem poster har fyra besatts av aktiva socialdemokrater. En person kommer från näringslivet. Det är inte känt att han har någon politisk aktivitet bakom sig.

Det är självklart att resultatet hittills kan ge anledning till tvivel om opartiskheten i beredningsförfarandet. Eftersom regeringen själv anser att förtjänst och skicklighet skall vara grunden för nomineringar borde man enligt reservanterna – Folkpartiet, Miljöpartiet och Vänsterpartiet – ha varit mer varsam vid nomineringarna.

Vi har ett exempel. Ingvar Carlsson tillfrågade Jan O. Karlsson redan i början av oktober i samband med att han bildade sin nya regering om han ville ha en post i EU. Som vi säger i betänkandet är det inte troligt att Ingvar Carlsson då hade tillgång till övriga intresseanmälningar, än mindre hade regeringen hunnit tillfråga olika intresseorganisationer eller partier om det fanns andra personer som eventuellt var intresserade.

Man säger alltså att det är ett opartiskt, sakligt beredningsförfarande som skall ligga till grund. Samtidigt utser man sina kompisar. Det är den här typen av argumentation som, tycker jag, förstärker misstron mot maktavaren och som också ger upphov till anklagelser om dubbelmoral.

Slutsatsen är att det vore bra om regeringen presenterade hur det här skall gå till i framtiden och att man sedan följer de reglerna.

Anf. 142 Förste vice talman ANDERS BJÖRCK (m)

Fru talman! Denna kammare har åtskilliga gånger diskuterat utnämningsspolitiken. Jag har själv haft anledning att gång på gång påpeka i denna kammare och från denna talarstol att socialdemokratiska regeringar har missbrukat den utnämningssmakt som regeringsformen ger regeringen.

Regeringsformens bestämmelser om förtjänst och skicklighet som grund för statliga utnämningar har ersatts med ett system av godtycke, där ibland, ja, t.o.m. ofta, den socialdemokratiska partiboken har varit en vägande merit. Det finns inte, fru talman, någon anledning att längre tro att en bättre tingens ordning från socialdemokratiska regeringars sida skulle kunna komma till stånd. Därför tror jag helt enkelt inte på att aldrig så många påpekanden från konstitutionsutskottet om att man skall hålla sig på mattan, att man skall se över rutiner och annat kommer att ge effekt. Det kommer icke att ge effekt. Missbruk av utnämningssmakten är djupt rotat i den socialdemokratiska partisjälen. För en *liten* själ finns där nog i alla fall.

Vi har gått igenom detta tidigare, lista efter lista, sida efter sida, statistik efter statistik. Mellan tummen och pekfingeret går det fyra socialdemokratiska utnämningar på en borgerlig. Tro inte att detta går att rätta till med hjälp av vänliga påpekanden.

Det finns bara ett sätt att komma till rätta med detta. Det är att öppet och ärligt ge regeringarna den makt som de bör ha att utforma en administration efter sitt sinne, precis som i en rad andra demokratiska länder. När en ny regering tillträder tillsätter man ett antal nyckelbefattningar i kanslihuset. Det är numera allmänt accepterat. Ingen ifrågasätter detta. Det rör sig om ungefär 150–160 stycken, har utskottet konstaterat. Det vore högst rimligt att detta kompletterades med kanske 50–60 generaldirektörsposter, chefsposter. Ett statsråd skall till sitt förfogande ha verkschefer som är beredda att lojalt fullfölja den politik som landets lagliga regering för, och regeringen är ansvarig inför riksdagen. Detta underlättas nu av att vi har fått fyraåriga mandatperioder. Fyra år är en rimlig period för utnämningar av det här slaget.

Detta är naturligtvis också kopplat till det internationella fältet. Jag vet att en del kanske beklagar att vi nu kommer att få ett spoilsystem i Sverige, om det blir ett regimskifte 1998, för det kommer att bli följden, oavsett om riksdagen fattar ett beslut eller inte. Men jag tror att det är bra. Det ligger i tiden. Det kommer att öka effektiviteten.

Ett statsråd har då all anledning att se till att han eller hon får personer till sitt förfogande som man kan lita på, som man vet är kompetenta. Man kan aldrig skylla på att den tidigare regeringen har tillsatt personer av dålig kvalitet. Man har det hela och fulla ansvaret. Det är ett hederligt, ärligt och rakryggt system. Jag har svårt att se att det inte skulle kunna fungera bra här.

Till det här får vi återkomma, och jag är övertygad om att detta blir en viktig och intressant fråga för konstitutionsutskottet att följa och att se till att vi äntligen får ett modernt utnämningssystem i Sverige. Det nuvarande systemet har sina rötter i 1600-talet, och de reformer på den centrala förvaltningens område som då skapades har levt ut sin tid.

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Granskning av
regeringen*

*Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Granskning av
regeringen*

*Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner*

Utskottet har den här gången särskilt studerat nomineringarna av svenska befattningshavare inom EU. Det har, som utskottets ordförande konstaterade, inte varit någon särskilt uppbygglig process. Allvarliga fel har förekommit vad gäller diarieföring, och papper har kommit på avvägar. Det har varit svårt att veta vilka befattningar Sverige har inriktat sig på och som därför skulle vara av intresse för svenska kandidater. Man kan diskutera ansvaret för denna oordning, det må vara delat. Det hela har utmynnat i ett resultat som utmanar alla sannolikhetskalkyler, nämligen att av de sju förnämsta befattningarna är fyra besatta med socialdemokrater, de övriga tre befattningshavarna har aldrig haft någon partipolitisk aktivitet.

Det ansvariga statsrådet för att man har hamnat i det här läget är Mats Hellström. Så som frågorna har handlagts kan han inte undgå kritik. Det finns anledning att fortsätta att noga följa hur regeringen sköter utnämningsfrågorna, såväl nomineringar till befattningar inom den europeiska unionen som chefsbefattningar här hemma.

Anf. 143 KENNETH KVIST (v)

Fru talman! När Sverige kom med i EU gällde det att nominera till några höga tjänster inom EU. EU-tjänsterna är tjänster av en ny typ. Det är inte längre fråga om statstjänstemän, utan egentligen överstatstjänstemän. De traditioner eller den praxis som gällt för vissa höga tjänster är kanske inte längre tillämplig eftersom det är fråga om nya typer av uppdrag. Uppdragen är nya i den meningen att man inte skall företräda något svenskt intresse, vare sig regeringens eller någon annans. Man väljs in i tjänsten för att vara tjänare åt gemenskapen och företräda gemenskapens intressen.

När dessa höga tjänster skall utses kan regeringen naturligtvis inte tillämpa den gamla praxis som gäller när man utser tjänster, som t.ex. att väga in vissa politiska skäl. Det sker vanligtvis vid tillsättandet av många andra höga tjänster.

Regeringen har ändå trampat på i ullstrumporna. Det gör att det finns anledning till vissa anmärkningar. Utskottets ordförande har tagit upp de formella brister som förekommit. Utskottet har faktiskt enhälliga skrivningar när det gäller otillfredsställande diarieföring m.m. Man borde ha sett till att dessa tjänster hade behandlats med en annan varsamhet än vad som är brukligt vid tillsättandet av tjänster.

Man har använt EU-tjänsterna när man vid ny regeringsbildning haft svårt att placera vissa personer. Man talar om för dem att de kan komma i fråga för en EU-tjänst. Man har t.o.m. mer eller mindre nominerat personer till EU-tjänster innan man i folkomröstningen avgjorde huruvida Sverige skulle vara med i EU eller inte. Detta är icke ett tillfredsställande sätt att hantera sådana frågor.

För den här typen av nya tjänster borde man försöka ha en bredare beredning, där man kanske kollationerade med andra. Det är ju tjänster som rör sig inom politikens område. EU:s mandatperioder är inte desamma som de mandatperioder vi har i Sverige. Det handlar ofta om femåriga eller längre mandatperioder. Det bör då vara personer som har

bred politisk acceptans i det svenska samhället som kommer i fråga för tjänsterna. Detta menar jag är bakgrunden till kritiken.

Det finns ingen anledning till någon formell kritik mot regeringen. Den har följt en tradition, som kan diskuteras. Jag vill inte ta ställning till om vi skall ha spoilsystem eller inte. Detta har gällt en ny typ av tjänster, vilket ökar kraven på en grannlaga, öppnare och bredare beredning. Det har regeringen inte tagit hänsyn till. Jag menar att man inte utan vidare kan låta regeringen gå fri från anmärkning från konstitutionsutskottet. Jag yrkar därför bifall till reservationen från Birgit Friggebo, Peter Eriksson och mig.

Anf. 144 CATARINA RÖNNUNG (s)

Fru talman! EU tillsätter vissa högre tjänster på chefsnivå efter förslag från regeringen i det berörda landet. Regeringen har alltså härvidlag fullgjort en av sina skyldigheter. I denna nya grannlaga uppgift har regeringen väglett av regeringsformens 11 kap. 9§ där det stadgas att vid tillsättningen av statlig tjänst avseende skall fästas vid sakliga grunder som förtjänst och skicklighet. Vi har en månghundraårig god praxis i detta avseende.

Jag vill bestämt hävda att de kvinnor och män regeringen hittills nominerat besitter just dessa kvaliteter. Därför kan de göra vårt land utomordentliga tjänster och verka för att svenskt arbetssätt och svenska värderingar får genomslagskraft inom EU.

På UD pågår ett omfattande arbete sedan ett antal år med att rekrytera lämpliga personer på EU:s alla nivåer. Stor möda och omsorg har lagts ned på detta. Sverige kommer att under de närmaste åren få besätta upp till ett tusen tjänster.

I första hand har givetvis arbetet gällt att få in svenskar på höga befattningar i EU:s institutioner. Här har regeringen samrått med övriga partier vid upprepade tillfällen. Nomineringarna har föregåtts av en partiöverläggning den 12 december 1994.

Det stämmer dåligt med Birgit Friggebos påståenden om de mer eller mindre hemliga nomineringar i slutna grupper som sker inom regeringen.

Full uppslutning har rätt kring Anita Gradins namn. Hon har som f.d. utrikeshandelsminister lett förhandlingarna inför Sveriges inträde i EU. Sverige lyckades för övrigt få en kommissionär där Österrike misslyckades.

Jan O. Karlsson anses av seriösa bedömare vara ett utmärkt val av nominering till posten som ledamot i EU:s revisionsrätt. Där, skriver DN, behövs mod och stor förmåga att starta processer, även när stora ekonomiska och nationella intressen står i vägen. Jan O. Karlsson var ett utmärkt val.

Jag vill instämma i detta. Jan O. Karlsson har gjort sig känd som en person med gedigen erfarenhet och en person som är orädd och rak. Han har emellertid ett stort fel – han är socialdemokrat. Han har varit statssekreterare i Finansdepartementet i en socialdemokratisk regering. Som sådan är han misstänkt för att ha fått sin nominering på ett otillbörligt sätt. Vänskapskorruption! Han har fått sitt feta uppdrag genom

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

*Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner*

sina kontakter med statsministern, trumpetar Anders Björck ut. Journalisterna lyssnar väl okritiskt, och drevet går.

Anders Björck bortser från att tidigare statssekreterare enligt avtal har rätt att få en någorlunda likvärdig tjänst. Han bortser från att högre tjänster i EU erbjudits statssekreterare i den avgångna borgerliga regeringen. Han bortser från att Frank Belfrage, tidigare statssekreterare i regeringen Bildt, nu tjänstgör som EU-ambassadör. Som sådan är han utsedd av regeringen, och där har alltså avtalet uppfyllts.

Allan Larsson, tidigare finansminister och chef för AMS, är naturligtvis en väl kvalificerad person på posten som generaldirektör för arbetsmarknadsfrågor och industrirelationer. Alla vet att han med sina kunskaper inom dessa områden kommer att vara värdefull i det uppbyggnadsarbete som förestår när det gäller att få bukt med arbetslösheten inom EU.

Jag har medvetet uppehållit mig vid socialdemokraternas meriter, deras förtjänst och skicklighet. I moderatreservationen talas det om att fyra av sju nominerade är kända socialdemokrater. Anita Gradin borde egentligen inte räknas in, med tanke på att just kommissionären enligt praxis i EU alltid tas ur regeringsunderlaget. Tre av sex är socialdemokrater, skulle det egentligen heta. En gudomlig rättvisa mellan socialdemokrater och allmänborgerliga representanter skulle därmed vara uppnådd.

Utän skymten av bevis påstår moderaterna att regeringen inte följt de grundläggande reglerna för förtjänst och skicklighet när det gäller toppbefattningarna inom EU. Man gör ett stort nummer av att övriga utsedda inte varit partipolitiskt aktiva. Men detta är ju advokatyr. Är man f.d. rättschef i Justitiedepartementet, som Pernilla Lindh, nu ledamot av EU-domstolen, är man medarbetare i regeringen Bildt även om man inte har avslöjat sin partitillhörighet. Det behövs ju inte övernaturliga siargåvor för att kunna placera in de övriga i det allmänborgerliga lägret.

Tilläggas kan att den nuvarande EU-ambassadören Frank Belfrage är f.d. statssekreterare i den borgerliga regeringen. Han är alltså en viktig förbindelselänk mellan regeringen och EU.

Man tar sig för pannan när man läser moderaternas osakliga, småaktiga och illvilliga reservation. Är inte detta att politisera granskningen? Är inte detta det verkliga lågvattenmärket i årets granskningsbetänkande? Tyvärr speglar den det gamla vanliga sossehatet som man inbillade sig var överspelat.

För undertecknarna av reservation 19 vill jag framhålla att regeringen är i sin fulla rätt att även på ett tidigt stadium tillfråga en person, i det här fallet Jan O. Karlsson, om han är intresserad av en viss befattning. Att höra sig för om en person är intresserad är inte detsamma som att slutgiltigt utse honom.

Nomineringarna till EU föregås inte av något formellt ansökningsförfarande, utan hugade personer inger intresseanmälningar, och regeringen gör sin egen slutliga bedömning. I och med detta bortfaller också den fula insinuationen att Jan O. Karlsson utövat något otillbörligt inflytande över nomineringsprocessen i den arbetsgrupp där han

ingick som adjungerad ledamot för att handha övergripande policyfrågor. Denna arbetsgrupp hade över huvud taget inte att befatta sig med de fyra högre tjänsterna, där ledamotskapet i revisionsrätten ingick.

I den allmänna debatten har detta viktiga faktum – att arbetsgruppen inte hade med de fyra posterna att göra – kommit bort, inte negligerats, hoppas jag. Jag är nogga med att poängtera detta, därför att det är just Jan O. Karlssons ledamotskap i arbetsgruppen som i medierna har framhållits som det sjuka i hela historien.

Det konstitutionellt tveksamma som departementet gjort sig skyldigt till är slarvig diarieföring. Särskilt beklagligt är det när det gäller intresseanmälningar till högre tjänster. Här får den tidigare borgerliga och den nuvarande socialdemokratiska regeringen dela ansvaret, eftersom båda regeringarna gjort sig skyldiga till samma misstag. Om detta är utskottet enigt. En kommande uppföljning av just dessa rutiner är nödvändig.

Fru talman! Jag yrkar bifall till KU:s betänkande i denna del.

Anf. 145 KENNETH KVIST (v) replik

Fru talman! Catarina Rönnung påstår att regeringen samrått med övriga partier. Det är väl snarare så att den har informerat övriga partier – den formuleringen har också använts vid utfrågningen. Det är någonting annat.

Det är ju regeringen som skryter med att den har låtit bara sakliga grunder, förtjänst och skicklighet, avgöra. När man skall utse innehavare av dessa tjänster, som kanske skall vara litet utanför politiken stående tjänster, är det väl kanske inte så dumt att på ett seriöst sätt behandla de olika intresseanmälningar som förekommer i ärendena. Om en statsminister, innan regeringen i praktiken har tillträtt och satt i gång sitt arbete, frågar någon om hans intresse för en sådan här tjänst är det naturligtvis en oerhörd tung nominering som han därmed gör. Det gör ju med nödvändighet att övriga intresseanmälningar görs förgäves. Loppet är liksom kört från början.

Detta följer kanske en viss dålig tradition när det gäller tillsättande av tjänster i Sverige. Det innebär att man inte har tagit tillfället i akt att på ett nytt, bredare och öppnare sätt försöka nominera till de här tjänsterna i EU-organ.

Däremot finns det inte grund för några formella anmärkningar, utan den reservation, nr 19, som vi har författat är mycket väl avvägd. Det är förvånande att socialdemokraterna inte kan ansluta sig till den.

Anf. 146 Förste vice talman ANDERS BJÖRCK (m) replik

Fru talman! Catarina Rönnung försöker få kammaren att tro att regleringsformens bestämmelser om förtjänst och skicklighet har följts när det gäller toppnomineringarna i EU-sammanhang. Så är det inte.

Låt oss tala klartext! Anita Gradin blev kommissionär därför att man just före folkomröstningen i november behövde en socialdemokratisk kvinna för att lugna de tveksamma. Det var skälet.

Jan O. Karlsson fick posten därför att han blev över som statssekreterare efter regeringsskiftet 1991 och därför att man under tre år inte

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

*Granskning av
regeringen*

*Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner*

lyckats placera honom på en tjänst. Jag erinrar mig väl diskussionerna om detta i den gamla regeringen. Det är sanningen och ingenting annat, Catarina Rönnung!

Allan Larsson fick tjänsten därför att han också var svårplacerad. Det var otänkbart att ta tillbaka honom som finansminister i höstas, med tanke på hans tidigare insats. Det vet alla, och det var skälet. Hyckla inte på den här punkten! Det är ändå ingen som tror Catarina Rönnung.

För att kvinnokvoten skulle gå upp behövde man ytterligare en kvinna, och då tog man en kvinnlig socialdemokratisk f.d. statssekreterare, gift med en manlig f.d. socialdemokratisk statssekreterare, och simsalabim hade den ekvationen gått ihop!

Så här är det ju. Men låt oss ändra på hela nominerings- och utnämningssystemet så att vi får ett spoilsystem. Det är jag övertygad om att vi kommer att få. Det kan endera sidan tvinga fram. Det krävs bara att man efter ett regimskifte med grundlagens hjälp byter ut tillräckligt många generaldirektörer. Då är ett sådant system de facto etablerat, och det vore bra för den svenska demokratin om det blev fallet.

Anf. 147 CATARINA RÖNNUNG (s) replik

Fru talman! Kan Anders Björck verkligen på fullt allvar hävda att just de personer som har nominerats till toppjänster inom EU saknar förtjänst och skicklighet?

Han försöker blanda bort korten här genom att dra in något slags jämställdhetsaspekt i frågan. Jag tycker att det är lyckosamt att regeringen har placerat kvinnor på höga befattningar, utan att för den skull på minsta sätt tumma på kraven om förtjänst och skicklighet.

Jag har irriterat mig på Anders Björcks agerande i hela den här affären. Han påstår och insinuerar utöver anständighetens gräns att regeringen bara gynnar sina egna.

Vi kan ta Anita Gradin som exempel. Hon kom inte alls till kommissionen för att lugna några kvinnliga väljare, om Anders Björck tror det. Hon kom dit i egenskap av kvalificerad förre detta utrikeshandelsminister.

Som jag påpekade i mitt huvudanförande är det praxis i alla EU-länder att just kommissionärerna utses från regeringsunderlaget. Anita Gradin kan man av bara den anledningen bortse från i det här fallet.

Enligt Anders Björck är man tydligen diskvalificerad för vartenda ämbete om man är socialdemokrat. Då tar man sig fram i livet endast med hjälp av partiboken. Den här oseriösa, insinuanta kritiken av regeringens nomineringsförfarande vill jag verkligen tillbakavisa.

Anf. 148 Förste vice talman ANDERS BJÖRCK (m) replik

Fru talman! Jag insinuerar inte alls att socialdemokraterna har gynnat de sina. Det är en öppen anklagelse jag gör och inget annat – inga insinuationer.

Dessutom är det utmärkt att vi har fått in många kvinnor i EU-sammanhang liksom i andra sammanhang. Men det finns sannerligen gott om moderata, folkpartistiska, centerpartistiska, kristdemokratiska

osv. kvinnor som sannerligen skulle göra ett minst lika bra jobb som de som nu har nominerats och som åkte på rejält med däng när de framträdde första gången inför EU-parlamentet. Problemet är inte att de här personerna i vissa avseenden kan ha kvalifikationer. Problemet är att när man nominerar personer som skall ha en politisk bakgrund hittar man bara personer som råkar vara socialdemokrater.

Det är inte alls så att – det här kan inte Catarina Rönnung – man bara nominerar kommissionärer från den egna sidan. Först och främst har de större länderna två kommissionärer. Man har alltid haft som praxis att ta en kommissionär från vardera sidan. Så har man gjort i decennier.

Vissa länder har bara en kommissionär. Det gäller de flesta medlemsländerna. Det gäller Sverige på grund av vårt lands storlek. I sådana fall har man ibland utsett opolitiska ämbetsmän, men också personer från båda sidorna. Här finns inte alls en sådan praxis som Catarina Rönnung påstår, utan att ha läst på.

Anf. 149 CATARINA RÖNNUNG (s) replik

Fru talman! Jag stödjer mig på vad utskottet har sagt i den här frågan om praxis inom EU – låt vara att det kan gälla de små ländernas kommissionärer.

Att hävda att orättvisa har uppstått och att socialdemokrater har blivit partipolitiskt gynnade och fått höga poster inom EU är en omöjlighet. Om man bortser från Anita Gradin har tre socialdemokrater nominerats. Dessutom har tre personer nominerats som inte har partipolitisk anknytning, varav en står regeringen nära – Pernilla Lindh. Dessa personer tillhör, som sagt, med yttersta säkerhet det allmänborgerliga lägret – om man nu skall göra denna underliga blockpolitiska uppdelningen av nomineringarna.

Anf. 150 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik

Fru talman! Vi är överens i utskottet om att vi önskar att regeringen för framtiden skall precisera de principer och den beredningsprocess som skall gälla vid nomineringarna. Det har sin bakgrund i att vi i utskottet inte visste hur det här gick till.

Regeringen har själv inte bestämt sig för riktigt hur det skall gå till. I varje fall har man inte publicerat hur beredningsprocessen går till, vem man skall vända sig till och vilka kriterier som gäller. Det är bakgrunden till att jag kallar det här för ett hemligt beredningsförfarande. Jag vidhåller det. Det blir inte mindre hemligt för att man har gått till några partiledare och informerat dem om vilka man tänker nominera.

Vi visste inte och intresserade visste inte hur det här gick till. Visste t.ex. Nic Grönvall det, som fortsatte att skicka faxmeddelanden till Jan O. Karlsson som bara var adjungerad till arbetsgruppen medan Gunnar Lund ledde arbetet? Vi är överens om detta.

När det gäller de hittills nominerade personerna har vi i vår reservation sagt att vi tycker att det verkar vara ganska bra personer. Den intressanta frågan är om det inte också fanns andra personer som

Prot.

1994/95:112

31 maj

Granskning av
regeringen

Nomineringen av
svenska befattnings-
havare vid EU:s
institutioner

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
Granskning av
regeringen

Övrigt

kanske är minst lika bra och som möjligen har en annan politisk be-
teckning eller som t.o.m. är politiskt oberoende.

Det ger litet dålig smak i munnen att titta på de första resultaten. Av
fem poster som är mer fria att tillsätta – de två övriga är domartjänster
– har fyra mycket aktiva socialdemokrater nominerats. Det går aldrig
att vrida och vända på detta faktum och detta resultat.

Jag vänder mig mot denna dubbelmoral och detta hyckleri när man
säger att man använder sakliga regler, en opartisk bedömning och ob-
jektivitet när man i själva verket väljer i den närmaste kamratkretsen.

Övrigt

Anf. 151 ROSE-MARIE FREBRAN (kds)

Fru talman! Granskningsärendena i KU tilldrar sig en stor uppmärk-
samhet, inte minst från mediernas sida. Bl.a. har vi kristdemokrater
utsatts för mediernas nyfikenhet, eftersom vi inte finns med i utskottet.
Man har undrat hur vi har ställt oss till olika frågor där det har rätt
oenighet inom utskottet. För att klargöra våra ställningstaganden vill
jag göra en kortfattad genomgång.

Fru talman! Vad gäller avsnitt 9, som tar upp regeringskansliets
upphandling av konsulttjänster, stöder vi m-, c- och fp-reservation nr 1.
Detsamma gäller reservation nr 4.

I det mycket omtalade och omdebatterade avsnittet 11.2, som rör ett
brev till Rysslands president, ställer vi kristdemokrater oss bakom
utskottets ställningstagande. Vi stöder alltså kritiken mot förre statsmi-
nistern för att han inte informerade Utrikesnämnden om brevet till
Jeltsin. Vi kristdemokrater anser att det är viktigt att slå vakt om Utri-
kesnämndens betydelse och nämndens ställning.

I fråga om avsnitt 13.1, som handlar om Volvo–Renault-affären och
tidigare regeringars kontakter med bilindustrin, tar vi definitivt avstånd
från utskottets bedömning och ansluter oss till reservation nr 9 från
våra tidigare regeringskolleger.

Ett av de mest uppmärksammade avsnitten i det här betänkandet är
avsnitt 13.2. Det gäller statsminister Carl Bildts brev till konstitutions-
utskottet den 4 maj 1994, ett brev som berör Thage G Petersons age-
rande och spridande av felaktiga uppgifter. Vi kristdemokrater anser att
båda berörda herrar, Thage G Peterson och Carl Bildt, har agerat på ett
närmast sandlådeaktigt sätt. Vi gör endast den markeringen, och vi
kommer vid omröstningen om reservation 10 att lägga ner våra röster.

Vad gäller avsnitt 18 om statsråds förmögenhetsförhållanden avvi-
sar vi bestämt den bedömning som utskottet gör och stöder reservation
nr 13.

Vad gäller de avsnitt som berör stiftelser m.m. stöder vi reservat-
ionerna 15, 16 och 17.

I fråga om det avsnitt som behandlar nomineringen av svenska be-
fattningshavare vid EU-institutioner finns två reservationer. Vi stöder
den andra av dessa reservationer, dvs. nr 19, som är en fp-, v- och mp-
reservation, som vi finner balanserad och väl avvägd. Reservationen
slutar med denna mening: ”Det borde enligt utskottets mening ha gett

anledning till större varsamhet vid nomineringarna.” Detta är något som jag verkligen tycker att man kan instämma i.

Detta är de reservationer vi stöder, och vi biträder yrkandena i de delarna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Propositioner ställdes först beträffande envar av de frågor som berördes i de reservationer som fogats till betänkandet och därefter i ett sammanhang på övriga upptagna frågor.

Prot.
1994/95:112

31 maj

*Granskning av
regeringen*

Regeringskansliets upphandling av konsulttjänster (avsnitt 9)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 1 (m, c, fp)

Votering:

182 för utskottet

121 för res. 1

46 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 144 s, 2 c, 1 fp, 18 v, 17 mp

För res. 1: 72 m, 18 c, 18 fp, 13 kds

Frånvarande: 17 s, 8 m, 7 c, 7 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Ingrid Skeppstedt (c) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Utö vandet av statens ägande (avsnitt 10.1.3)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 3 (mp)

Votering:

200 för utskottet

18 för res. 3

85 avstod

46 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 144 s, 3 m, 6 c, 18 fp, 16 v, 13 kds

För res. 3: 1 m, 17 mp

Frånvarande: 16 s, 8 m, 7 c, 8 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Lennart Fridén (m) anmälde att han avsett att avstå från att rösta men markerats ha röstat ja.

Siv Holma (v) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha avstått från att rösta.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
**Fel! Okänt
växelargument.**

Uppgifter om underrättelseverksamhet mot Sovjetunionen på 1950-talet (avsnitt 11.1)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 4 (m, c, fp)

Votering:

179 för utskottet

125 för res. 4

45 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 143 s, 1 c, 18 v, 17 mp

För res. 4: 73 m, 19 c, 20 fp, 13 kds

Frånvarande: 18 s, 7 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Håkan Juholt (s) anmälde att han avsett att rösta ja men markerats vara frånvarande.

Brev till Rysslands president (avsnitt 11.2)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 5 (m)

Votering:

232 för utskottet

73 för res. 5

44 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 144 s, 20 c, 20 fp, 18 v, 17 mp, 13 kds

För res. 5: 73 m, 18 c, 18 fp, 13 kds

Frånvarande: 17 s, 7 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Bengt Kronblad (s) anmälde att han avsett att rösta ja men markerats vara frånvarande.

De sex konsekvensutredningarna inför ett svenskt EU-medlemskap (avsnitt 12.2)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 6 (v, mp)

Votering:

266 för utskottet

37 för res. 6

2 avstod

44 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 141 s, 74 m, 18 c, 20 fp, 13 kds

För res. 6: 2 c, 18 v, 17 mp

Avstod: 2 s

Frånvarande: 18 s, 6 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Ingrid Skeppstedt (c) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Information till hushållen inför folkomröstningen om svenskt EU-medlemskap (avsnitt 12.3)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 7 (v, mp)

Votering:

Kammaren godkände utskottets anmälan genom uppresning.

Volvo–Renaultaffären och tidigare regeringars kontakter med bilindustrin (avsnitt 13.1)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 9 (m, c, fp)

Votering:

167 för utskottet

138 för res. 9

1 avstod

43 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 145 s, 7 v, 15 mp

För res. 9: 73 m, 21 c, 20 fp, 11 v, 13 kds

Frånvarande: 16 s, 7 m, 6 c, 6 fp, 4 v, 2 mp, 2 kds

Siv Holma och Kenneth Kvist (båda v) anmälde att de avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej

Statsminister Carl Bildts brev till konstitutionsutskottet den 4 maj 1994 (avsnitt 13.2)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 10 (m)

Votering:

221 för utskottet

74 för res. 10

13 avstod

41 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 145 s, 21 c, 20 fp, 18 v, 17 mp

För res. 10: 74 m

Frånvarande: 16 s, 6 m, 6 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Försäljningen av statligt ägda aktier i Assi Domän AB (avsnitt 14)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 11 (m)

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

**Fel! Okänt
växelargument.**

Votering:
234 för utskottet
72 för res. 11
43 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 146 s, 20 c, 20 fp, 18 v, 17 mp, 13 kds

För res. 11: 72 m

Frånvarande: 15 s, 8 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Redovisning till riksdagen av de ekonomiska förutsättningarna för Öresundsbroprojektet (avsnitt 17)

Godkännande av

1. utskottets anmälan

2. anmälan i res. 12 (c, v, mp)

Votering:

250 för utskottet

58 för res. 12

41 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 146 s, 72 m, 20 fp, 12 kds

För res. 12: 2 m, 21 c, 18 v, 17 mp

Frånvarande: 15 s, 6 m, 6 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 3 kds

Gustaf von Essen och Lennart Hedquist (båda m) anmälde att de avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Statsråds förmögenhetsförhållanden (avsnitt 18)

Godkännande av

1. utskottets anmälan

2. anmälan i res. 13 (m, c, fp)

Votering:

181 för utskottet

127 för res. 13

41 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 146 s, 18 v, 17 mp

För res. 13: 74 m, 20 c, 20 fp, 13 kds

Frånvarande: 15 s, 6 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Statsrådet Bo Könbergs ledning av pensionsarbetsgruppen (avsnitt 19)

Godkännande av

1. utskottets anmälan

2. anmälan i res. 14 (v, mp)

Votering:

273 för utskottet

35 för res. 14

41 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 146 s, 74 m, 20 c, 20 fp, 13 kds
För res. 14: 18 v, 17 mp
Frånvarande: 15 s, 6 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

Prot.
1994/95:112

31 maj

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Fel! Okänt
växelargument.*

*Utnyttjandet av bemyndigandet att inrätta Stiftelsen framtidens kultur
(avsnitt 22)*

Godkännande av
1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 15 (m, c, fp)

Votering:
180 för utskottet
126 för res. 15

1 avstod
42 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 145 s, 18 v, 17 mp
För res. 15: 74 m, 20 c, 19 fp, 13 kds
Frånvarande: 16 s, 6 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

*Kulturministerns handlande i anslutning till utbytet av styrelseledamö-
ter i Stiftelsen framtidens kultur (avsnitt 25.1)*

Godkännande av
1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 16 (m, fp)

Votering:
197 för utskottet
111 för res. 16

41 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 146 s, 16 c, 18 v, 17 mp
För res. 1: 74 m, 4 c, 20 fp, 13 kds
Frånvarande: 15 s, 6 m, 7 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 2 kds

*Utbildningsministerns åtgärder beträffande vissa forskningsstiftelser
(avsnitt 25.2)*

Godkännande av
1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 17 (m, c, fp)
Kammaren godkände utskottets anmälan med acklamation.

*Nomineringen av svenska befattningshavare vid EU:s institutioner
(avsnitt 26)*

Godkännande av
1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 19 (fp, v, mp)

Votering:
167 för utskottet
70 för res. 19

69 avstod
43 frånvarande

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 146 s, 21 c
För res. 19: 4 m, 20 fp, 18 v, 17 mp, 11 kds
Frånvarande: 15 s, 8 m, 6 c, 6 fp, 4 v, 1 mp, 3 kds

Prot.
1994/95:112

31 maj

Rådet för mångfald inom massmedierna (avsnitt 29)

Godkännande av

1. utskottets anmälan
2. anmälan i res. 21 (m, fp)

Kammaren godkände utskottets anmälan med acklamation.

Övriga i betänkandet upptagna frågor

Kammaren godkände utskottets anmälan.

Utskottets betänkande lades till handlingarna.

Beslut om uppskjuten votering

På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att återstoden av dagens ärenden fick avgöras i ett sammanhang vid morgondagens arbetsplenum.

Meddelande om information från regeringen

Andre vice talmannen meddelade att vid informationsstunden torsdagen den 1 juni kl. 14.30 skulle utrikesminister Lena Hjelm-Wallén lämna information om den senaste utvecklingen i f.d. Jugoslavien.

Utrikesministerns information skulle lämnas efter de tidigare aviserade informationerna av justitieminister Laila Freivalds om regeringens politik mot våld och av statsrådet Mats Hellström om aktuella EU-frågor.

5 § Beskattning av vissa förmåner

Beskattning av vissa förmåner

Föredrogs
Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU25
Beskattning av vissa förmåner (prop. 1994/95:182)

Anf. 152 JAN-OLOF FRANZÉN (m)

Herr talman! När det gäller beskattningen av fri hälso- och sjukvård samt vissa andra förmåner som behandlas i betänkande SkU:25 har vi moderater avgivit tre reservationer. Den första gäller förmånsbeskattningen av hälso- och sjukvård.

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Fel! Okänt
växelargument.*

Regeringen har i propositionen avvikit från utredningens förslag och föreslagit avdragsbegränsningar när det gäller kostnader för anställdas icke offentligt finansierade hälso- och sjukvård. Vi moderater menar att utredningens förslag är att föredra från principiell synpunkt. Arbetsgivare bör enligt vår mening åtnjuta avdragsrätt även för dessa kostnader. Samtidigt uppkommer en förmån hos löntagaren som bör beskattas härför.

Vidare handlar det i reservation 2 angående mom. 2 och 6 om personalrabatter. Här föreslår regeringen bl.a. att de särskilda reglerna om korsvisa rabatter slopas. Det innebär bl.a. att skattefriheten inskränks till att endast gälla personalrabatter inom en koncern.

Regeringen påpekar att det ofta enbart är en organisationsfråga om ett företag bedriver sin verksamhet i form av en eller flera juridiska personer. Detta är en skillnad som personalen inte uppfattar.

De argument som regeringen anför som skäl för skattefria personalrabatter inom en koncern gäller i lika hög grad för anställda inom s.k. oäkta koncerner, dvs. de företag som står under i huvudsak gemensam ledning. Oftast är det fråga om mindre företag.

Eftersom skattelagstiftningen bör vara neutral i förhållande till de organisationsformer som företagen väljer, bör anställda i oäkta koncerner inte behandlas annorlunda än anställda inom andra organisationsformer. Det är också viktigt att anställda i små och medelstora företag inte behandlas på ett sämre sätt än anställda i stora bolagskoncerner.

Det moderata förslaget är, att en skattefrihet för personalrabatter skall gälla för alla anställda inom företag som står under i huvudsak gemensam ledning.

Herr talman! När det gäller reservationen 3 beträffande mom. 4 angående bilförmåner är den moderata uppfattningen, att den som har tjänstebil i allmänhet behöver bilen i sitt arbete och att innehavet av tjänstebilen medför en kännbar kostnad i form av inkomstbeskattning av förmånen.

Vi anser att en skärpning av förmånsbeskattningen kan befaras medföra att allt fler väljer att köpa en egen bil för att mot milersättning använda den i tjänsteutövning. Därmed riskerar man bl.a. att få en äldre bilpark med sämre miljö- och trafiksäkerhetseffekter. Därtill kommer också en ökad byråkrati.

Det står helt klart att vi inte motsätter oss en översyn av reglerna, men vi anser att nya regler inte skall försvåra tjänstebilsinnehav. Den moderata uppfattningen är att avvisa en generell skärpning av förmånsbeskattningen. Vi anser att de här anförda synpunkterna bör beaktas i den översyn som pågår rörande beskattningen av bilförmåner.

Härmed yrkar jag bifall till reservation 1, men jag står självfallet bakom våra övriga reservationer.

Anf. 153 ROLF KENNERYD (c)

Herr talman! I det spännande betänkande som nu debatteras behandlas förmånsbeskattning inom inkomstslaget tjänst. Från Centerpartiets sida har vi funnit anledning att reservera oss på en punkt, nämligen beskattningen av bilförmån.

Denna beskattning av tjänstebilars användning för privat bruk är i dag starkt schabloniserad framför allt med avseende på körsträcka. Detta finner vi i Centerpartiet vara en otillfredsställande ordning som egentligen aldrig bort införas och som därför nu snarast bör ändras.

Vi anser det vara alldeles självklart att längre utnyttjad körsträcka för privatresor skall åsättas ett högre förmånsvärde än vad kortare körsträcka åsätts. Den principen, dvs. att längre körsträcka ger högre förmånsvärde och vice versa, är en viktig rättvisefråga mellan olika individer. Men det är därutöver en viktig miljöfråga att inte skattesystemet stimulerar till onödigt användning av tjänstebil för privatbruk.

Än större styrningseffekt för att uppnå bättre miljöeffekter ger en förmånsbeskattning där också hänsyn tas till respektive bilars miljöegenskaper. En klassning av förmånsvärdena med avseende på bilens miljöegenskaper är därför angelägen att åstadkomma. Det är synnerligen angeläget att den översyn som nu pågår i regeringskansliet i detta hänseende får denna inriktning och att förslag framläggs i så pass god tid att de kan bli föremål för ikraftträdande före nästkommande årsskifte.

Mot bakgrund av den öppnare attityd som regeringspartiet på senare tid visat till ett fördjupat samarbete hyser jag betydande hopp om att detta skall bli möjligt. Jag yrkar härmed bifall till reservation nr 4.

Anf. 154 KARIN PILSÅTER (fp)

Herr talman! Det här betänkandet gäller dels propositionen om skatt på vissa förmåner, dels motioner som ligger utöver propositionen. Vi i Folkpartiet tillstyrker de förslag som finns i propositionen.

Med anledning av den oro som framför allt har framförts av naprapater om att det skulle bli en försämring för dem vill vi markera att detta inte handlar om någon förändring av naprapaternas ställning gentemot tidigare. Vi förväntar oss att det skall vara så också.

När det gäller motionerna har vi reserverat oss beträffande förmånsbeskattningen på bilar. I grunden handlar detta om att man faktiskt måste välja när bekvämlighet eller andra intressen står mot miljöintressen.

Vi har nyligen fått veta att regeringen har underkänt planerna på det tredje spåret i ytläge. Sådana beslut måste man kunna ta även när de är obekväma.

En mycket stor debattfråga i den här regionen är ju just Dennispaketet. Det handlar till mycket stor del om biltrafiken. Jag använder nu exempel från Stockholms län dels därför att de är tillgängliga, dels därför att problemen är så pass stora och frågorna aktuella.

Det går inte att komma till rätta med miljöproblemen utan att angripa källorna. Miljöhoten i Stockholms län kommer från bilismen. 25 % av personbilarna ägs här av juridiska personer. 11 % av de bilar som hushåll disponerar ägs eller leasas av hushållens arbetsgivare. Det är ca 60 000 bilar. Det alltså inte något litet antal i detta län.

Dessa bilar körs mycket mer än andra bilar. Bilar som kör genererar avgaser, trängsel och buller. Stillastående bilar är ett mindre problem, utom i centrala innerstan, men de har för det mesta körts dit.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

*Fel! Okänt
växelargument.*

Enligt resvaneundersökningen för några år sedan körs förmånsbilarna mycket mer än de privatägda. Ungefär två tredjedelar av dem körs mer än 2 000 mil om året. Det är bara 13 % av de privatägda bilarna som körs mer än 2 000 mil om året. De nyare skattereglerna har gjort att långkörare ännu mer har attraherats av förmånsbilar. Vi har fått ett system där de som kör väldigt mycket privat använder tjänstebil medan de som kör mycket i tjänsten använder privatbil och skriver reseräkning. Detta är fel.

Den stora mängden rullande bilar, varav många är förmånsbilar, är ett nationellt, regionalt och lokalt problem. Därför har Stockholms stad, som styrs av socialdemokraterna med stöd av andra partier, bl.a. Folkpartiet, krävt att regeringen omprövar reglerna för förmånsbilar. De förslag som finns i Dennispaketet med biltullar, eventuella regionala bensinskatter och stora kollektivtrafiksatsningar är jättebra, men de påverkar inte dem som kör förmånsbil. För dem lönar det sig fortfarande att ta sin förmånsbil. Deras arbetsgivare kommer att betala eventuella bensinskatter och biltullar, och de betalar parkeringsböter. Den delen av bilkörningen kan man inte påverka med dessa åtgärder.

Herr talman! Jag menar att det är i grunden fel att konstruera ett system så att enbart de som kör mycket privat kan tjäna på att ha förmånsbil. När man väl har betalt för detta är det alldeles gratis att köra. Allt ifrån långa semesterresor över halva jordklotet till turen ner till affären blir billigare med bilen än med andra färdmedel. Man tar sin förmånsbil och sparar dyra busspengar.

Dessutom är detta ett system som framför allt gynnar män, herr talman. Om man skall använda skattepengar för att subventionera detta tycker jag definitivt inte att det skall göras på ett sätt som i så pass hög utsträckning gynnar män och höglönade män.

Vi måste i stället få ett system med rörlig kostnad för brukaren, ett system där tjänstebil inte är för privatbruk och privatbil inte är för tjänstebbruk. Vi måste få ett system där hänsyn tas till bilarnas miljöegenskaper. Jag skulle helst se att vi inte hade några förmånsbilar alls utan att det faktiskt handlade om regelrätta tjänstebilar.

Utskottet hänvisar återigen till ett ständigt pågående arbete. Detta verkar vara en evighetsmaskin. Därför har jag reserverat mig tillsammans med många andra för ett tillkännagivande som skall göra att regeringen måste komma med ett sådant här förslag.

Jag yrkar bifall till reservation nr 4.

Anf. 155 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik

Herr talman! Jag tror inte, som Karin Pilsäter, att man använder tjänstebilen för att åka på semester genom hela Europa. Nu ligger det till så att Sverige består av litet mer än bara Stockholm. Det är inte alltid de rika som har en tjänstebil, Karin Pilsäter.

En tjänstebil använder man för sitt arbete, för att få sin inkomst. Det är en stor kostnad för företaget. De är mycket noga med vad man använder sin tjänstebil till. Vi måste också vara medvetna om att det är ganska hårda beskattningar på dessa förmåner.

Anf. 156 KARIN PILSÄTER (fp) replik

Herr talman! Det är just detta som är problemet. Man blandar ihop tjänstebilar, dvs. bilar som används i tjänsten, med förmånsbilar. Det är bilar som man framför allt använder privat.

En förmånsbil är en bil som man har som en förmån från sin arbetsgivare. Jag tror nog att vi allihop om vi tänker efter är bekanta med ganska många som har förmånsbilar och som använder dem både på semesterresor och till många andra ärenden. Detta är ett faktum.

Jag har hur mycket statistik och uppgifter som helst. Att jag just tog fram dem för Stockholms län beror på att det är ett mycket stort problem här, att det är mycket vanligt förekommande här och att det finns mycket bra tillgängliga siffror. Jag tror säkert att det går att få fram siffror för alla län.

Problemet är att det i grunden inte handlar om tjänstebilar som används för tjänstebruk utan om förmånsbilar som används för privat bruk.

Anf. 157 PER ROSENGREN (v)

Herr talman! Vi i Vänsterpartiet vill över huvud taget komma ifrån ett system med förmåner. Förmåner gynnar i stor utsträckning höginkomsttagare. Om man beskattar förmåner ganska ordentligt kommer vi ifrån detta. Det skulle leda till att vi får rena löner i stället.

När det gäller de förmåner som diskuteras här, framför allt bilförmånerna, tycker vi att det är ganska vansinnigt att man har sådana som faktiskt uppmuntrar till bilkörning. Det är precis som Karin Pilsäter tidigare har sagt, det här är ett stort miljöproblem. Det subventionerar vi i stor utsträckning med skatter.

I vår motion har vi skrivit att man bör lägga på en bilförmån motsvarande 4 000 mils körning. Då skulle bilförmånen bli så pass hög att förmånsbilarna i stor utsträckning skulle försvinna.

Det här handlar, precis som Karin Pilsäter säger, om förmånsbilar och inte om tjänstebilar, Jan-Olof Franzén. Jag har hört argumenten i tidigare sammanhang, har man en firmabil med firmaschabloner kör man inte i väg med den på semester.

Jag satt ordförande i en taxeringsnämnd för ett antal år sedan där jag just mötte detta argument. Vi skulle lägga en bilförmån på någon. Då sades det att det var firmaschabloner på den och att man inte ger sig i väg på semester i en sådan bil. Sammanträdet efter begärde just den nämndledamoten att vi skulle ta upp ärendet igen eftersom han hade mött vederbörande på semester i Dalarna. Man skall nog vara litet försiktig när man debatterar dessa delar.

Detta med bilförmåner skapar ett annat problem. Arbetsgivaren köper in bilarna, och han köper dem oftast på ett företag som är centralt beläget. Det missgynnar faktiskt småorternas bilhandlare i ganska stor utsträckning. Det är också en aspekt som man faktiskt måste ta med i beaktandet.

Reglerna för bilförmåner kan ju ändra sig över en natt om det t.ex. visar sig att resultatet av en utredning kommer fram till vissa bilförmåner som råkar missgynna två västsvenska biltillverkare. Då ändrar

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Fel! Okänt
växelargument.*

man detta över en natt så att dessa i stället blir gynnade. Här är det alltså fråga om indirekta subventioner till svensk biltillverkning.

Jag tycker att det är väldigt roligt att det här finns en gemensam reservation, reservation 4, från Centern, Folkpartiet, Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Kds. Jag hoppas att antalet reserver kan utvidgas med ytterligare något parti nästa år, och förhoppningsvis kanske vi slipper en reservation när vi kommer ifrån detta med bilförmåner över huvud taget. Det är ju det som måste vara målsättningen. Tjänstebilar skall få finnas, men bilförmånerna skall i princip bort.

Anf. 158 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik

Herr talman! Jag tror att det system som Per Rosengren är inne på kan bli ett mycket sämre system, för då kommer man att köpa en gammal bil och tar ut milersättning av företaget. Det kommer att medföra en massa krångel och en mer miljöförstörande effekt i hela riket, så jag tror inte att man vinner något ur miljösynpunkt.

I dag har man fina bilar. De är rejäla, nya och effektiva, och man har stor kontroll över bilarna, vilket är en fördel för miljön. Men vill man ha en sämre miljö, är det ju klart att man i stället kan rekommendera att göra som Per Rosengren förordar.

Anf. 159 PER ROSENGREN (v) replik

Herr talman! I dag kör många med alldeles för stora bilar. På grund av den förmånsbeskattning som vi har väljer många en betydligt större bil än de annars skulle ha valt. Däri ligger det stora problemet.

Detta att de i stället skulle köpa en gammal bil finns det inga belägg för. Jag har hört dessa argument några gånger, men jag vet inte vad det skulle finnas för belägg för detta. I stället för att betala pengar i form av skatt för förmån, kan man i stället lägga pengarna på amortering och räntor när man köper en bil av nyare årsmodell. Att det med automatik skulle leda till att man köper äldre bilar tror jag inte att det finns några belägg för.

Sedan skulle det vara intressant att höra moderaternas syn på frågan om konkurrensskålen. Jag hävdar att detta system gynnar ett antal bilfirmor, där uppköpen sker, och att det missgynnar bilhandlare på små orter. Det är inte heller konkurrensneutralt. Jag tycker att vi skall försöka skapa så mycket konkurrensneutralitet som möjligt i samhället.

Anf. 160 RONNY KORSBERG (mp)

Herr talman! Mycket har redan sagts i debatten när det gäller bilförmånerna, något som jag också tänker prata litet grand om. Vi tycks ju från de flesta partier vara tämligen överens om att förmånsbilarna faktiskt ställer till med miljöproblem.

Det var intressant att höra Jan-Olof Franzéns inlägg här. Han har tydligen fått för sig att det skulle bli ännu sämre för miljön, om förmånsbilarna togs bort. Han tycks på något sätt utgå från att de bilar som vi har i dag, med den bensinförbrukning som kanske ligger på i genomsnitt 0,8–1 liter per mil, skulle vara någon sorts slutpunkt för den

tekniska utvecklingen av bilar med motorer som drivs med fossila bränslen.

Det kanske är obekant för Jan-Olof Franzén att det pågår ganska omfattande forskningsprojekt bland de stora biltillverkarna runt om i världen, där målet är att komma ned till en förbrukning som ligger på 2–3 deciliter per mil för nya bilar. Det finns ju all anledning att se på vad en annan styrning av marknaden får för effekter på utvecklingen. Det är ju faktiskt så, att det system som vi har i dag inte gynnar en sådan utveckling, eftersom det gör att bensinförbrukningen blir ointressant. Man behöver inte själv ta ansvar för de kostnader som uppstår om man förbrukar mer bensin eller har större och dyrare bilar. Det råder ju ingen tvekan om att detta driver upp miljöproblemen på ett oacceptabelt sätt.

I andra sammanhang kämpar vi för att med hjälp av miljöskatter och andra styrande skatter få ned konsumtionen av sådant som vi inte vill ha. Då vore det rätt orimligt om vi skulle behålla ett system som verkar i precis motsatt riktning. Det kan väl inte råda någon tvekan om det. Jag är mycket förvånad över att moderaterna driver den linjen.

Sedan är det också viktigt att titta på typen av bilar när ett sådant här system skall utformas. Det finns ju andra drivmedel. Det stora problemet är ju naturligtvis bl.a. de bränslen som används och inte bara materialåtgången och bilens återvinningsbarhet. Därför har vi i motionen påpekat att man skulle kunna titta på möjligheten att styra genom att undanta bilar, som drivs med el eller vätgas, från förmånsbeskattning. Det skulle kunna vara ett sätt att styra detta.

Men jag skall inte orda så mycket mer om detta. Mycket har sagts. Jag vill bara yrka bifall till reservation 4.

Anf. 161 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik

Herr talman! Ronny Korsberg har i stället nästan understrukt vikten av att man använder sig av tjänstebil, för det är väl helt naturligt att en firma har råd att köpa det mest utvecklade som kommer, vilket är en förutsättning för att vi skall få en ren och bra miljö. Det jag vänder mig emot är att om jag kanske köper en gammal bil för att använda i tjänsten och får milersättning, så blir det inte den allra dyraste och senaste bilmodellen, utan det blir ett mellanting eller en gammal bil. Det är det som jag menar ger negativa miljöeffekter.

Anf. 162 RONNY KORSBERG (mp) replik

Herr talman! Nej, det är precis tvärtom, Jan-Olof Franzén. Om man själv får ta ansvar för de kostnader som uppstår när man köper stora bilar som slukar mycket bensin, kommer man också att vara intresserad av att utvecklingen drivs mot bränslesnålare bilar. Men om företaget tar hand om kostnaden, bryr jag mig inte så mycket. För företagets del är kanske inte kostnaden så där våldsamt stor i förhållande till andra kostnader som företaget har för den som har denna bil. Verkligheten visar att det förhåller sig på det sättet.

Det måste vara vi själva som genom vår medvetenhet ser till att utvecklingen går den väg vi vill. Det är ju inte så, att folk kommer att

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

*Fel! Okänt
växelargument.*

köpa gamla taskiga bilar bara därför att de själva måste betala, utan de kommer självfallet att kräva bättre bilar med renare bränslen. Det är den vägen som vi måste driva utvecklingen så att vi inte håller emot en sund utveckling.

Anf. 163 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik

Herr talman! Tror då verkligen Ronny Korsberg att den anställde i ett företag har mer pengar för att hänga med och köpa det allra modernaste än ett företag, som kanske har råd att köpa och investera i en bil som är välutvecklad och bra för miljön? Jag tvivlar på detta.

Anf. 164 RONNY KORSBERG (mp) replik

Herr talman! Genom att det är så många människor som inte själva behöver ta ansvar för kostnaderna, drivs ju även kostnaderna för bilarna upp. Om man tar bort det gamla systemet och gör det dyrare att äga en tjänstebil, kommer naturligtvis priserna dessutom att pressas ned.

Företaget, som kan gömma kostnaderna, kommer ju självfallet inte att gynna utvecklingen för oss konsumenter på det här området. Utvecklingen kommer att drivas åt fel håll, om man inte som privatperson får ta ansvaret för kostnaderna fullt ut. Det är ju där vi som individer gör valet.

Anf. 165 MICHAEL STJERNSTRÖM (kds)

Herr talman! Jag vill inskränka mitt anförande till att enbart omfatta bilförmånsbeskattningen.

Våra gällande regler för beskattning av förmånsbilar är utformade på ett sätt som ger samma förmånsvärde och därmed kostnad för förmånsbilinnehavaren, oavsett om han eller hon kör 50 eller 5 000 mil privat.

Det är alldeles uppenbart att detta system medför att förmånsbilinnehavaren kör mer privat än vad fallet skulle vara om det fanns någon form av rörlig kostnad för denna körning.

Förutom de negativa miljökonsekvenser som detta för med sig finns det också industripolitiska skäl som talar emot nuvarande bilförmånsbeskattning. I rapporten Energianvändningen i Sverige, ett internationellt perspektiv, presenterad av NUTEK under våren 1994, konstateras att Sverige har ett av de mest bränsleintensiva bilbestånden i Europa.

Alla världens länder funderar nu över hur man skall kunna uppfylla den klimatkonvention som undertecknades i Rio. När det gäller åtgärder i trafiken, den enda sektor där koldioxidutsläppen fortfarande ökar inom OECD, finns tre möjligheter: att begränsa bilismen, att odla och övergå till biobränsle och att sänka bilarnas bränslekonsumention.

Den första möter motstånd överallt, den andra har kapacitetsbegränsningar, men den tredje visar stora tekniska möjligheter. Enligt ett kristdemokratiskt synsätt är en kombination av alla tre alternativen nödvändig.

Att som enda land i världen fortsätta med ett system som gör att hälften av alla nya bilar säljs till människor som inte betalar sin bensin ger helt fel signaler. Systemet straffar skattemässigt ut bilar med dyr

teknik som innebär en sänkning av bensinförbrukningen. Det kommer att bli omöjligt för oss att uppnå våra egna koldioxidmål utan att kraftigt inskränka trafiken. Vidare kommer vår bilindustri att få allt svårare att hävda sig på en internationell marknad, där sänkt bensinförbrukning blir ett allt viktigare försäljningsargument.

Mot bakgrund av ovanstående förespråkar kristdemokraterna ett system för beskattning av tjänstebilar där förmånsbilsinnehavaren betalar för all privat bensin i utbyte mot en sänkning av förmånsvärdet. Det skulle exempelvis kunna utformas så att förmånsbilsinnehavaren skriver reseräkningar för de mil som körs i tjänsten och då skattefritt kan erhålla ersättning motsvarande bensinkostnaden enligt lämplig schablon.

Det är glädjande att det finns flera motioner som syftar till att man skall uppnå en mer miljöanpassad beskattning av bilförmåner, bl.a. genom att göra beskattningen beroende av den privata körsträckan.

De nuvarande reglerna, som utgår från en fast schablon för körsträckan, är olämpliga, och reglerna bör skärpas för längre körsträckor.

Den översyn av reglerna som pågår i Finansdepartementet måste redovisas så snart som möjligt, och regeringen bör lägga fram förslag till förbättringar som kan tillämpas fr.o.m. beskattningsåret 1996. I dagens tidningar framgår att ett förslag om miljöklassning av bilar bereds, men även frågan om den privata körsträckan måste vara med i denna beredning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till fempartireservationen nr 4.

Anf. 166 INGIBJÖRG SIGURDSDÓTTIR (s)

Herr talman! Skattereglerna rörande naturaförmåner har varit föremål för översyn ett antal gånger de senaste åren. Syftet har varit och är att åstadkomma en neutral beskattning mellan kontantlön och olika förmåner.

Utredningar har gjorts om reformerad inkomstbeskattning 1989, om tjänsteinkomstbeskattning 1992 och 1993 och nu om beskattning av förmåner. En viss översyn av reglerna om personalrabatter gjordes i samband med skattereformen. Därefter har ett par begränsade justeringar gjorts, men trots dessa har det visat sig att reglerna ger upphov till vissa tillämpningsproblem.

De förändringar som nu är aktuella gäller i huvudsak att förmåner av fri offentligt finansierad hälso- och sjukvård skall tas upp som intäkt samt att reglerna för skattefria personalrabatter förändras.

När det gäller förmånen av fri hälso- och sjukvård görs det en skillnad på den offentliga och den icke offentliga vården. Den offentliga hälso- och sjukvården är den som bekostas av det offentliga finansieringssystemet genom den allmänna försäkringen, som de flesta av oss är med och betalar under i varje fall vårt arbetsföra liv genom skatter. Motsatsen är den icke offentligt finansierade vården. Den ligger som det hörs utanför det offentliga systemet, och den bekostas ofta genom privata sjukförsäkringar.

I propositionen föreslås att arbetstagare skall beskattas för ersättningar från arbetsgivare för patientavgifter inom den offentliga vården.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

*Fel! Okänt
växelargument.*

Arbetsgivaren är i sin tur berättigad till avdrag för sina kostnader i dessa hänseenden. Enkelt uttryckt: Då en arbetstagare beskattas för en förmån får arbetsgivaren göra avdrag för densamma när det gäller hälso- och sjukvården.

Då det gäller den icke offentligt finansierade hälso- och sjukvården föreslås inga förändringar. Med andra ord: Om arbetsgivaren vill tillhandahålla arbetstagaren en förmån i form av sjukvård utanför den offentliga vården, skall den inte beskattas och inte heller är den avdragsberättigad för arbetsgivaren.

Inte helt oväntat tar moderaterna upp just den frågan och föreslår att det inte skall finnas några avdragsbegränsningar för arbetsgivarna. Detta är i och för sig i enlighet med vad utredningen kom fram till, men för den skull behöver inte det vara det rätta.

Ett argument mot det förslaget, som är väl så hållbart, är att det inte skall gå att köpa sig förtur inom vården. Ett annat argument, inte heller det så oväsentligt, är att det beräknas ge en inkomstförstärkning till staten med ca 200 miljoner kronor.

Utskottet vill med det nu anförda tillstyrka den delen av propositionen.

I propositionen föreslås att personalrabatt inte skall tas upp som intäkt vid inköp av vara eller tjänst från arbetsgivaren eller något annat företag i samma koncern, om varan eller tjänsten ingår i det ordinarie utbudet hos företaget. Förutsättningen är dock att rabatten inte överstrider den rabatt den störste enskilda kunden kan utverka.

Personalrabatter har betraktats som personalvårdsförmån och skall behandlas som sådana. De får aldrig nå en sådan omfattning att de kan komma att utgöra ersättning för kontant lön.

I detta betänkande behandlas också frågan om korsvisa rabatter, som innebär att de särskilda reglerna om korsvisa rabatter slopas. Det som kommer att gälla i stället är att de allmänna reglerna om skattefrihet för personalrabatter gäller även vid inköp från ett annat företag i samma koncern.

En av motionärerna tar upp denna fråga och menar att personalen skulle ha svårt att förstå skillnaden mellan äkta och oäkta koncern. Det är väl ändå att underskatta de anställdas kunskap.

Så till förmåner av begränsat värde: Alla förmåner i tjänsten skall beskattas, och något allmänt undantag finns inte längre beträffande naturaförmåner av begränsat värde.

I motion Sk49 tar moderaten Göthe Knutson upp frågan om lika villkor för dagstidningar. Han försöker göra gällande att regeringen snedvrider konkurrensförhållandena mellan olika tidningar av dagstidningskaraktär genom att betrakta prenumeration på Dagens Industri som avdragsgill kostnad för företagen och inte skattepliktig förmån hos arbetstagaren. Detta skulle enligt motionären inte gälla motsvarande prenumeration av andra dagstidningar.

Med anledning av det som anförs i motionen måste det framhållas att de regler som föreslås i propositionen har en generell utformning som gäller för alla typer av varor och tjänster som arbetsgivaren tillhandahåller den anställde och helt eller delvis har karaktären av arbets-

redskap. Det är inte fråga om några som helst särskilda regler för vare sig specialtidningar eller allmänna nyhetstidningar.

Bilförmåner, slutligen, är föremål för åtta motioner från den allmänna motionstiden. De frågor som tas upp i dessa motioner utreds för närvarande av en särskild arbetsgrupp internt inom Finansdepartementet. I avvaktan på att den presenteras avstryker utskottet dessa motioner.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till skatteutskottets hemställan och avslag på reservationerna.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

6 § Avisering av folkbokföringsuppgifter

Föredrogs

Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU26

Avisering av folkbokföringsuppgifter (prop. 1994/95:201)

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

7 § Ändrade övergångsbestämmelser till tullagen

Ändrade övergångsbestämmelser till tullagen

Föredrogs

Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU39

Ändrade övergångsbestämmelser till tullagen (prop. 1994/95:173)

Anf. 167 CARL FREDRIK GRAF (m)

Herr talman! De föreslagna detaljändringarna i tullagen innehåller två moment. Det är dels fråga om en kontrollbefogenhet när det gäller vissa utpekade varor, dels fråga om vem som skall bära kostnaderna för dessa kontroller. Vi ställer självklart upp på kontrolldelen. Det är viktigt att ändringen kan genomföras. Däremot har jag i tidigare debatter också framfört att kontroll av den typ av varor som är allmänfarliga är ett statligt intresse, och det är staten som har ansvaret för att sådan kontroll genomförs. Då är det också staten som skall bära kostnaderna för det.

Med den uppläggning som nu finns vill regeringen lägga kostnaderna på trafikanterna. När det gäller den EU-interna handeln är denna ändring speciellt olycklig, eftersom medlemskapet i unionen syftar till att handeln skall kunna fungera smärtfritt. Framför allt skall transaktionskostnaderna vara låga. Det är alltså skälet till att vi inte ställt oss bakom den ändring som innebär att kostnaderna läggs på trafikanterna.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~

Mot bakgrund av detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad till betänkandet.

Anf. 168 SVERRE PALM (s)

Herr talman! I gällande övergångsbestämmelser till tullagen, 1994:1550, har den som medför vissa varor över den inre gränsen anmälningskyldighet vid gränspassagen. Tullverket har befogenhet att kontrollera att denna anmälningskyldighet fullgörs på ett riktigt sätt.

Ändrade övergångsbestämmelser till tullagen

Dessa bestämmelser kompletteras i dagens betänkande med skyldigheten för transportföretagen att ställa lokaler till förfogande, så att kontroll av vissa EU-varor och resenärer skall kunna ske på samma sätt som gäller tredjelandstrafiken.

Resande åläggs skyldighet att medverka vid uppackning av sitt bagage, oavsett om det gäller EU-trafik eller tredjelandstrafik. Vidare ges Kemikalieinspektionen tillgång till Tullverkets uppgifter om import och export av kemikalieprodukter. Detta gäller även för uppgifter på ADB-medium.

Övergångsbestämmelserna ändras så att för ormar och andra reptiler bibehålls de nationella kontrollbestämmelserna, vilket innebär att det krävs tillstånd för införsel.

En ny punkt 6 tillförs i tullagens övergångsbestämmelser, så att införsel från annat EU-land av bl.a. nötkreatur, svin, får, getter, fjäderfä och fisk skall kontrolleras i enlighet med de äldre bestämmelserna.

Samtliga ändringar träder i kraft den 1 juli 1995.

Herr talman! Till betänkandet har fogats en reservation från moderaterna i skatteutskottet. Reservationen bygger på två enskilda moderatmotioner och vänder sig mot kostnaderna för lokaler och kontroll som kommer att drabba näringslivet.

Utskottsmajoriteten anser med hänsyn till vad riksdagen tidigare uttalat om vikten av kontroll vid den inre gränsen att det inte finns några bärande skäl för att ha olika regler beroende på om trafiken kommer från tredje land eller från ett EU-land.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till skatteutskottets hemställan och avslag på reservationen.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

8 § Vissa ändringar i skattelagstiftningen med anledning av lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt

Föredrogs

Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU40

Vissa ändringar i skattelagstiftningen med anledning av lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt (prop. 1994/95:6)

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

Prot.
1994/95:112

31 maj

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~

9 § Höjning av förseningsavgiften enligt tullagen (1994:1550)

Föredrogs
Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU41
Höjning av förseningsavgiften enligt tullagen (1994:1550) (prop.
1994/95:150 delvis)

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

Ajournering

Kammaren beslöt kl. 17.53 att ajournera förhandlingarna till kl.
19.00 för middagsuppehåll.

Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00.

*Post- och
telekommunikation*

10 § Post- och telekommunikation

Föredrogs
Trafikutskottets betänkande 1994/95:TU25
Post- och telekommunikation (prop. 1994/95:100 delvis)

Anf. 169 JAN SANDBERG (m)

Fru talman! Detta betänkande behandlar i huvudsak de förslag i regeringens budgetproposition som gäller post- och teleområdena. Vi moderater godtar huvuddelen av förslagen såsom anslagen till Post- och telestyrelsen, upphandling av särskilda samhällsättaganden, kostnader för SOS Alarmering samt informationsteknik och telekommunikation m.m. Vi har dock två reservationer i betänkandet, som jag tänkte beröra litet närmare. Vi moderater har också, i samband med den allmänna motionsperioden, framfört vissa krav utöver förslagen i budgetpropositionen.

Fru talman! Detta betänkande bär rubriken Post- och telekommunikation. Det är egentligen ganska talande. Om det är något som har börjat att bli alltmer intimt sammankopplat och kommer att fortsätta att kopplas samman, så är det just postverksamheten och telekommunikationerna. Befordringen av meddelanden övergår mer och mer till tele- och datalinjerna. Denna utveckling har också satt sina spår i exempelvis Posten AB:s verksamhet. Med tjänsterna inom "Postnet" och "ePostPC" m.m. kombinerar Posten AB olika sätt att förmedla meddelanden. För att denna utveckling skall kunna fortsätta, vilket vi moderater anser är viktigt, måste de avreglerade post- och telesektorerna kunna utvecklas relativt fritt i framtiden.

Fru talman! Detta betänkande behandlar också utgifter i statsbudgeten på dessa områden. Vi moderater har ett besparingsförslag på 150 miljoner kronor utöver vad regeringen föreslår. Det är ersättningen till Posten AB för vad som kallas rikstäckande betalnings- och kassaservice.

Vi föreslår inte denna besparing därför att vi skulle anse att denna verksamhet är oviktig – tvärtom. Vi föreslår besparingen därför att statens ekonomi måste förbättras men också därför att vi tror att det fortfarande går att göra en hel del på detta område för att effektivisera och förbilliga verksamheten. Vi är övertygade om att det går att effektivisera denna verksamhet på olika sätt, och vi tror att Posten AB har förutsättningar att uppnå de viktiga målen till en lägre kostnad för staten.

Vi vill också regeringen skall påbörja utförsäljningen av Telia och delar av Posten AB. Det är naturligt att konkurrensutsatt verksamhet inte skall ägas av staten. De nödvändiga samhällsåtaganden som vi är överens om behövs kan ordnas via avtal mellan staten och Posten AB eller andra aktörer på marknaden.

Med tanke på de uppgifter som framkommit i dagens nummer av Dagens Industri angående regeringens planer på en utförsäljning av just Telia förväntar jag mig givetvis att socialdemokraterna också stöder vår reservation nr 3. Jag yrkar därför bifall till den.

I Dagens Industri från i dag, onsdagen den 31 maj, talas det om Perssons hemliga EU-plan, där man säljer statliga företag för 70 miljarder. Ett av de företag man pratar om att sälja ut är just Telia.

Fru talman! Avslutningsvis vill jag därför fråga socialdemokraternas representant Hans Stenberg följande. Med anledning av uppgifterna om att regeringen planerar att föreslå en försäljning av bl.a. Telia är väl utskottsmajoritetens skrivning på detta område ganska inaktuell. Det står ju att man inte anser att Telia skall privatiseras. Kan Hans Stenberg lova att han tänker säga nej till det förslag som vi har fört fram, som tydligen också skall komma från Göran Persson?

Anf. 170 SIVERT CARLSSON (c)

Fru talman! Utvecklingen inom såväl post- som telekommunikation går snabbt, skapar möjligheter och bör också kunna bidra till ökad decentralisering av såväl näringsliv som boende. God tillgång till och bra service i fråga om post- och telekommunikationer är med andra ord en viktig grund för regional utveckling.

Trafikutskottet delar i sitt betänkande nr 25 denna grundsyn samtidigt som utskottet erinrar om att riksdagen mot denna bakgrund fastställt sociala och regionala politiska mål i såväl postlag som telelag. Men det räcker inte med att enbart fastställa mål. Det gäller också att klara målsättningen och att kunna redovisa detta.

Utskottet menar att ”det är mycket viktigt att regeringen för riksdagen årligen redovisar hur de av statsmakterna fastställda målen uppfylls” och ”förutsätter att den av riksdagen begärda redovisningen av hur de av statsmakterna fastställda målen uppfylls kommer att lämnas av regeringen”. Någon sådan redovisning av måluppfyllelsen har, sedan

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Fel! Okänt
växelargument.*

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Fel! Okänt
växelargument.*

avregleringen av post- och telemarknaden, ännu inte gjorts av regeringen. Av bl.a. det skälet råder i dag en del skilda uppfattningar om post- och telekommunikationernas verksamhet.

Så understryker exempelvis utskottet den betydelse som lantbrevbäringen har för den regionala utvecklingen samtidigt som verkligheten är den att översynen av lantbrevbäringen nu resulterar i bl.a. indragningar av s.k. avstickare från lantbrevbäringens färdväg. Det får till resultat att människor i glesbygd självklart upplever dessa förändringar som försämringar och i strid med gällande lagstiftning.

Regeringen anser i bil. 7 till budgetpropositionen att "rikstäckande post- och kassaservice måste säkerställas" och minskar nuvarande anslag med 50 miljoner kronor.

Utskottet förutsätter att riksdagens mål om en väl fungerande och rikstäckande postservice och betalnings- och kassaservice uppfylls och tycker också att detta kan ske genom 50 miljoner kronor mindre i anslag.

Neddragningen, 25 %, är betydande, och någon analys av vilka konsekvenser detta får för den lagstiftade, rikstäckande servicen redovisas inte. Som så många gånger förr är risken uppenbar att det är servicen och människorna längst ut i glesbygden som drabbas.

Till dess regeringen kan leda i bevis att föreslagna neddragningar inte försämrar service och tillgänglighet i glesbygden kan vi i Centern inte acceptera föreslagna besparingar på detta område utan menar att anslaget bör bibehållas på oförändrad nivå.

Fru talman! Anslaget till Posten AB för rikstäckande betalnings- och kassaservice bör därför räknas upp med 75 miljoner kronor till sammanlagt 375 miljoner kronor.

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation nr 2 i trafikutskottets betänkande nr 25 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 171 TORSTEN GAVELIN (fp)

Fru talman! Jag vill något beröra de två reservationer som Folkpartiet liberalerna har fogat till detta betänkande.

När det gäller privatiseringen av Telia och Posten är det vår övertygelse att det viktigaste är att vi har en effektiv konkurrens. En effektiv konkurrens gynnar konsumenterna och även företagen.

Telia har en dominerande ställning på telemarknaden. Därför är det svårt att uppnå målet om en effektiv konkurrens på telemarknaden. Telia utsätts nu för en ganska skarp konkurrens, och Telias ställning som dominerande aktör minskas successivt. Men än så länge har Telia denna dominerande ställning. Därför är vi inte angelägna om att nu privatisera Telia. Det är inte bättre med ett privat monopol än med ett offentligt monopol, och Telia har nästan en monopolställning i dag. Detta gäller givetvis också Posten.

När det sedan gäller telesystemets utbyggnad råder det ingen politisk strid om att ett modernt och välutvecklat telesystem är viktigt, inte minst för glesbygden. Det kan möjliggöra att nya högteknologiska företag kan verka långt ute i våra glesbygder och därmed inte minst spara in en hel del miljöskaadligt och dyrbart resande.

En utbyggnad av telesystemen kan ibland vara företagsekonomiskt olönsam för den som bygger ut. Då menar Folkpartiet liberalerna att vi bör införa samma ordning vad gäller telekommunikationer som vad gäller järnvägs- och flygkommunikationer, nämligen möjlighet för staten att köpa in företagsekonomiskt olönsam utbyggnad av telenäten. Om staten gör bedömningen att det ur regionalpolitisk eller samhällsekonomisk synpunkt är fördelaktigt att göra en större teleinvestering än vad telenätsägaren hade tänkt sig, vill vi att möjligheten för staten att gå in och göra ett köp öppnas.

Därmed vill jag yrka bifall till reservation 5. Givetvis står vi bakom den andra reservationen också, men för tids vinnande yrkar jag endast bifall till reservation 5.

Anf. 172 HANS STENBERG (s)

Fru talman! Väl fungerande kommunikationer är en grundförutsättning för ett modernt välfärdssamhälle. Detta gäller inte minst post- och telekommunikationer som under senare år har kommit att spela en allt viktigare roll för att skapa bra utvecklingsmöjligheter i landets alla delar. Denna utveckling kommer med all säkerhet att bli ännu tydligare i framtiden.

Med den moderna tekniken blir det möjligt för många företag att decentralisera och förlägga verksamhet till glesbygden. Men förutsättningen för att det skall fungera är att post- och telekommunikationerna fungerar bra även utanför de stora befolkningskoncentrationerna.

Gör man en internationell jämförelse på det här området kan man konstatera att Sverige ligger mycket långt framme. Kan vi behålla och vidareutveckla den tätposition som jag vill påstå att vi har på det här området, kommer det i framtiden att bli en stor konkurrensfördel för de svenska företagen.

Bra post- och telekommunikationer är inte bara ett villkor för att företagen skall kunna utvecklas på alla orter. Det är också en förutsättning för att människor skall kunna leva bekvämt och ha ett bra liv. Därför är det oerhört nödvändigt att både upprätthålla och vidareutveckla denna typ av kommunikationer, även i glesbygd.

Då kommer man in litet grand på det Torsten Gavelin nämnde, att det är nödvändigt att inte bara göra företagsekonomiska bedömningar när det gäller denna utbyggnad. Man måste se både näringspolitiskt och regionalpolitiskt på de satsningar som görs. Därför är det nödvändigt att se till att statens behov, styrning kontroll och insyn, blir tillgodosedda på ett bra sätt. Det bästa sättet att uppnå det är att ha ett statligt ägande på det här området. På så vis kan både serviceåtaganden och samhällsinflytande säkerställas. Därför avstyrker utskottsmajoriteten moderaternas förslag om utförsäljning av Posten och Telia. Jag vill försäkra Jan Sandberg att vi inte baserar politiken på spekulationer i enskilda tidningsartiklar. Vi har något längre framförhållning än så.

Fru talman! För att Posten skall upprätthålla en rikstäckande betalnings- och kassaservice på orter där det inte är kommersiellt lönsamt får Posten en särskild ersättning för det. I budgetpropositionen föreslås

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Fel! Okänt
växelargument.*

att anslaget till Posten för rikstäckande betalnings- och kassaservice skall minskas med 50 miljoner till 300 miljoner kronor.

Bakgrunden till minskningen är den rationalisering och effektivisering som skett inom Posten under de senaste åren. Den här produktivitetförbättringen gör att vi är övertygade om att det är möjligt för Posten att upprätthålla den här servicen även med det minskade anslaget. Men det går naturligtvis inte att minska anslaget hur mycket som helst. Om man som moderaterna föreslår mer än halverar anslaget tror vi att man passerar smärtgränsen. Vi är övertygade om att med den relativt måttliga minskning som vi föreslår kommer detta att fungera.

Jag vill understryka att det inte handlar om en sänkning av ambitionen. Alla skall även fortsättningsvis ha tillgång till en väl fungerande betalnings- och kassaservice. Postens åtaganden på det området ligger fast.

Riksdagen har också fastställt social- och regionalpolitiska mål i postlagen. Över statsbudgeten anvisas särskilda medel för upphandling av serviceåtaganden till förmån för handikappade. Dessutom träffas som sagt avtal med Posten om upprätthållande av rikstäckande betalnings- och kassaservice. Post- och telestyrelsen har till uppgift att verka för att de mål som riksdagen har slagit fast uppfylls.

Det är angeläget att upprätthålla en acceptabel service och se till att nödvändiga förändringar på detta område sker med varsamhet, exempelvis när det gäller förändringar på lantbrevbärlinjer och liknande.

Det kanske förtjänar att påpekas att detta inte innebär att det inte kommer att ske förändringar av postens verksamhet i framtiden. Människors behov av både post- och betalningstjänster förändras mycket snabbt. Om postservicen skall fungera i framtiden krävs en anpassning till de förändringar som sker för övrigt i samhället. Jag är också övertygad om att om den här servicen långsiktigt skall kunna upprätthållas i framtiden är det nödvändigt att Posten ges möjlighet både att utveckla de betalningsförmedlingstjänster som man har och att utveckla ytterligare finansiella tjänster.

Fru talman! Eftersom postmarknaden ganska nyligen avreglerats är det viktigt att noga följa utvecklingen inom det området. När flera postföretag kommer att finnas på marknaden är det rimligt att samtliga aktörer på postmarknaden bidrar till att en rikstäckande service tryggas i framtiden. Därför ser vi det som mycket positivt att regeringen nu utreder möjligheten till en solidarisk finansiering av de sociala och regionala kostnaderna genom att undersöka om det går att införa en avgift från samtliga företag som är aktiva inom marknaden.

När det gäller tidningsdistributionen har prisutvecklingen varit oroande hög sedan avregleringen av postverksamheten inleddes. Jag vill understryka att det är ett samhällsintresse att även relativt små fack- och specialtidsskrifter kan distribueras till överkomliga kostnader och att människor på landsbygden har tillgång till dagstidningar på rimliga villkor.

Tidigare fanns ett mål fastställt för prisutvecklingen på tidningsdistribution. Jag anser att regeringen, i det beredningsarbete om den framtida utformningen av postmarknaden som nu pågår, mot bakgrund av

den oroande prisutvecklingen på det här området som ett alternativ bör överväga återinförande av prismålet.

Fru talman! Väl fungerande telekommunikationer är som sagt en grundförutsättning för ett modernt välfärdssamhälle. I synnerhet under senare år har telekommunikationerna och den nya informationstekniken spelat en allt viktigare roll för att skapa goda utvecklingsmöjligheter i landets alla delar. Med den moderna tekniken har det blivit möjligt även för de tekniskt mest avancerade företagen att lokalisera delar av sin verksamhet utanför de stora befolkningskoncentrationerna.

Rätt använd kommer den nya informationstekniken att avsevärt stärka vår konkurrensförmåga. Därför är det angeläget att hela landet får möjlighet att använda den nya informationstekniken. Det är positivt att regeringen nu granskar tillgången till fungerande tele- och datakommunikation till rimliga priser och ser över hur det kan främjas i landets alla delar.

Fru talman! Eftersom väl fungerande telekommunikationer har mycket stor betydelse för företagen och människorna i landet har riksdagen fastställt sociala och regionalpolitiska mål i telelagen. Också på det området, precis som på postområdet, går utvecklingen oerhört snabbt. Människors och företags krav på fungerande data- och telekommunikationer ökar snabbt. Därför är det viktigt att noga följa utvecklingen på den nu avreglerade telemarknaden, så att inte oönskade sociala eller regionalpolitiska effekter uppstår. Post- och telestyrelsen har ansvar för det här, och regeringen skall dessutom återkommande redovisa en utveckling till riksdagen.

Moderniseringen av Telias nät går nu i snabb takt, och samtliga abonnenter i landet kommer att vara anslutna till AXE-systemet senast vid utgången av 1997. Även när det gäller nätet för data- och bildöverföring ligger Sverige mycket väl framme i både utbyggnad och teknisk utveckling.

Ett av problemen på det här området har varit att telenätets områdesindelning inte stämmer överens med kommun- och länsgränser. Det innebär att vissa människor får orimligt höga kostnader för samtal exempelvis till det egna kommunalkontoret. Naturligtvis är det inte rimligt att människor skall behöva ringa rikssamtal inom den egna kommunen. Det finns också en strävan från Telias sida att justera gränserna där det är möjligt. Det finns också en möjlighet för kommunerna att åtgärda det här genom att införa s.k. 020-nummer.

Mot den här bakgrunden, och de bekymmer som ändå finns, är det angeläget att den utveckling vi nu har mot ett rundare Sverige när det gäller teletaxor kan fortsätta och även skyndas på.

Fru talman! Jag vill avsluta med att yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 173 JAN SANDBERG (m) replik

Fru talman! Jag vill instämma i vad Hans Stenberg säger vad gäller att det är viktigt att vi i Sverige håller oss väl framme på området, både på postsidan och på telekommunikationssidan. Om vi tittar på telekommunikationssidan och gör kopplingen till de glesare bebodda de-

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Fel! Okänt
växelargument.*

larna av Sverige, kan vi se att den avreglering som har genomförts har gjort att just de delarna av Sverige fortare än annars nu får tillgång till den moderna AXE-tekniken. Det handlar om en tidigareläggning av de här investeringarna på lågt räknat två år. Det finns alltså mycket positiva exempel på att de här delarna av Sverige gynnas, om man ser på resultatet av avregleringen.

När det sedan gäller ersättningen till Posten för den rikstäckande betalnings- och kassaservicen har vi i vår reservation förklarat något av orsaken till att vi tror oss kunna spara mer än vad Socialdemokraterna gör.

Ny informations- och kommunikationsteknik ökar Postens möjligheter att ytterligare effektivisera sin verksamhet. Sedan har Posten i dag också ett rikstäckande servicenät, som i sig har ett värde för ett företag som Posten.

Om man jämför med telekommunikationsområdet, har vi krävt att Telia skall upprätthålla just servicen i glesbygd utan att vi ersätter Telia på något sätt. Det har ansetts att det heltäckande servicenätet på telekommunikationssidan ger sådana fördelar. Precis samma sak är det på postsidan.

Sedan undrar jag fortfarande hur det är med de eventuella planerna i regeringskansliet på en utförsäljning av Telia. Det är inte bara Göran Persson som påstås vilja sälja Telia, utan kommunikationsminister Ines Uusmann sade redan i höstas att hon mycket väl kunde tänka sig en börsintroduktion av Telia. Med tanke på vad majoriteten säger i det här utskottsbetänkandet är frågan vad som händer om det kommer ett förslag från regeringen om Teliaprivatisering: Kommer Hans Stenberg och Socialdemokraterna att motarbeta det även då?

Anf. 174 HANS STENBERG (s) replik

Fru talman! När man lyssnar på Jan Sandberg skulle man kunna tro att företagen bedriver något slags social verksamhet på rent ideella grunder. Om man totalt släpper det statliga inflytandet på det här området, som Jan Sandberg vill göra, och överlåter åt marknadskrafterna att hantera det, kommer det självklart inte att vara kommersiellt gångbart att bedriva verksamhet i glesbygden, dvs. där det är verklig glesbygd. Den bistra sanningen är ju den, att om det skall gå att bedriva sådan här verksamhet kommersiellt måste det finnas ett visst kundunderlag.

När vi nu ser både post och telekommunikationer inte bara som en handelsvara vilken som helst utan som en samhällsservice, en rättighet som alla människor skall ha, kan vi konstatera att det är oerhört svårt att klara det utan ett statligt inflytande på området.

Därför kan jag garantera Jan Sandberg att jag kommer att bestämt motsätta mig en utförsäljning av Posten och Telia. Att staten helt skulle lämna sitt inflytande på det här området är för mig otänkbart.

Anf. 175 JAN SANDBERG (m) replik

Fru talman! Jag tackar för det klargörandet från Hans Stenberg. Om det kommer ett förslag på det här området med den inriktning som antyds i dagens nummer av Dagens Industri vet vi att i varje fall Hans

Stenberg kommer att göra allt han kan för att motverka det. Jag tror i och för sig att det vore väldigt olyckligt för Sverige och inte minst för de glesare delarna av Sverige. Vi har de facto redan nu mer eller mindre bevis på att en avreglering av telekommunikationerna ger fördelar för Sveriges glesbygd.

En av orsakerna till att bl.a. Telias chef gärna ser en börsintroduktion är att Telia därigenom får en ökad kapitalbas, som kan satsas bl.a. på de glesare delarna av Sverige. Det visar också erfarenheterna från avregleringen. Jag vill påstå att en privatisering av Telia ökar möjligheterna för alla delar av Sverige att få tillgång till moderna telekommunikationer.

Jag kan jämföra – vilket jag gjorde tidigare – med den tidigareläggning av AXE-utbyggnaden som Telia nu har satt i gång, som var en följd av att beslut fattades om fri konkurrens på telekommunikationsområdet. Tack vare detta har man tidigare lagt sina AXE-investeringar i Sveriges glesare delar med ungefär två år.

Då skall vi komma ihåg att det inte var länge sedan som Socialdemokraterna föreslog att Telia skulle få ett ökat statligt stöd för att bekosta dessa investeringar. Alla vet nog att det inte finns några sådana statliga pengar i dag. Det behövs inte heller statliga pengar, visar det sig, utan det handlar om att få till stånd en konkurrens som gör att kunderna i alla delar av Sverige får tillgång till bättre och modernare telekommunikationer. Det visar erfarenheterna.

Jag tackar alltså Hans Stenberg för klargörandet vad gäller hans inställning till en privatisering av Telia. Det skall bli intressant att följa upp det ställningstagandet de kommande åren.

Anf. 176 HANS STENBERG (s) replik

Fru talman! Enligt Jan Sandberg skulle det finnas likheter mellan avreglering och privatisering. Jag tycker inte att man kan ta det steget fullt ut.

Vi har i Sverige ett stort, dominerande, statligt teleföretag, Telia, som i stort sett kontrollerar hela marknaden. Vi har med det lyckats bygga upp ett av världens absolut bäst fungerande telenät. Jag tillåter mig att starkt tvivla på att det här skulle ha kunnat göras om Telia hade haft privata ägare.

Det handlar om just kombinationen av frihet för företagen att verka i en viss konkurrens på marknaden och ett stort statligt inflytande. Det gör att vi kan vara med och påverka, styra inriktningen av och ställa krav på ett stort, dominerande företag, på ett annat sätt än vad man kan göra med ett privat företag. Det är just det som gör att man lyckats bygga ut telekommunikationerna så bra över hela landet.

En helt privatiserad marknad skulle däremot säkert ha fungerat minst lika bra i storstadsområdena och andra befolkningstäta områden.

Egentligen skall man inte fortsätta en debatt som helt baseras på tidningsartiklar och spekulationer i tidningarna. Men jag kanske ändå skall göra det klarläggandet att jag inte till hundra procent motsätter mig *ett visst* privat inflytande även i Telia, men att staten helt skulle dra

Prot.

1994/95:112

31 maj

Fel! Okänt

växelargument.

Prot.
1994/95:112

~~31 maj~~
*Fel! Okänt
växelargument.*

sig ur sitt engagemang på det området kan jag över huvud taget inte acceptera.

Anf. 177 TORSTEN GAVELIN (fp) replik

Fru talman! Hans Stenberg sätter likhetstecken mellan statligt ägande och statligt inflytande och ansvar. Det är en ståndpunkt som jag kan förstå att socialdemokraterna har, men det är en ståndpunkt som vi liberaler inte har.

Ett statligt inflytande, ett statligt ansvar är vi naturligtvis angelägna om att det skall finnas även inom post- och teleområdet. Det har vi i dag, t.ex. via Post- och telestyrelsen och den lagstiftning som finns. Men att staten skall behöva äga den stora operatören på den avreglerade marknaden är inte alls nödvändigt. Staten kan ha kvar sitt regionalpolitiska ansvar och sitt samhällsinflytande och samhällsansvar i alla fall. Det är snarast en nackdel att ha statliga aktörer vid sidan av privata. Den kombinationen fungerar inte lika bra som en helt privat marknad.

Anf. 178 HANS STENBERG (s) replik

Fru talman! Åsikterna svänger snabbt i de här sammanhangen. Förra gången utskottet behandlade den här frågan hade vi en annan regering, och då tyckte den borgerliga majoriteten att det var nödvändigt med ett statligt ägande. Genom ett statligt ägande skulle det skapas garantier för såväl serviceåtaganden som för demokratiskt inflytande. Så ansåg den borgerliga regering som satt fram till den här hösten. – Åsikterna förändras snabbt på vissa håll!

Jag är övertygad om att den dåvarande borgerliga regeringen gjorde rätt bedömning i den frågan. Det behövs faktiskt ett stort statligt inflytande. I teorin kan man säkert tänka sig att reglerade samhällsåtagandena genom avtal med företagen. Men faktum är att på en marknad som utvecklas så oerhört snabbt som den här blir det omöjligt att genom långsiktiga avtal täcka in de samhällsförändringar som kommer. Det är så oerhört svårt att veta hur marknaden ser ut, hur tekniken ser ut, bara fem år framåt. Just med tanke på att marknaden förändras så snabbt är det nödvändigt med ett stort statligt inflytande, så att vi den vägen kan vara med och påverka, ha insyn och även styra utvecklingen där det behövs, så att det inte uppstår oönskade regionala och sociala konsekvenser.

Anf. 179 TORSTEN GAVELIN (fp) replik

Fru talman! Hans Stenberg fortsätter med att sätta likhetstecken mellan statligt ägande och inflytande. Jag protesterar mot det.

Jag vill framhålla att det finns andra sätt för staten att ta sitt ansvar och utöva sitt inflytande, och det pekar vi på i den ena reservationen, nämligen den statliga upphandlingen; det är också en bra väg att ta ett statligt ansvar på en avreglerad marknad.

Anf. 180 HANS STENBERG (s) replik
Fru talman! Torsten Gavelin pratar om statlig upphandling. Kan jag tolka det så, att Torsten Gavelin vill ha något slags system med avgifter som samtliga aktörer på marknaden betalar, för att på det viset finansiera sin upphandling? Det vore positivt om det var på det viset, men jag tvivlar faktiskt på att det är så Folkpartiet har tänkt sig det.

Anf. 181 SIVERT CARLSSON (c) replik
Fru talman! Hans Stenberg sade att bra post- och telekommunikationer är förutsättningar för näringsliv och boende också i glesbygd. Jag är glad att vi delar den grunduppfattningen. Medlen tycks vi inte ha samma uppfattning om.

Hans Stenberg sade vidare att det var mot bakgrund av de rutiner och effektiviseringar som har gjorts som han var övertygad om att detta skulle kunna ske genom att minska anslaget med 50 miljoner kronor. Regeringen förutsätter att beloppet skall ligga fast, likaså utskottet, Hans Stenberg är övertygad, och någon tror – jag är inte övertygad förrän jag har sett konsekvenserna på det här området. Jag har redan sett vissa konsekvenser av vad rationaliseringarna innebär ute i glesbygden. Mot den bakgrunden tycker jag att det är rimligt att det ligger ett oförändrat anslag kvar under det här året.

Anf. 182 HANS STENBERG (s) replik
Fru talman! Det finns faktiskt ett avtal med Posten. Man är ålagd att upprätthålla den servicen. Det avtalet förändras inte! Servicen skall upprätthållas.

Mot bakgrund av att man har rationaliserat har det här givits en möjlighet att minska anslaget något. Det skall fungera! Posten har det här åtagandet, och det skall uppfyllas.

Anf. 183 SIVERT CARLSSON (c) replik
Fru talman! Även ett avtal fordrar innehåll, och utan medel tror jag inte att man klarar av det hela – det är min övertygelse.

Bakgrunden till detta tänkande är att jag tycker att man på område efter område skär på fel ställen när man gör besparingar. Man skär längst ut i samhällets artärer och vener. Det har gällt flygplatser i Norrland, det har gällt enskilda vägar. Det här är ytterligare en besparing som slår mot landsbygden. Menar vi någonting med talet om att skapa förutsättningar för näringsliv och boende i hela landet får vi inte ideligen skära ute i ytterkanterna, utan skapa förutsättningar även där.

Anf. 184 HANS STENBERG (s) replik
Fru talman! Men det handlar faktiskt inte om att skära ned servicen – det handlar om att skära ned de penninganslag Posten har.

Om Posten vore ett företag på ruinens brant och inte skulle klara det här skulle jag kunna förstå Sivert Carlssons indignation. Men vi har ju ett avtal med Posten – man skall uppfylla det här; vi ändrar inte avtalet.

Prot.
1994/95:112
31 maj
*Fel! Okänt
växelargument.*

Prot.
1994/95:112

31 maj
*Fel! Okänt
växelargument.*

Anf. 185 ELISA ABASCAL REYES (mp)

Fru talman! Miljöpartiet delar i viss utsträckning Socialdemokraternas syn på post- och teleservice. Vi vill särskilt betona den regionalpolitiska aspekten, och detta i tider då Posten förändras.

Miljöpartiet ser gärna att staten fortsätter att ta sitt ansvar för Posten AB på ett markant sätt. T.ex. är det viktigt att Postens direktiv inte går ut över arbetsklimat eller arbetsvillkor på Posten, som redan varit utsatt för en del påfrestningar och diverse arbetsmarknadskonflikter.

Post-i-butik-systemet, dvs. att man integrerar postservice i annan verksamhet och på så sätt effektiviserar och kan stänga postkontor, anser vi inte vara negativt, men det är enligt Miljöpartiets mening nödvändigt med en noggrann utvärdering av vad nedläggningen av ett stort antal postkontor har inneburit för glesbygden, inte minst från småföretagarsynpunkt. Vi har uppmärksammat den kritik som framförts och vill betona nödvändigheten av en granskning. I vissa fall har ett nedlagt postkontor inte ersatts med något annat, vilket måste ses som ett problem att uppmärksamma.

Vi i Miljöpartiet tror inte att en utförsäljning av Posten är så bra. Många exempel från andra länder där posten privatiserats är övervägande negativa. Med tanke på Postens starka ställning i nuläget är det direkt olämpligt från marknadssynpunkt. Därmed vill jag instämma i vad Torsten Gavelin sade om att ett privat monopol inte är bättre än ett statligt. Då är snarare det statliga monopolet att föredra; det är i varje fall min uppfattning.

Om man avser att privatisera Posten AB bör man även verka starkt för att möjliggöra andra företags inträde på marknaden. Miljöpartiet är alltså emot en utförsäljning av Posten och en total avreglering i nuläget.

Vi har begärt en utredning om effekterna av Postens omstrukturering ur ett regionalpolitiskt perspektiv. Med hänvisning till att riksdagens revisorer fått i uppdrag att granska hur riksdagen skall kunna följa upp hur målen på post- och teleområdet uppfylls, att utskottet påpekar att det finns behov av en utförlig redovisning om måluppfyllelse, servicegrad m.m. på området samt att Miljöpartiets regionalpolitiska ambition verkar delas av Socialdemokraterna har vi avstått från att reservera oss. Med detta anser vi det möjligt att stödja regeringens förslag.

Så till telemarknaden som är en marknad under ganska kraftig expansion, inte minst när det gäller mobiltelefoner. Vi i Miljöpartiet menar att grön politik innebär satsningar på teknisk utveckling. Inom informationstekniken finns stora effektivitetsvinster att hämta inom kommunikationssektorn totalt. Med detta välkomnar även Miljöpartiet det anslag som regeringen föreslår på 37 miljarder för utveckling av informationsteknik. Vi har förespråkat en ändring av telelagen med utgångspunkt från en totalt avreglerad telemarknad. Till skillnad från på Postens område har en avreglering av telemarknaden i andra länder inte lett till monopolisering eller missgynnat konsumenter i stor utsträckning. Däremot har konkurrensen på teleområdet varit högst gynnsam för många konsumenter, och vi ser på sikt att dessa fördelar kan uppnås även i Sverige. Vi instämmer delvis i det som framhålls i motion Ub903 av Moderaterna. Men telemarknadens expansion måste inte

bara komma människor till godo prismässigt utan även regionmässigt. För detta tror vi att vissa förändringar i telelagen kan vara nödvändiga, särskilt ur konkurrenssynpunkt. Inför en framtida telemarknad ser vi gärna att regeringen ser över en sådan ändring. Dock anser vi inte i nuläget att vi måste betona detta särskilt.

Med detta vill jag yrka bifall till propositionen.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

11 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Proposition

1994/95:229 vissa avräkningsfrågor vid personskadeersättning

Förslag

1994/95:RR12 Riksdagens revisorers förslag angående Utlänningsnämndens roll i invandrings- och flyktingpolitiken

Utrikesutskottets betänkanden

1994/95:UU23 Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa år 1994

1994/95:UU24 Mänskliga rättigheter, m.m.

Jordbruksutskottets betänkanden

1994/95:JoU20 Förslag om ytterligare anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1994/95

1994/95:JoU22 vissa åtgärder mot utsläpp av försurande ämnen och andra luftföroreningar

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1994/95:AU15 En effektivare arbetsmarknadspolitik m.m.

Bostadsutskottets betänkande

1994/95:BoU21 Investeringsbidrag för bostäder samt ett program för miljöinvesteringar

12 § Kammaren åtskildes kl. 19.42.

Prot.

1994/95:112

31 maj

Post- och
telekommunikation

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~

Förhandlingarna leddes
av tredje vice talmannen från sammanträdet början t.o.m. 4 § anf. 35
(delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. anf. 71 (delvis),
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. anf. 113 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. 5 § anf. 152 (delvis),
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. ajourneringen kl. 17.53 och
av andre vice talmannen därefter till sammanträdet slut.

Vid protokollet

GUNNAR GRENFORS

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

Prot.
1994/95:112

31 maj

1 § Meddelande om val	1
2 § Hänvisning av ärenden till utskott	1
3 § Förnyad bordläggning	1
4 § Granskning av statsrådets tjänsteutövning och rege- ringsärendenas handläggning	1
Konstitutionsutskottets betänkande 1994/95:KU30	1
<i>Regeringens sammansättning och regeringsarbetets orga- nisation m.m</i>	2
<i>(avsnitt 1–8)</i>	2
Anf. 1 KURT OVE JOHANSSON (s)	2
Anf. 2 BIRGER HAGÅRD (m)	4
Anf. 3 KURT OVE JOHANSSON (s) replik	7
Anf. 4 BIRGER HAGÅRD (m) replik	7
Anf. 5 KURT OVE JOHANSSON (s) replik	8
Anf. 6 BIRGER HAGÅRD (m) replik	8
Anf. 7 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)	9
Anf. 8 KURT OVE JOHANSSON (s) replik	10
Anf. 9 HÅKAN HOLMBERG (fp)	11
Anf. 10 KURT OVE JOHANSSON (s) replik	14
Anf. 11 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik	14
Anf. 12 KURT OVE JOHANSSON (s) replik	15
Anf. 13 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik	15
Anf. 14 BIRGER HAGÅRD (m) replik	16
Anf. 15 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik	16
Anf. 16 BIRGER HAGÅRD (m) replik	17
Anf. 17 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik	17
Anf. 18 KENNETH KVIST (v)	17
Anf. 19 PETER ERIKSSON (mp)	20
Anf. 20 INGER RENÉ (m)	22
Anf. 21 PETER ERIKSSON (mp) replik	23
Anf. 22 INGER RENÉ (m) replik	23
Anf. 23 PETER ERIKSSON (mp) replik	23
Anf. 24 INGER RENÉ (m) replik	24
Anf. 25 KURT OVE JOHANSSON (s) replik	24
Anf. 26 INGER RENÉ (m) replik	24
Anf. 27 KURT OVE JOHANSSON (s) replik	25
Anf. 28 INGER RENÉ (m) replik	25
<i>Regeringskansliets upphandling av konsulttjänster</i>	25
<i>(avsnitt 9)</i>	25
Anf. 29 INGER RENÉ (m)	25

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~

Anf. 30 INGVAR JOHNSSON (s).....
Anf. 31 INGER RENÉ (m) replik
Anf. 32 INGVAR JOHNSSON (s) replik.....
Anf. 33 INGER RENÉ (m) replik
Anf. 34 INGVAR JOHNSSON (s) replik.....
Anf. 35 PETER ERIKSSON (mp)

*Utövändet av statens ägande
(avsnitt 10.1.3)*

Anf. 36 OLA KARLSSON (m).....
Anf. 37 PETER ERIKSSON (mp)
Anf. 38 WIDAR ANDERSSON (s)
Anf. 39 PETER ERIKSSON (mp) replik
Anf. 40 WIDAR ANDERSSON (s) replik
Anf. 41 PETER ERIKSSON (mp) replik
Anf. 42 WIDAR ANDERSSON (s) replik
Anf. 43 OLA KARLSSON (m) replik
Anf. 44 KENNETH KVIST (v).....
Anf. 45 PETER ERIKSSON (mp)

*Uppgifter om underrättelseverksamhet mot Sovjetunionen
på 1950-talet
(avsnitt 11.1)*

Anf. 46 BIRGER HAGÅRD (m).....
Anf. 47 HÅKAN HOLMBERG (fp)
Anf. 48 KURT OVE JOHANSSON (s)
Anf. 49 BIRGER HAGÅRD (m) replik
Anf. 50 KURT OVE JOHANSSON (s) replik
Anf. 51 BIRGER HAGÅRD (m) replik
Anf. 52 KURT OVE JOHANSSON (s) replik
Anf. 53 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik
Anf. 54 KURT OVE JOHANSSON (s) replik
Anf. 55 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik
Anf. 56 KURT OVE JOHANSSON (s) replik

*Brev till Rysslands president
(avsnitt 11.2)*

Anf. 57 BIRGER HAGÅRD (m).....
Anf. 58 KURT OVE JOHANSSON (s)
Anf. 59 BIRGER HAGÅRD (m) replik
Anf. 60 KURT OVE JOHANSSON (s) replik
Anf. 61 BIRGER HAGÅRD (m) replik
Anf. 62 KURT OVE JOHANSSON (s) replik
Anf. 63 HÅKAN HOLMBERG (fp)
Anf. 64 KURT OVE JOHANSSON (s) replik
Anf. 65 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik
Anf. 66 KURT OVE JOHANSSON (s) replik
Anf. 67 KENNETH KVIST (v).....
Anf. 68 PETER ERIKSSON (mp)

EU-frågor m.m.

<i>(avsnitten 12.2, 12.3 och 12.4)</i>	Prot.	53
Anf. 69 KENNETH KVIST (v)	1994/95:112	53
Anf. 70 PETER ERIKSSON (mp)	31 maj	55
Anf. 71 BJÖRN VON SYDOW (s)		56
Anf. 72 PETER ERIKSSON (mp) replik		58
Anf. 73 BJÖRN VON SYDOW (s) replik		58
Anf. 74 PETER ERIKSSON (mp) replik		58
Anf. 75 BJÖRN VON SYDOW (s) replik		59
Anf. 76 KENNETH KVIST (v) replik		59
Anf. 77 BJÖRN VON SYDOW (s) replik		59
Anf. 78 KENNETH KVIST (v) replik		60
Anf. 79 BJÖRN VON SYDOW (s) replik		60
Anf. 80 BIRGITTA HAMBRAEUS (c)		60
Anf. 81 KENNETH KVIST (v)		62
Anf. 82 BJÖRN VON SYDOW (s) replik		62
Anf. 83 KENNETH KVIST (v) replik		63
Anf. 84 PETER ERIKSSON (mp)		63
Anf. 85 BJÖRN VON SYDOW (s)		64
Anf. 86 PETER ERIKSSON (mp)		64
Anf. 87 BJÖRN VON SYDOW (s)		64
Anf. 88 PETER ERIKSSON (mp)		64
<i>Volvo–Renault-affären och tidigare regeringars kontakter med bilindustrin</i>		65
<i>(avsnitt 13.1)</i>		65
Anf. 89 BIRGER HAGÅRD (m)		65
Anf. 90 HÅKAN HOLMBERG (fp)		66
Anf. 91 NILS-GÖRAN HOLMQVIST (s)		67
Anf. 92 BIRGER HAGÅRD (m)		69
Anf. 93 HÅKAN HOLMBERG (fp)		69
<i>Statsminister Carl Bildts brev till konstitutionsutskottet den 4 maj 1994</i>		70
<i>(avsnitt 13.2)</i>		70
Anf. 94 BIRGER HAGÅRD (m)		70
Anf. 95 KURT OVE JOHANSSON (s)		71
Anf. 96 BIRGER HAGÅRD (m) replik		72
Anf. 97 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik		72
Anf. 98 KENNETH KVIST (v)		73
Anf. 99 PETER ERIKSSON (mp)		73
<i>Försäljningen av statligt ägda aktier i Assi Domän AB (avsnitt 14)</i>		73
Anf. 100 JERRY MARTINGER (m)		73
Anf. 101 PÅR-AXEL SAHLBERG (s)		76
Anf. 102 JERRY MARTINGER (m) replik		77
Anf. 103 PÅR-AXEL SAHLBERG (s) replik		78
Anf. 104 JERRY MARTINGER (m) replik		78
Anf. 105 PÅR-AXEL SAHLBERG (s) replik		79

*Redovisning till riksdagen av de ekonomiska förutsättningar
för Öresundsbroprojektet*

(avsnitt 17)

- Anf. 106 BIRGITTA HAMBRAEUS (c).....
Anf. 107 MARGITTA EDGREN (fp).....
Anf. 108 BIRGITTA HAMBRAEUS (c) replik.....
Anf. 109 MARGITTA EDGREN (fp) replik.....
Anf. 110 ELISA ABASCAL REYES (mp).....

Statsråds förmögenhetsförhållanden

(avsnitt 18)

- Anf. 111 BIRGER HAGÅRD (m).....
Anf. 112 HÅKAN HOLMBERG (fp).....
Anf. 113 INGVAR JOHNSSON (s).....
Anf. 114 BIRGER HAGÅRD (m) replik.....
Anf. 115 INGVAR JOHNSSON (s) replik.....
Anf. 116 BIRGER HAGÅRD (m) replik.....
Anf. 117 INGVAR JOHNSSON (s) replik.....
Anf. 118 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik.....
Anf. 119 INGVAR JOHNSSON (s) replik.....
Anf. 120 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik.....
Anf. 121 INGVAR JOHNSSON (s) replik.....
Anf. 122 PETER ERIKSSON (mp).....
Anf. 123 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik.....
Anf. 124 PETER ERIKSSON (mp) replik.....

Stiftelser m.m.

(avsnitten 22, 25.1 och 25.2)

- Anf. 125 NILS FREDRIK AURELIUS (m).....
Anf. 126 MARGITTA EDGREN (fp).....
Anf. 127 PÅR-AXEL SAHLBERG (s).....
Anf. 128 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik.....
Anf. 129 PÅR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....
Anf. 130 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik.....
Anf. 131 PÅR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....
Anf. 132 MARGITTA EDGREN (fp) replik.....
Anf. 133 PÅR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....
Anf. 134 MARGITTA EDGREN (fp) replik.....
Anf. 135 PÅR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....
Anf. 136 SIV HOLMA (v).....
Anf. 137 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik.....
Anf. 138 SIV HOLMA (v) replik.....
Anf. 139 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik.....
Anf. 140 SIV HOLMA (v) replik.....

*Nomineringen av svenska befattningshavare vid EU:s in-
stitutioner*

(avsnitt 26)

- Anf. 141 BIRGIT FRIGGEBO (fp).....
Anf. 142 Förste vice talman ANDERS BJÖRCK (m).....

Anf. 143 KENNETH KVIST (v)	Prot.	106
Anf. 144 CATARINA RÖNNUNG (s)	1994/95:112	107
Anf. 145 KENNETH KVIST (v) replik	31 maj	109
Anf. 146 Förste vice talman ANDERS BJÖRCK (m) replik		109
Anf. 147 CATARINA RÖNNUNG (s) replik		110
Anf. 148 Förste vice talman ANDERS BJÖRCK (m) replik		110
Anf. 149 CATARINA RÖNNUNG (s) replik		111
Anf. 150 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik		111
Övrigt		112
Anf. 151 ROSE-MARIE FREBRAN (kds)		112
Beslut		113
Beslut om uppskjuten votering		119
Meddelande om information från regeringen		119
5 § Beskattning av vissa förmåner		119
Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU25		119
Anf. 152 JAN-OLOF FRANZÉN (m)		119
Anf. 153 ROLF KENNERYD (c)		120
Anf. 154 KARIN PILSÄTER (fp)		121
Anf. 155 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik		122
Anf. 156 KARIN PILSÄTER (fp) replik		123
Anf. 157 PER ROSENGREN (v)		123
Anf. 158 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik		124
Anf. 159 PER ROSENGREN (v) replik		124
Anf. 160 RONNY KORSBERG (mp)		124
Anf. 161 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik		125
Anf. 162 RONNY KORSBERG (mp) replik		125
Anf. 163 JAN-OLOF FRANZÉN (m) replik		126
Anf. 164 RONNY KORSBERG (mp) replik		126
Anf. 165 MICHAEL STJERNSTRÖM (kds)		126
Anf. 166 INGIBJÖRG SIGURDSDÓTTIR (s)		127
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)		129
6 § Avisering av folkbokföringsuppgifter		129
Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU26		129
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)		129
7 § Ändrade övergångsbestämmelser till tullagen		129
Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU39		129
Anf. 167 CARL FREDRIK GRAF (m)		129
Anf. 168 SVERRE PALM (s)		130
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)		130

Prot.
1994/95:112
~~31 maj~~

8 § Vissa ändringar i skattelagstiftningen med anledning av lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt

Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU40.....
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

9 § Höjning av förseningsavgiften enligt tullagen (1994:1550)

Skatteutskottets betänkande 1994/95:SkU41.....
(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

Ajournering.....

Återupptagna förhandlingar

10 § Post- och telekommunikation.....

Trafikutskottets betänkande 1994/95:TU25

Anf. 169 JAN SANDBERG (m)

Anf. 170 SIVERT CARLSSON (c).....

Anf. 171 TORSTEN GAVELIN (fp)

Anf. 172 HANS STENBERG (s)

Anf. 173 JAN SANDBERG (m) replik

Anf. 174 HANS STENBERG (s) replik

Anf. 175 JAN SANDBERG (m) replik

Anf. 176 HANS STENBERG (s) replik

Anf. 177 TORSTEN GAVELIN (fp) replik

Anf. 178 HANS STENBERG (s) replik

Anf. 179 TORSTEN GAVELIN (fp) replik

Anf. 180 HANS STENBERG (s) replik

Anf. 181 SIVERT CARLSSON (c) replik

Anf. 182 HANS STENBERG (s) replik

Anf. 183 SIVERT CARLSSON (c) replik

Anf. 184 HANS STENBERG (s) replik

Anf. 185 ELISA ABASCAL REYES (mp).....

(Beslut skulle fattas den 1 juni.)

11 § Bordläggning.....

12 § Kammaren åtskildes kl. 19.42.....